

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

«Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς, του οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος»

Διπλωματική Εργασία

«"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

«ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ Στέργιος-Χρυσοβαλάντης»

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: «ΜΠΑΚΙΡΛΗ Εριφύλη»

Πάτρα, Ιούνιος 2026

«Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας»

«ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ»

Επιτροπή Επίβλεψης Πτυχιακής / Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής/Επιβλέπουσα
Καθηγήτρια:

«Όνομα & Επώνυμο»

«Ιδιότητα & Ίδρυμα Υπαγωγής»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής/Συν-Επιβλέπουσα
Καθηγήτρια:

«Όνομα & Επώνυμο»

«Ιδιότητα & Ίδρυμα Υπαγωγής»

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ Στέργιου που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και δημιουργικών δικαιωμάτων.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει το φαινόμενο της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας στις σύγχρονες κοινωνίες, με ιδιαίτερη έμφαση στην εγκληματικότητα των ισχυρών και στη λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου. Στόχος της μελέτης είναι η ανάλυση του τρόπου με τον οποίο η οικονομική, πολιτική και κοινωνική ισχύς επηρεάζει τη λειτουργία του ποινικού συστήματος, οδηγώντας συχνά σε άνιση μεταχείριση μεταξύ των κοινωνικά ισχυρών και των κοινωνικά αδύναμων ομάδων. Αρχικά, παρουσιάζονται οι βασικές θεωρητικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας των ισχυρών μέσα από τη συμβολή της κριτικής εγκληματολογίας, των θεωριών κοινωνικού ελέγχου και της θεωρίας του εγκλήματος λευκού κολάρου του Edwin Sutherland. Αναλύεται η έννοια της κοινωνικής κατασκευής της εγκληματικότητας και ο τρόπος με τον οποίο οι κοινωνικοί θεσμοί, τα μέσα ενημέρωσης και οι μηχανισμοί εξουσίας συμβάλλουν στη διαμόρφωση της εικόνας του «επικίνδυνου εγκληματία». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος και στη διαφορετική αντιμετώπιση μεταξύ συμβατικής εγκληματικότητας και εγκληματικότητας των ισχυρών. Στη συνέχεια, εξετάζεται η σχέση ατιμωρησίας, κοινωνικών ανισοτήτων και κρατικής εξουσίας. Η εργασία αναδεικνύει ότι οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν αυξημένες δυνατότητες αποφυγής ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας μέσω πολιτικής επιρροής, οικονομικής ισχύος και πρόσβασης σε μηχανισμούς προστασίας. Παράλληλα, αναλύεται ο ρόλος του κράτους, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και των θεσμικών μηχανισμών στη διατήρηση ή στον περιορισμό της ατιμωρησίας. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις σύγχρονες μορφές τιμωρητικότητας, όπως η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής, η πολιτική μηδενικής ανοχής, η ποινικοποίηση της κοινωνικής φτώχειας και η ενίσχυση των μηχανισμών επιτήρησης και καταστολής. Υποστηρίζεται ότι οι πολιτικές αυτές εφαρμόζονται κυρίως απέναντι στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται συχνά με ηπιότερους μηχανισμούς ελέγχου. Παράλληλα, η εργασία εξετάζει πραγματικές ελληνικές και διεθνείς υποθέσεις οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας, όπως τραπεζικά σκάνδαλα, υποθέσεις διαφθοράς, Panama Papers και εταιρική εγκληματικότητα. Μέσα από τα παραδείγματα αυτά αναδεικνύεται η έκταση της κοινωνικής βλάβης που προκαλεί η εγκληματικότητα των ισχυρών, αλλά και οι αδυναμίες των κρατικών και διεθνών μηχανισμών ελέγχου. Συμπερασματικά, η εργασία καταλήγει ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη διασφάλιση της δημοκρατίας, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας απέναντι στον νόμο στις σύγχρονες κοινωνίες.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Λέξεις-Κλειδιά

Ατιμωρησία, Τιμωρητικότητα, Εγκλήματα Λευκού Κολάρου, Κοινωνικός Έλεγχος, Εγκλήματα των Ισχυρών, Σύστημα Ποινικής Δικαιοσύνης

«ATHANASIADIS Stergios-Chrysovalantis»

Abstract

This dissertation examines the phenomenon of impunity and punitiveness in contemporary societies, focusing on the unequal operation of criminal justice systems and the treatment of crimes committed by powerful social, economic, and political actors. The study explores the relationship between power, social control, criminalization, and punishment through the theoretical framework of critical criminology and contemporary criminological approaches to white-collar, corporate, and state crime. The research investigates how economic and political power influences the construction of crime, the application of criminal law, and the administration of justice. Particular emphasis is placed on the selective nature of criminal justice systems, which often impose severe sanctions on socially vulnerable groups while responding more leniently to offences committed by individuals and organizations occupying privileged social positions. The dissertation further examines the role of state institutions, mass media, and political structures in shaping public perceptions of crime and reinforcing punitive policies. In addition, the study analyzes the social consequences of impunity, including the erosion of public trust in institutions, the weakening of the rule of law, the normalization of corruption, and the reproduction of social inequalities. Through the examination of significant national and international cases involving financial crime, corruption, corporate misconduct, and political scandals, the dissertation highlights the extensive social harm generated by crimes of the powerful and the difficulties associated with ensuring accountability. The findings indicate that impunity is not merely a legal issue but also a social and political phenomenon closely connected to unequal distributions of power and resources. At the same time, contemporary punitive policies frequently target marginalized populations while overlooking forms of criminality that produce substantial economic and social damage. The dissertation concludes by emphasizing the need for stronger mechanisms of transparency, judicial independence, democratic accountability, and international cooperation in order to reduce impunity and promote equal treatment before the law. Ultimately, addressing crimes committed by powerful actors constitutes a fundamental prerequisite for social justice, democratic legitimacy, and the effective protection of citizens' rights in modern societies.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Keywords

Impunity, Punitiveness, White-Collar Crime, Social Control, Crimes of the Powerful, Criminal Justice System

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

Ακολουθούν κάποια παραδείγματα:

ΔΕ	Διπλωματική Εργασία
ΕΑΠ	Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
ΘΕ	Θεματική Ενότητα
ΠΕ	Πτυχιακή Εργασία
ΠΣ	Πρόγραμμα Σπουδών
ΣΥΝ	Συντονιστής/Συντονίστρια

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ
Εισαγωγή	9-11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	11-19
Θεωρητικές προσεγγίσεις της εγκληματικότητας των ισχυρών	
1.1 Όρισμός της ατιμωρησίας	11-12
1.2 Η έννοια της τιμωρητικότητας	12-13
1.3 Η εγκληματικότητα των ισχυρών	13-14
1.4 Επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος	14-16
1.4.1 Η κοινωνική κατασκευή του «επικίνδυνου εγκληματία»	16-17
1.5 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	17
1.6 Η συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην αναπαραγωγή της ατιμωρησίας	17-19
1.7 Η έννοια της δομικής βίας και η εγκληματικότητα των ισχυρών	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	20-29
Ατιμωρησία και κοινωνικές δομές εξουσίας	
2.1 Κριτική εγκληματολογία	20-22
2.2 Μαρξιστικές και νεομαρξιστικές προσεγγίσεις	22-23
2.3 Η θεωρία του Sutherland και το “white collar crime”	23-24
2.4 Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας	24-26
2.5 Σύγχρονες θεωρίες περί εγκλημάτων των ισχυρών	26-27
2.5.1 Σύγχρονες προσεγγίσεις κοινωνικής βλάβης και κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας	27-29
2.6 Συμπεράσματα κεφαλαίου	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	30-37
Ατιμωρησία, κράτος και μηχανισμοί εξουσίας	
3.1 Ο ρόλος του κράτους στην ποινική καταστολή	30-31
3.2 Πολιτική εξουσία και επιλεκτική εφαρμογή του νόμου	31-32
3.3 Διαφθορά και κρατική ανοχή	32-34
3.4 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και κατασκευή της «επικινδυνότητας»	34-35
3.5 Ο ρόλος των οικονομικών και πολιτικών ελίτ	35-36
3.6 Η σχέση κοινωνικής ανισότητας και ατιμωρησίας	36-37
3.7 Η συγκέντρωση εξουσίας και οι κίνδυνοι για τη δημοκρατία	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	38-43
Η τιμωρητικότητα στις σύγχρονες κοινωνίες	
4.1 Η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής	38-39
4.2 Φυλακή και κοινωνικός αποκλεισμός	39
4.3 Η «μηδενική ανοχή» και ο ποινικός λαϊκισμός	39-40
4.4 Φόβος εγκλήματος και κοινωνική ανασφάλεια	40-41
4.5 Η διαφορετική μεταχείριση «κοινού» και «ισχυρού» δράστη	41-42
4.6 Η έννοια της παραδειγματικής τιμωρίας	42-43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5	44-53
Η εγκληματικότητα των ισχυρών στην Ελλάδα και διεθνώς	

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

5.1 Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά	44-45
5.2 Τραπεζικά και εταιρικά σκάνδαλα	45
5.3 Πολιτικά πρόσωπα και ποινική μεταχείριση	46
5.4 Η ελληνική πραγματικότητα: οικονομική κρίση, διαφθορά και κοινωνικές αντιδράσεις	46-47
5.5 Διεθνείς υποθέσεις εγκληματικότητας των ισχυρών	47
5.5.1 Η υπόθεση των Panama Papers	47-48
5.5.2 Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	48
5.5.3 Το σκάνδαλο Volkswagen	48-49
5.5.4 Διεθνή φαινόμενα πολιτικής διαφθοράς	49
5.5.5 Εγκληματολογική αποτίμηση των διεθνών υποθέσεων	49
5.6 Ο ρόλος της δικαιοσύνης και των ελεγκτικών μηχανισμών	49-50
5.6.1 Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές καταπολέμησης της διαφθοράς	50-52
5.6.2 Η συμβολή της ερευνητικής δημοσιογραφίας στην αποκάλυψη οικονομικών εγκλημάτων	52
5.7 Συμπερασματικές παρατηρήσεις	52-53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	54-62
Κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της ατιμωρησίας	
6.1 Κρίση εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς	54-55
6.2 Υπονόμευση του κράτους δικαίου	55-56
6.3 Κοινωνική ανισότητα και αίσθημα αδικίας	56-57
6.4 Η κανονικοποίηση της διαφθοράς	57-58
6.5 Η κοινωνική ανοχή απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών	58-60
6.6 Επιπτώσεις στη δημοκρατία και στα ανθρώπινα δικαιώματα	60-61
6.7 Η διάβρωση της κοινωνικής συνοχής	61-62
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	63-71
Προτάσεις αντιμετώπισης και συμπεράσματα	
7.1 Η ανάγκη ενίσχυσης της διαφάνειας	63
7.2 Θεσμικοί μηχανισμοί ελέγχου	63-64
7.3 Ανεξαρτησία της δικαιοσύνης	64-65
7.4 Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές κατά της διαφθοράς	65
7.5 Η σημασία της κοινωνικής λογοδοσίας	65-67
7.6 Εκπαίδευση, κοινωνική ευαισθητοποίηση και πρόληψη	67-69
7.7 Τελικά συμπεράσματα της εργασίας	69-70
7.8 Η ανάγκη διαμόρφωσης νέας αντεγκληματικής πολιτικής	70-71
Βιβλιογραφία	72-73

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ατιμωρησία και η τιμωρητικότητα αποτελούν δύο αλληλένδετες αλλά φαινομενικά αντιφατικές όψεις της σύγχρονης ποινικής πραγματικότητας. Από τη μία πλευρά, παρατηρείται η αδυναμία ή η απροθυμία των θεσμών να ελέγξουν αποτελεσματικά μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με πολιτική, οικονομική ή θεσμική ισχύ, ενώ από την άλλη ενισχύεται η τάση για αυστηρότερες ποινές και διεύρυνση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου απέναντι σε εγκλήματα που συνήθως συνδέονται με κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Το φαινόμενο αυτό έχει απασχολήσει εκτενώς την εγκληματολογική θεωρία, καθώς συνδέεται με ζητήματα κοινωνικής ανισότητας, εξουσίας, δημοκρατικής νομιμοποίησης και λειτουργίας του κράτους δικαίου (Garland, 2001· Wacquant, 2009). Η έννοια της ατιμωρησίας αναφέρεται στην ανεπαρκή διερεύνηση, δίωξη ή τιμωρία πράξεων που προκαλούν σημαντική κοινωνική βλάβη, ιδιαίτερα όταν αυτές διαπράττονται από πρόσωπα ή οργανισμούς που κατέχουν ισχύ και επιρροή. Αντίστοιχα, η τιμωρητικότητα περιγράφει την αυξανόμενη προσφυγή σε αυστηρές ποινικές πολιτικές, την ενίσχυση των κατασταλτικών μηχανισμών και τη διαμόρφωση ενός κοινωνικού κλίματος που ευνοεί τη σκληρότερη αντιμετώπιση της παραβατικότητας (Pratt, 2007). Οι δύο αυτές διαδικασίες δεν λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά συχνά συνυπάρχουν και αλληλοτροφοδοτούνται μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες.

Η κλασική εγκληματολογική σκέψη έχει αναδείξει ότι το έγκλημα δεν αποτελεί μόνο νομική κατηγορία αλλά και κοινωνικό φαινόμενο που ερμηνεύεται διαφορετικά ανάλογα με τις ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες. Ο Durkheim (1982) υποστήριξε ότι το έγκλημα αποτελεί φυσιολογικό στοιχείο κάθε κοινωνίας, καθώς συμβάλλει στον καθορισμό των κοινωνικών ορίων και αξιών. Μεταγενέστερες προσεγγίσεις έδωσαν μεγαλύτερη έμφαση στον ρόλο της εξουσίας και των κοινωνικών δομών στη διαμόρφωση του ποινικού ελέγχου. Ο Becker (1963) υποστήριξε ότι η κοινωνική αντίδραση είναι αυτή που καθορίζει ποιος θεωρείται παραβάτης, ενώ ο Quinney (1977) τόνισε ότι οι ορισμοί του εγκλήματος επηρεάζονται από τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Ιδιαίτερα σημαντική για την παρούσα μελέτη είναι η θεωρητική παράδοση που επικεντρώνεται στα εγκλήματα των ισχυρών. Ο Sutherland (1949) ανέτρεψε την παραδοσιακή αντίληψη ότι το έγκλημα αποτελεί κυρίως χαρακτηριστικό των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, εισάγοντας την έννοια του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Στη συνέχεια, οι Pontell και Geis (2007), καθώς και ο Passas (2005), ανέδειξαν τις μορφές εταιρικής και οικονομικής εγκληματικότητας που συχνά παραμένουν εντός των ορίων της νομιμότητας ή αντιμετωπίζονται με επιείκεια, παρά τις σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις τους. Οι Tombs και

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Whyte (2015) επισημαίνουν ότι η κοινωνική βλάβη που προκαλείται από μεγάλες επιχειρήσεις ή οικονομικούς οργανισμούς είναι συχνά πολύ μεγαλύτερη από εκείνη πολλών συμβατικών εγκλημάτων, χωρίς όμως να συνοδεύεται από αντίστοιχη ποινική αντιμετώπιση.

Η παγκοσμιοποίηση και η επικράτηση νεοφιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών έχουν επηρεάσει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζονται η εγκληματικότητα και η κοινωνική παρέκκλιση. Σύμφωνα με τον Harvey (2005), η ενίσχυση των αγορών και η αποδυνάμωση ορισμένων μηχανισμών κρατικού ελέγχου δημιούργησαν νέες δυνατότητες οικονομικής εκμετάλλευσης και παραβατικότητας. Αντίστοιχα, οι Whyte και Wiegratz (2016) υποστηρίζουν ότι ο νεοφιλευθερισμός έχει συμβάλει στην κανονικοποίηση πρακτικών που, αν και κοινωνικά επιζήμιες, συχνά δεν αντιμετωπίζονται ως εγκληματικές. Οι εξελίξεις αυτές συνδέονται με την αύξηση των φαινομένων διαφθοράς και οικονομικής απάτης, όπως αναδείχθηκε διεθνώς μέσα από υποθέσεις όπως τα Panama Papers (Obermayer & Obermaier, 2016). Παράλληλα, η ενίσχυση της τιμωρητικότητας συνδέεται με ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές μεταβολές. Ο Garland (2001) περιγράφει την ανάπτυξη μιας «κουλτούρας ελέγχου», όπου ο φόβος του εγκλήματος και η ανασφάλεια οδηγούν στην υιοθέτηση αυστηρότερων πολιτικών καταστολής. Ο φόβος αυτός δεν διαμορφώνεται αποκλειστικά από την πραγματική εγκληματικότητα αλλά και από την επιρροή των μέσων ενημέρωσης, τα οποία συχνά ενισχύουν τις κοινωνικές ανησυχίες μέσω της υπερπροβολής συγκεκριμένων μορφών εγκλήματος (Cohen, 1972· Jewkes, 2015). Στην ελληνική πραγματικότητα, η Ζαραφονίτου (2014) έχει αναδείξει τον καθοριστικό ρόλο του φόβου του εγκλήματος στη διαμόρφωση στάσεων υπέρ αυστηρότερων ποινών. Η συζήτηση για την ατιμωρησία αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε περιόδους οικονομικής και πολιτικής κρίσης. Η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ανέδειξε σοβαρές αδυναμίες ελέγχου του χρηματοπιστωτικού συστήματος, ενώ παράλληλα ενίσχυσε το αίσθημα κοινωνικής αδικίας λόγω της περιορισμένης λογοδοσίας πολλών υπευθύνων (Stiglitz, 2010). Αντίστοιχα, η διαφθορά και η έλλειψη διαφάνειας επηρεάζουν αρνητικά την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς, υπονομεύοντας τη δημοκρατική λειτουργία και την κοινωνική συνοχή (Rose-Ackerman, 1999· OECD, 2022· Transparency International, 2023). Στην Ελλάδα, τα ζητήματα αυτά έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη βαρύτητα λόγω των διαδοχικών οικονομικών και πολιτικών κρίσεων των τελευταίων δεκαετιών. Η εγκληματολογική έρευνα έχει αναδείξει ότι η διαφθορά, η αδιαφάνεια και οι σχέσεις μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας επηρεάζουν σημαντικά την αντίληψη των πολιτών για τη δικαιοσύνη και την ισότητα απέναντι στον νόμο (Βιδάλη, 2019· Πανούσης, 2009· Ζαραφονίτου, 2016). Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διερευνήσει τις θεωρητικές διαστάσεις της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας, να αναλύσει τους κοινωνικούς και πολιτικούς μηχανισμούς που τις παράγουν και να εξετάσει

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

τον τρόπο με τον οποίο εκδηλώνονται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα. Μέσα από τη μελέτη της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας, καθώς και την ανάλυση χαρακτηριστικών περιπτώσεων, επιχειρείται η κατανόηση των σχέσεων μεταξύ εξουσίας, εγκληματικότητας και ποινικής δικαιοσύνης, με στόχο την ανάδειξη των προκλήσεων που αντιμετωπίζει σήμερα το κράτος δικαίου και η δημοκρατική διακυβέρνηση.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η έννοια της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας στη σύγχρονη εγκληματολογία

1.1 Ορισμός της ατιμωρησίας

Η έννοια της ατιμωρησίας αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα αντικείμενα μελέτης της σύγχρονης εγκληματολογίας, καθώς συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του ποινικού συστήματος, τη νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς. Η ατιμωρησία αναφέρεται στην κατάσταση κατά την οποία παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πράξεις δεν οδηγούν σε ουσιαστική ποινική ή κοινωνική κύρωση, παρά το γεγονός ότι προκαλούν σημαντικές συνέπειες σε ατομικό ή συλλογικό επίπεδο (Ζαραφονίτου, 2016). Η έννοια αυτή δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην απουσία καταδίκης ενός δράστη, αλλά επεκτείνεται και στην αδυναμία του κράτους να εφαρμόσει αποτελεσματικά τους μηχανισμούς λογοδοσίας και κοινωνικού ελέγχου. Στη σύγχρονη εγκληματολογική θεωρία, η ατιμωρησία προσεγγίζεται όχι μόνο ως νομικό αλλά και ως κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο. Σύμφωνα με τον Garland (2001), η λειτουργία του ποινικού συστήματος χαρακτηρίζεται από έντονη επιλεκτικότητα, καθώς ορισμένες μορφές εγκληματικότητας αντιμετωπίζονται με αυστηρότητα, ενώ άλλες υποβαθμίζονται ή αποκρύπτονται. Η επιλεκτική αυτή μεταχείριση σχετίζεται συχνά με τη θέση ισχύος του δράστη, την οικονομική επιφάνεια, την πολιτική επιρροή ή τη δυνατότητα πρόσβασης σε μηχανισμούς προστασίας. Η ατιμωρησία συνδέεται ιδιαίτερα με την εγκληματικότητα των ισχυρών, δηλαδή με εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα ή οργανισμούς με υψηλή κοινωνική, οικονομική ή πολιτική ισχύ. Οι μορφές αυτές εγκληματικότητας περιλαμβάνουν οικονομικά εγκλήματα, εταιρική απάτη, φοροδιαφυγή μεγάλης κλίμακας, πολιτική διαφθορά, ξέπλυμα χρήματος και κρατικά εγκλήματα (Tombs & Whyte, 2015).

Σε πολλές περιπτώσεις, οι πράξεις αυτές προκαλούν σημαντικότερες κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες από το συμβατικό έγκλημα, χωρίς όμως να αντιμετωπίζονται με την ίδια αυστηρότητα. Η υπόθεση της εταιρείας Enron στις Ηνωμένες Πολιτείες αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ατιμωρησίας και εγκληματικότητας ισχυρών οικονομικών παραγόντων. Το σκάνδαλο αποκάλυψε εκτεταμένες πρακτικές οικονομικής απάτης, παραποίησης οικονομικών στοιχείων και εξαπάτησης επενδυτών, οδηγώντας στην κατάρρευση της εταιρείας και σε τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις (Pontell & Geis, 2007). Παρότι ορισμένα στελέχη καταδικάστηκαν, μεγάλο μέρος του χρηματοπιστωτικού συστήματος που συνέβαλε στη διατήρηση των παράνομων πρακτικών παρέμεινε ουσιαστικά ανεπηρέαστο. Η συγκεκριμένη υπόθεση ανέδειξε τον τρόπο με

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

τον οποίο οι ισχυροί οικονομικοί οργανισμοί μπορούν να επηρεάζουν ή να περιορίζουν την ποινική λογοδοσία. Παρόμοια χαρακτηριστικά παρουσιάζει και το σκάνδαλο Siemens στην Ελλάδα, το οποίο συνδέθηκε με δωροδοκίες πολιτικών και κρατικών αξιωματούχων. Παρά τη σοβαρότητα των καταγγελιών και τη μεγάλη κοινωνική απαξία της υπόθεσης, η μακροχρόνια δικαστική διαδικασία, οι καθυστερήσεις και οι περιορισμένες τελικές ποινικές συνέπειες ενίσχυσαν το κοινωνικό αίσθημα δυσπιστίας απέναντι στη δικαιοσύνη και στους θεσμούς (Βιδάλη, 2019). Οι περιπτώσεις αυτές καταδεικνύουν ότι η ατιμωρησία δεν αφορά απλώς την αποφυγή της ποινής, αλλά και την αδυναμία ουσιαστικής κοινωνικής λογοδοσίας. Σύμφωνα με τον Cohen (2001), οι σύγχρονες κοινωνίες συχνά αναπτύσσουν μηχανισμούς «άρνησης» απέναντι σε μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με ισχυρά οικονομικά ή πολιτικά συμφέροντα. Η κοινωνική και πολιτική ισχύς επιτρέπει πολλές φορές τη διαχείριση της δημόσιας εικόνας των δραστών, τη μετατόπιση της ευθύνης ή ακόμη και τη νομιμοποίηση επιβλαβών πρακτικών. Έτσι, εγκλήματα μεγάλης κοινωνικής επικινδυνότητας αντιμετωπίζονται ως «διοικητικές παρατυπίες» ή «οικονομικά λάθη», σε αντίθεση με τα συμβατικά εγκλήματα που στιγματίζονται έντονα από τα μέσα ενημέρωσης και την κοινή γνώμη.

Η ατιμωρησία συνδέεται επίσης με τη δομή και τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Όταν οι πολίτες αντιλαμβάνονται ότι οι νόμοι δεν εφαρμόζονται ισότιμα, ενισχύεται η κρίση εμπιστοσύνης προς τη δικαιοσύνη, την πολιτική εξουσία και τους θεσμούς γενικότερα (Πανούσης, 2009). Η άνιση εφαρμογή της ποινικής μεταχείρισης οδηγεί στη δημιουργία ενός αισθήματος κοινωνικής αδικίας, σύμφωνα με το οποίο οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί απολαμβάνουν μεγαλύτερη προστασία από το ποινικό σύστημα.

1.2 Η έννοια της τιμωρητικότητας

Η έννοια της τιμωρητικότητας αναφέρεται στην αυξημένη τάση των σύγχρονων κοινωνιών να αντιμετωπίζουν το έγκλημα μέσω αυστηρότερων μορφών ποινικού ελέγχου και καταστολής. Η τιμωρητικότητα εκδηλώνεται μέσα από την αυστηροποίηση των ποινών, τη διεύρυνση των μηχανισμών επιτήρησης, την ενίσχυση της αστυνόμευσης και τη γενικότερη πολιτική έμφαση στην καταστολή αντί της πρόληψης (Garland, 2001). Πρόκειται για φαινόμενο που συνδέεται στενά με τις κοινωνικές ανασφάλειες, τον φόβο εγκλήματος και την πολιτική εκμετάλλευση της εγκληματικότητας. Ο Garland (2001) περιγράφει τη μετάβαση των δυτικών κοινωνιών σε μια «κουλτούρα ελέγχου», όπου η ποινική πολιτική αποκτά ολοένα και πιο αυστηρά χαρακτηριστικά.

Η τιμωρητικότητα δεν αφορά μόνο την επιβολή ποινών, αλλά και τη διαμόρφωση κοινωνικών στάσεων που απαιτούν αυστηρή μεταχείριση των παραβατών. Στο πλαίσιο αυτό, τα μέσα ενημέρωσης διαδραματίζουν

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

καθοριστικό ρόλο, καθώς συχνά προβάλλουν επιλεκτικά μορφές εγκληματικότητας που προκαλούν κοινωνικό φόβο, ενισχύοντας αιτήματα για περισσότερη καταστολή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η αυξημένη τιμωρητικότητα στρέφεται κυρίως απέναντι στις κοινωνικά αδύναμες ομάδες και στη συμβατική εγκληματικότητα. Αντίθετα, η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται συχνά με μεγαλύτερη επιείκεια ή με ηπιότερες μορφές κύρωσης. Ο Wacquant (2009) υποστηρίζει ότι το σύγχρονο ποινικό κράτος λειτουργεί επιλεκτικά, στοχεύοντας κυρίως τις κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες, ενώ παράλληλα εμφανίζει ανοχή απέναντι στις οικονομικές και πολιτικές ελίτ. Η αντίφαση αυτή γίνεται ιδιαίτερα εμφανής σε περιόδους οικονομικής κρίσης. Μετά την οικονομική κρίση του 2008, πολλές χώρες υιοθέτησαν αυστηρότερες πολιτικές αστυνόμευσης και καταστολής για αδικήματα μικρής ή μεσαίας βαρύτητας, ενώ οι υπεύθυνοι χρηματοπιστωτικών σκανδάλων σπάνια υπέστησαν αντίστοιχες ποινικές συνέπειες (Whyte, 2020). Η διαφορετική αυτή μεταχείριση ενισχύει την αντίληψη ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί με δύο μέτρα και δύο σταθμά.

Στην Ελλάδα, η δημόσια συζήτηση γύρω από την εγκληματικότητα συχνά επικεντρώνεται σε ζητήματα «ασφάλειας της καθημερινότητας», όπως η μικροκλοπή, η παραβατικότητα μεταναστών ή η νεανική βία. Την ίδια στιγμή, υποθέσεις μεγάλης οικονομικής διαφθοράς, φοροδιαφυγής ή πολιτικών σκανδάλων αντιμετωπίζονται με αργές διαδικασίες και περιορισμένη κοινωνική λογοδοσία (Κουράκης, 2012). Η πραγματικότητα αυτή συμβάλλει στη δημιουργία ενός ποινικού συστήματος έντονα τιμωρητικού απέναντι στους αδύναμους και συχνά επιεικούς απέναντι στους ισχυρούς. Η τιμωρητικότητα συνδέεται επίσης με τον ποινικό λαϊκισμό. Ο όρος αναφέρεται στη χρήση του εγκλήματος και της ασφάλειας ως εργαλείων πολιτικής νομιμοποίησης, μέσω της προβολής αυστηρών ποινικών πολιτικών που ανταποκρίνονται στο κοινωνικό αίσθημα φόβου και ανασφάλειας (Pratt, 2007). Οι πολιτικές αυτές συχνά εστιάζουν στην αυστηροποίηση των ποινών χωρίς να αντιμετωπίζουν τα βαθύτερα κοινωνικά αίτια της εγκληματικότητας.

1.3 Η εγκληματικότητα των ισχυρών

Η εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελεί μία από τις πιο σύνθετες μορφές εγκληματικότητας στη σύγχρονη κοινωνία. Ο Sutherland (1949) εισήγαγε τον όρο «white collar crime» για να περιγράψει τα εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα υψηλής κοινωνικής θέσης στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Η θεωρητική αυτή προσέγγιση αμφισβήτησε την παραδοσιακή αντίληψη ότι το έγκλημα αποτελεί χαρακτηριστικό κυρίως των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Η εγκληματικότητα των ισχυρών περιλαμβάνει

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ένα ευρύ φάσμα παραβατικών συμπεριφορών, όπως οικονομική απάτη, διαφθορά, περιβαλλοντικά εγκλήματα, χρηματοπιστωτικές παραβιάσεις και πολιτική διαπλοκή. Τα εγκλήματα αυτά συχνά προκαλούν σοβαρότερες κοινωνικές συνέπειες από τα συμβατικά εγκλήματα, καθώς επηρεάζουν ολόκληρες κοινωνικές ομάδες, οικονομίες και κρατικούς θεσμούς (Tombs & Whyte, 2015). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση των Panama Papers, η οποία αποκάλυψε ένα παγκόσμιο δίκτυο φοροαποφυγής και απόκρυψης οικονομικών στοιχείων από πολιτικούς, επιχειρηματίες και οικονομικές ελίτ. Η υπόθεση ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο οι ισχυροί μπορούν να αξιοποιούν διεθνείς οικονομικές δομές για να αποφεύγουν τον έλεγχο και τη λογοδοσία (Obermayer & Obermaier, 2016). Παράλληλα, η εγκληματικότητα των ισχυρών συχνά παρουσιάζει υψηλό βαθμό οργανωτικής κάλυψης. Οι εταιρικές δομές, οι νομικές υπηρεσίες και οι πολιτικές διασυνδέσεις δυσκολεύουν την αποκάλυψη και τη δίωξη των υπευθύνων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός πλαισίου σχετικής ατιμωρησίας, όπου οι επιπτώσεις των εγκλημάτων διαχέονται κοινωνικά χωρίς αντίστοιχη ποινική ευθύνη.

1.4 Η επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος

Η επιλεκτικότητα αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της λειτουργίας του ποινικού συστήματος. Η εγκληματολογική θεωρία υποστηρίζει ότι το κράτος δεν αντιμετωπίζει όλες τις μορφές εγκληματικότητας με τον ίδιο τρόπο, αλλά επιλέγει ποιες συμπεριφορές θα ποινικοποιήσει εντονότερα και ποιες θα αντιμετωπίσει με μεγαλύτερη ανοχή (Quinn, 1977). Οι κοινωνικά αδύναμες ομάδες εμφανίζονται συχνότερα ως αντικείμενα αστυνομικού ελέγχου, σύλληψης και φυλάκισης, ενώ οι οικονομικά ισχυροί διαθέτουν μεγαλύτερες δυνατότητες νομικής προστασίας και πολιτικής επιρροής. Η επιλεκτική αυτή λειτουργία οδηγεί στη δημιουργία μιας άνισης ποινικής πραγματικότητας, όπου η κοινωνική θέση επηρεάζει σημαντικά την πιθανότητα ποινικής δίωξης και καταδίκης. Σύμφωνα με τον Foucault (1975), το ποινικό σύστημα λειτουργεί ως μηχανισμός πειθαρχίας και κοινωνικού ελέγχου. Η τιμωρία δεν αποσκοπεί μόνο στην καταστολή του εγκλήματος, αλλά και στη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων εξουσίας. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η επιλεκτική αυστηρότητα απέναντι στους αδύναμους και η σχετική επιείκεια απέναντι στους ισχυρούς δεν αποτελούν τυχαία φαινόμενα, αλλά δομικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου ποινικού συστήματος.

Η ελληνική πραγματικότητα παρέχει αρκετά παραδείγματα αυτής της επιλεκτικότητας. Υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς ή μεγάλων φορολογικών σκανδάλων χαρακτηρίζονται συχνά από καθυστερήσεις, παραγραφές και περιορισμένες καταδίκες, ενώ αντίθετα μικρότερης κοινωνικής επικινδυνότητας εγκλήματα αντιμετωπίζονται με ταχύτερες και αυστηρότερες διαδικασίες. Η εικόνα αυτή ενισχύει την κοινωνική δυσπιστία απέναντι στους

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

θεσμούς και υπονομεύει την αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο. Η ατιμωρησία των ισχυρών δεν αποτελεί αποκλειστικά νομικό πρόβλημα, αλλά και βαθιά κοινωνικό και πολιτικό ζήτημα που επηρεάζει τη συνοχή των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών. Η διαρκής έκθεση των πολιτών σε υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς, πολιτικής διαπλοκής και εταιρικών σκανδάλων χωρίς ουσιαστικές συνέπειες δημιουργεί ένα ευρύτερο αίσθημα απονομιμοποίησης του ποινικού συστήματος. Σύμφωνα με τον Βιδάλη (2017), όταν η κοινωνία αντιλαμβάνεται ότι οι μηχανισμοί ελέγχου λειτουργούν επιλεκτικά, ενισχύεται η πεποίθηση ότι η ποινική δικαιοσύνη δεν εφαρμόζεται ισότιμα, αλλά επηρεάζεται από οικονομικές και πολιτικές σχέσεις εξουσίας. Η προβληματική αυτή γίνεται ακόμη πιο έντονη στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της διεθνοποίησης της οικονομίας. Οι σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, διεθνείς διασυνδέσεις και υψηλό επίπεδο τεχνοκρατικής οργάνωσης. Πολυεθνικές επιχειρήσεις, τραπεζικοί οργανισμοί και οικονομικά δίκτυα διαθέτουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν κεφάλαια, να αξιοποιούν φορολογικούς παραδείσους και να αποκρύπτουν παράνομες οικονομικές δραστηριότητες μέσω σύνθετων νομικών μηχανισμών (Whyte & Wiegatz, 2016). Ως αποτέλεσμα, η αποκάλυψη και η διερεύνηση τέτοιων εγκλημάτων καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολη, ενώ οι ποινικές κυρώσεις συχνά περιορίζονται σε οικονομικά πρόστιμα χωρίς ουσιαστική προσωπική λογοδοσία. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα της αντίφασης ανάμεσα στην κοινωνική βλάβη που προκαλεί η εγκληματικότητα των ισχυρών και στην περιορισμένη ποινική αντιμετώπισή της. Η κατάρρευση τραπεζικών οργανισμών, οι πρακτικές χρηματοπιστωτικής κερδοσκοπίας και οι επισφαλείς τραπεζικές πολιτικές οδήγησαν εκατομμύρια ανθρώπους σε ανεργία, φτώχεια και κοινωνική ανασφάλεια. Παρά το μέγεθος των συνεπειών, ελάχιστα ανώτερα τραπεζικά στελέχη οδηγήθηκαν σε ουσιαστική ποινική λογοδοσία (Stiglitz, 2010). Το γεγονός αυτό ανέδειξε τη δομική δυσκολία των σύγχρονων κρατών να ελέγξουν αποτελεσματικά την οικονομική εξουσία και να επιβάλουν ισότιμη εφαρμογή του νόμου. Παράλληλα, η σύγχρονη τιμωρητικότητα συνδέεται στενά με την ανάπτυξη πολιτικών «ασφάλειας» και εντατικοποίησης της κοινωνικής επιτήρησης. Μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου 2001, πολλές δυτικές κοινωνίες υιοθέτησαν αυστηρότερα μέτρα ελέγχου, παρακολούθησης και αστυνόμευσης στο όνομα της δημόσιας ασφάλειας. Η εξέλιξη αυτή συνέβαλε στη διεύρυνση της κρατικής εξουσίας και στη νομιμοποίηση αυξημένων μορφών κοινωνικού ελέγχου (Bauman, 2006). Ωστόσο, η αυστηροποίηση αυτή επικεντρώθηκε κυρίως σε ομάδες που θεωρούνται κοινωνικά «επικίνδυνες», όπως μετανάστες, νεαροί παραβάτες ή οικονομικά αποκλεισμένοι πληθυσμοί, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών παρέμεινε συχνά λιγότερο ορατή στο δημόσιο λόγο. Σημαντικός είναι και ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης στη διαμόρφωση κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με το έγκλημα. Τα

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

μέσα ενημέρωσης συχνά προβάλλουν εντατικά περιστατικά βίαιου ή συμβατικού εγκλήματος, δημιουργώντας έντονο κοινωνικό φόβο και ενισχύοντας αιτήματα για αυστηρότερες ποινές.

Αντίθετα, οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κλίμακας παρουσιάζονται πολλές φορές ως τεχνικά ή εξειδικευμένα ζητήματα που δεν προκαλούν αντίστοιχη κοινωνική αντίδραση (Jewkes, 2015). Η άνιση αυτή προβολή συμβάλλει στην κατασκευή μιας κοινωνικής πραγματικότητας όπου ο «επικίνδυνος εγκληματίας» ταυτίζεται κυρίως με τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και όχι με τους ισχυρούς οικονομικούς ή πολιτικούς παράγοντες. Επιπλέον, η ατιμωρησία συνδέεται με την έννοια της θεσμικής ανοχής. Σε αρκετές περιπτώσεις, το κράτος ή οι αρμόδιοι ελεγκτικοί μηχανισμοί εμφανίζονται απρόθυμοι να συγκρουστούν με ισχυρά οικονομικά συμφέροντα, ιδιαίτερα όταν αυτά συνδέονται με πολιτική επιρροή ή σημαντική οικονομική δραστηριότητα. Η πραγματικότητα αυτή δημιουργεί ένα περιβάλλον στο οποίο η παραβατικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται ως «αναπόφευκτο» στοιχείο της οικονομικής και πολιτικής ζωής (Passas, 2005). Ωστόσο, η κανονικοποίηση τέτοιων πρακτικών υπονομεύει σοβαρά την αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο και ενισχύει τον κοινωνικό κυνισμό απέναντι στους θεσμούς. Τέλος, η σύγχρονη εγκληματολογική έρευνα επισημαίνει ότι η αντιμετώπιση της ατιμωρησίας απαιτεί όχι μόνο αυστηρότερες νομοθετικές ρυθμίσεις, αλλά και ουσιαστική ενίσχυση της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Η αποτελεσματική καταπολέμηση της εγκληματικότητας των ισχυρών προϋποθέτει διεθνή συνεργασία, ισχυρούς ελεγκτικούς μηχανισμούς και πολιτική βούληση για σύγκρουση με οργανωμένα συμφέροντα. Διαφορετικά, η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος θα συνεχίσει να ενισχύει την κοινωνική ανισότητα και να αποδυναμώνει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου

1.4.1 Η κοινωνική κατασκευή του «επικίνδυνου εγκληματία»

Η σύγχρονη εγκληματολογική θεωρία υποστηρίζει ότι η έννοια του «επικίνδυνου εγκληματία» δεν αποτελεί αποκλειστικά αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά κοινωνική κατασκευή που επηρεάζεται από πολιτικούς, οικονομικούς και επικοινωνιακούς μηχανισμούς. Η κοινωνία δεν αντιμετωπίζει όλες τις μορφές εγκληματικότητας με τον ίδιο τρόπο, καθώς συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες παρουσιάζονται συχνότερα ως φορείς κινδύνου και κοινωνικής απειλής (Becker, 1963).

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαδικασία αυτή. Η συστηματική προβολή εγκλημάτων του δρόμου, περιστατικών βίας και νεανικής παραβατικότητας δημιουργεί την εικόνα ότι η εγκληματικότητα προέρχεται κυρίως από κοινωνικά αδύναμες ομάδες. Αντίθετα, μορφές οικονομικής εγκληματικότητας ή πολιτικής διαφθοράς παρουσιάζονται συχνά ως τεχνικά ή διοικητικά ζητήματα,

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

περιορίζοντας τη δημόσια αντίληψη της επικινδυνότητάς τους (Jewkes, 2015). Η διαδικασία κοινωνικής κατασκευής του εγκληματία συνδέεται και με τη θεωρία labeling. Σύμφωνα με τον Becker (1963), η κοινωνία χαρακτηρίζει συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ως «αποκλίνουσες», ενώ άλλες μορφές παραβατικότητας παραμένουν λιγότερο ορατές ή κοινωνικά αποδεκτές. Η κοινωνική θέση, η οικονομική ισχύς και η πολιτική επιρροή επηρεάζουν σημαντικά το ποιος θα στιγματιστεί ως εγκληματίας και ποιος θα αντιμετωπιστεί με μεγαλύτερη επιείκεια. Η πραγματικότητα αυτή συμβάλλει στην αναπαραγωγή της ατιμωρησίας των ισχυρών, καθώς οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ αποφεύγουν συχνά τον κοινωνικό στιγματισμό που συνοδεύει τη συμβατική εγκληματικότητα. Ως αποτέλεσμα, η κοινωνική απαίτηση για αυστηρότερη ποινική αντιμετώπιση επικεντρώνεται κυρίως στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και όχι στις μορφές εγκληματικότητας μεγάλης κοινωνικής βλάβης.

1.5 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η ατιμωρησία και η τιμωρητικότητα αποτελούν δύο αλληλένδετες διαστάσεις της σύγχρονης ποινικής πραγματικότητας. Από τη μία πλευρά, οι σύγχρονες κοινωνίες εμφανίζουν αυξημένη αυστηρότητα απέναντι σε συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας και κυρίως απέναντι σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες. Από την άλλη πλευρά, σημαντικές μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με οικονομική και πολιτική ισχύ αντιμετωπίζονται συχνά με μεγαλύτερη επιείκεια ή και ουσιαστική ατιμωρησία.

Η εγκληματικότητα των ισχυρών αναδεικνύει τα όρια και τις αντιφάσεις του ποινικού συστήματος, καθώς αποκαλύπτει ότι η εφαρμογή του νόμου δεν είναι πάντοτε ουδέτερη και ισότιμη. Η επιλεκτικότητα της ποινικής καταστολής, η πολιτική επιρροή, η οικονομική δύναμη και η λειτουργία των μέσων ενημέρωσης συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας άνισης ποινικής πραγματικότητας. Η μελέτη των φαινομένων αυτών αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες, όπου η κρίση εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς, η αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων και η διεύρυνση της οικονομικής ισχύος μεγάλων οργανισμών επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Για τον λόγο αυτό, η εγκληματολογική ανάλυση της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας δεν αφορά μόνο το πεδίο του εγκλήματος, αλλά και τη συνολική ποιότητα της δημοκρατίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

1.6 Η συμβολή των μέσων μαζικής ενημέρωσης στην αναπαραγωγή της ατιμωρησίας

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινωνικής αντίληψης σχετικά με το έγκλημα, την επικινδυνότητα και την ποινική αντιμετώπιση των δραστών. Η προβολή

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

συγκεκριμένων μορφών εγκληματικότητας και η υποβάθμιση άλλων επηρεάζουν άμεσα τόσο την κοινή γνώμη όσο και τη διαμόρφωση της ποινικής πολιτικής. Στο πλαίσιο αυτό, η εγκληματικότητα των ισχυρών συχνά παρουσιάζεται με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τη συμβατική εγκληματικότητα, γεγονός που συμβάλλει στην αναπαραγωγή της κοινωνικής και ποινικής ατιμωρησίας (Jewkes, 2015). Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογία, τα μέσα ενημέρωσης δεν λειτουργούν ουδέτερα, αλλά επηρεάζονται από πολιτικά, οικονομικά και επιχειρηματικά συμφέροντα. Η ιδιοκτησιακή τους σύνδεση με οικονομικές και πολιτικές ελίτ περιορίζει πολλές φορές την ένταση της κριτικής απέναντι σε μορφές εταιρικής ή πολιτικής εγκληματικότητας. Αντίθετα, τα εγκλήματα του δρόμου, η νεανική παραβατικότητα και οι πράξεις βίας προβάλλονται συστηματικά ως βασικές απειλές για την κοινωνική ασφάλεια (Surette, 2011).

Η επιλεκτική αυτή προβολή επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιλαμβάνεται τη σοβαρότητα διαφορετικών μορφών εγκλήματος. Ενώ τα συμβατικά εγκλήματα συνδέονται έντονα με εικόνες φόβου, απειλής και κοινωνικής ανασφάλειας, τα οικονομικά εγκλήματα συχνά παρουσιάζονται ως σύνθετες τεχνικές ή λογιστικές παρατυπίες. Ως αποτέλεσμα, η κοινωνική απαξία που αποδίδεται στην εγκληματικότητα των ισχυρών είναι συχνά μικρότερη, παρά το γεγονός ότι οι συνέπειές της μπορεί να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η κάλυψη της οικονομικής κρίσης του 2008. Σε πολλές περιπτώσεις, η δημόσια συζήτηση επικεντρώθηκε κυρίως στις οικονομικές συνέπειες της κρίσης και λιγότερο στις πιθανές ποινικές ευθύνες τραπεζικών στελεχών και χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Η έμφαση μετατοπίστηκε στην «ανάγκη σταθεροποίησης της οικονομίας» και όχι στη διερεύνηση των μηχανισμών οικονομικής παραβατικότητας που συνέβαλαν στην κρίση (Whyte, 2020). Παράλληλα, τα μέσα ενημέρωσης συμβάλλουν στη δημιουργία «ηθικών πανικών», μέσω της υπερπροβολής συγκεκριμένων μορφών εγκληματικότητας. Ο Cohen (1972) υποστηρίζει ότι η διαδικασία αυτή οδηγεί στη στοχοποίηση ορισμένων κοινωνικών ομάδων, οι οποίες παρουσιάζονται ως βασικοί φορείς κοινωνικού κινδύνου. Στις σύγχρονες κοινωνίες, οι ομάδες αυτές συνδέονται συχνά με τη φτώχεια, τη μετανάστευση ή τον κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ οι παραβατικές πρακτικές των οικονομικά ισχυρών παραμένουν λιγότερο ορατές. Η επιλεκτική αναπαράσταση του εγκλήματος επηρεάζει άμεσα και την ποινική πολιτική. Η κοινωνική πίεση που δημιουργείται μέσω των μέσων ενημέρωσης οδηγεί συχνά σε αυστηρότερες πολιτικές αστυνόμευσης και καταστολής απέναντι στη συμβατική εγκληματικότητα. Αντίθετα, η αντιμετώπιση της οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας παραμένει συχνά περιορισμένη, καθώς δεν προκαλεί την ίδια ένταση κοινωνικής αντίδρασης. Επομένως, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν βασικό μηχανισμό διαμόρφωσης κοινωνικών αντιλήψεων γύρω από το έγκλημα και την τιμωρία. Η άνιση προβολή διαφορετικών μορφών εγκληματικότητας

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

συμβάλλει στην αναπαραγωγή της επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικού συστήματος και ενισχύει τις διαδικασίες ατιμωρησίας των ισχυρών οικονομικών και πολιτικών παραγόντων.

1.7 Η έννοια της δομικής βίας και η εγκληματικότητα των ισχυρών

Η έννοια της δομικής βίας χρησιμοποιείται στη σύγχρονη κοινωνιολογική και εγκληματολογική θεωρία για να περιγράψει μορφές κοινωνικής βλάβης που παράγονται μέσα από τις ίδιες τις κοινωνικές και οικονομικές δομές. Σε αντίθεση με τη συμβατική βία, η δομική βία δεν εκδηλώνεται πάντοτε μέσω άμεσης φυσικής επίθεσης, αλλά μέσα από κοινωνικές συνθήκες που οδηγούν σε ανισότητες, φτώχεια, αποκλεισμό και περιορισμό βασικών δικαιωμάτων (Galtung, 1969). Η εγκληματικότητα των ισχυρών συνδέεται άμεσα με τη δομική βία, καθώς πολλές πρακτικές οικονομικής και πολιτικής εξουσίας προκαλούν σοβαρές κοινωνικές συνέπειες χωρίς να αναγνωρίζονται πάντοτε ως εγκληματικές. Η φοροδιαφυγή μεγάλης κλίμακας, η διαφθορά, η περιβαλλοντική καταστροφή και οι πρακτικές χρηματοπιστωτικής κερδοσκοπίας μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την υγεία, την εργασία και την ποιότητα ζωής μεγάλων κοινωνικών ομάδων.

Σύμφωνα με τους Tombs και Whyte (2015), οι κοινωνικές βλάβες που προκαλούνται από οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς είναι συχνά σοβαρότερες από τις συνέπειες της συμβατικής εγκληματικότητας. Παρ' όλα αυτά, οι μορφές αυτές βλάβης αντιμετωπίζονται περιορισμένα από το ποινικό σύστημα, καθώς συνδέονται με οικονομικά συμφέροντα και δομές εξουσίας. Η θεωρία της δομικής βίας συμβάλλει στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικές ανισότητες και η ατιμωρησία συνδέονται μεταξύ τους. Οι οικονομικά ισχυροί διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα επιρροής στους θεσμούς και στη διαμόρφωση πολιτικών αποφάσεων, γεγονός που περιορίζει την πιθανότητα ουσιαστικής λογοδοσίας. Ως αποτέλεσμα, οι κοινωνικές συνέπειες των πράξεών τους μεταφέρονται κυρίως στα κοινωνικά ευάλωτα στρώματα. Η έννοια της δομικής βίας διευρύνει συνεπώς την παραδοσιακή αντίληψη περί εγκληματικότητας, αναδεικνύοντας ότι ορισμένες από τις σοβαρότερες μορφές κοινωνικής βλάβης παράγονται από τις ίδιες τις κοινωνικές και οικονομικές δομές εξουσίας.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Θεωρητικές προσεγγίσεις της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών

2.1 Κριτική εγκληματολογία

Η κριτική εγκληματολογία αποτελεί μία από τις σημαντικότερες θεωρητικές κατευθύνσεις για την κατανόηση της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών, διότι μετατοπίζει το ενδιαφέρον από το άτομο-δράστη προς τις κοινωνικές δομές, τις σχέσεις εξουσίας και τη λειτουργία των θεσμών. Σε αντίθεση με τις παραδοσιακές εγκληματολογικές προσεγγίσεις, οι οποίες συχνά αναζητούν τα αίτια του εγκλήματος σε ατομικά, ψυχολογικά ή βιολογικά χαρακτηριστικά, η κριτική εγκληματολογία εξετάζει το έγκλημα ως κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο. Στο πλαίσιο αυτό, το ποινικό σύστημα δεν θεωρείται ουδέτερος μηχανισμός απονομής δικαιοσύνης, αλλά θεσμός που λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες (Quinney, 1977).

Βασική θέση της κριτικής εγκληματολογίας είναι ότι το έγκλημα δεν ορίζεται με ουδέτερο και αντικειμενικό τρόπο. Οι κοινωνίες δεν ποινικοποιούν όλες τις βλαπτικές συμπεριφορές με την ίδια ένταση ούτε αντιδρούν σε όλες τις μορφές παραβατικότητας με την ίδια αυστηρότητα. Αντιθέτως, ορισμένες πράξεις αναδεικνύονται ως σοβαρές απειλές για την κοινωνική τάξη, ενώ άλλες, παρά τη σημαντική κοινωνική βλάβη που προκαλούν, αντιμετωπίζονται ως τεχνικά, οικονομικά ή διοικητικά ζητήματα. Αυτή η επιλεκτικότητα έχει ιδιαίτερη σημασία για την κατανόηση της εγκληματικότητας των ισχυρών, καθώς πολλές μορφές οικονομικής και πολιτικής παραβατικότητας δεν αποκτούν την ίδια κοινωνική και ποινική ορατότητα με τα εγκλήματα του δρόμου (Tombs & Whyte, 2015).

Η συμβολή του Quinney είναι κρίσιμη, καθώς υποστήριξε ότι το ποινικό δίκαιο αντανακλά τις συγκρούσεις και τις ανισότητες της κοινωνικής δομής. Οι κυρίαρχες κοινωνικές ομάδες διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα να επηρεάζουν τον ορισμό του εγκλήματος, τη διαμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας και την εφαρμογή της ποινικής καταστολής. Με αυτή την έννοια, το ποινικό σύστημα δεν είναι απλώς ένας μηχανισμός προστασίας της κοινωνίας, αλλά και ένας μηχανισμός διατήρησης συγκεκριμένων σχέσεων εξουσίας (Quinney, 1977). Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την ανάλυση της ατιμωρησίας, διότι εξηγεί γιατί οι κοινωνικά αδύναμοι εμφανίζονται συχνότερα ως αντικείμενα ποινικού ελέγχου, ενώ οι ισχυροί έχουν αυξημένες δυνατότητες αποφυγής στιγματισμού, δώξης ή ουσιαστικής τιμωρίας. Παρόμοια προβληματική αναπτύσσεται και στο έργο

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

του Chambliss, ο οποίος συνέδεσε την εγκληματικότητα με την πολιτική οικονομία και με τη λειτουργία του κράτους. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, οι νόμοι και οι μηχανισμοί επιβολής τους δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τα οικονομικά συμφέροντα και τις ταξικές σχέσεις. Η ποινική καταστολή τείνει να είναι αυστηρότερη απέναντι στις ομάδες που απειλούν την κοινωνική τάξη στο επίπεδο της καθημερινότητας, ενώ είναι συχνά ηπιότερη απέναντι σε παραβιάσεις που εντάσσονται στη λειτουργία της οικονομικής εξουσίας (Chambliss, 1975). Έτσι, η κριτική εγκληματολογία δεν εξετάζει μόνο το ποιος παραβιάζει τον νόμο, αλλά και ποιος έχει τη δύναμη να ορίζει τον νόμο, να τον εφαρμόζει και να τον αποφεύγει. Στο πλαίσιο αυτό, η εγκληματικότητα των ισχυρών αποκτά κεντρική θεωρητική σημασία. Ο Sutherland (1949), με την έννοια του «εγκλήματος λευκού κολάρου», ανέδειξε ότι η εγκληματικότητα δεν είναι αποκλειστικό χαρακτηριστικό των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Αντιθέτως, άτομα υψηλού κύρους και οργανισμοί με μεγάλη οικονομική δύναμη μπορούν να διαπράττουν πράξεις με εκτεταμένες κοινωνικές συνέπειες, όπως απάτες, φοροδιαφυγή, τραπεζικά σκάνδαλα, παραβιάσεις εργασιακών ή περιβαλλοντικών κανόνων. Η κριτική εγκληματολογία αξιοποίησε αυτή τη θεωρητική συμβολή για να αναδείξει ότι η κοινωνική βλάβη δεν ταυτίζεται πάντα με αυτό που το ποινικό σύστημα αναγνωρίζει και τιμωρεί ως έγκλημα.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η έννοια της κοινωνικής βλάβης. Οι Tombs και Whyte (2015) υποστηρίζουν ότι η ανάλυση της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο σε πράξεις που έχουν ήδη χαρακτηριστεί νομικά ως εγκλήματα, αλλά να επεκτείνεται και σε πρακτικές που προκαλούν σοβαρή κοινωνική ζημία. Με αυτή τη λογική, η εταιρική εγκληματικότητα, η διαφθορά, η οικονομική εκμετάλλευση και η περιβαλλοντική καταστροφή πρέπει να εξετάζονται ως μορφές κοινωνικής βλάβης ακόμη και όταν δεν καταλήγουν σε αυστηρές ποινικές κυρώσεις. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την παρούσα εργασία, καθώς επιτρέπει την κατανόηση της ατιμωρησίας όχι μόνο ως αποτυχίας επιβολής ποινής, αλλά και ως ευρύτερου κοινωνικού μηχανισμού απόκρυψης ή υποβάθμισης της βλάβης που προκαλούν οι ισχυροί.

Η κριτική εγκληματολογία συνδέεται επίσης με την ανάλυση της τιμωρητικότητας. Ο Garland (2001) περιγράφει τη σύγχρονη «κουλτούρα ελέγχου», μέσα στην οποία οι κοινωνίες στρέφονται ολοένα περισσότερο προς αυστηρότερες ποινικές πολιτικές, ενισχυμένη αστυνόμευση και μεγαλύτερη έμφαση στην ασφάλεια. Ωστόσο, η αυστηροποίηση αυτή δεν εφαρμόζεται ισότιμα σε όλες τις μορφές εγκληματικότητας. Αντίθετα, η τιμωρητικότητα κατευθύνεται κυρίως προς τα εγκλήματα υψηλής ορατότητας και προς τους κοινωνικά ευάλωτους πληθυσμούς, ενώ τα εγκλήματα των ισχυρών συχνά παραμένουν λιγότερο ορατά ή αντιμετωπίζονται μέσω διοικητικών και οικονομικών κυρώσεων. Με άλλα λόγια, η κριτική εγκληματολογία αναδεικνύει ότι η τιμωρητικότητα και η ατιμωρησία δεν είναι αντίθετα φαινόμενα, αλλά δύο όψεις της ίδιας

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

επιλεκτικής ποινικής λειτουργίας. Η συμβολή του Wacquant (2009) είναι επίσης σημαντική, καθώς δείχνει ότι στις νεοφιλελεύθερες κοινωνίες το ποινικό κράτος ενισχύεται κυρίως απέναντι στους φτωχούς, τους αποκλεισμένους και τους περιθωριοποιημένους. Η φυλακή και η αστυνόμευση λειτουργούν ως μηχανισμοί διαχείρισης της κοινωνικής ανασφάλειας και της φτώχειας, ενώ ταυτόχρονα οι αγορές και οι οικονομικές ελίτ απολαμβάνουν μεγαλύτερα περιθώρια ελευθερίας. Η θέση αυτή συνδέεται άμεσα με την προβληματική της παρούσας εργασίας, διότι αναδεικνύει τη βαθύτερη αντίφαση των σύγχρονων κοινωνιών: αυστηρότητα απέναντι στους κοινωνικά αδύναμους και ανοχή απέναντι σε μορφές εγκληματικότητας που παράγονται από την οικονομική και πολιτική ισχύ. Σημαντικό ρόλο στη λειτουργία αυτής της επιλεκτικότητας διαδραματίζουν και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Ο Cohen (1972) ανέδειξε τη διαδικασία του ηθικού πανικού, μέσα από την οποία συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή μορφές παραβατικότητας παρουσιάζονται ως υπέρμετρη απειλή για την κοινωνία. Η Jewkes (2015) επισημαίνει ότι τα μέσα ενημέρωσης συχνά προβάλλουν εντονότερα τη βίαιη και συμβατική εγκληματικότητα, ενώ υποβαθμίζουν την εγκληματικότητα των επιχειρήσεων, των πολιτικών ελίτ ή των οικονομικών οργανισμών. Έτσι, η κοινωνική προσοχή στρέφεται προς τον «επικίνδυνο» μικροπαραβάτη και όχι προς τους μηχανισμούς εξουσίας που προκαλούν μαζική κοινωνική βλάβη. Συνεπώς, η κριτική εγκληματολογία προσφέρει ένα αναλυτικό πλαίσιο ιδιαίτερα κατάλληλο για τη μελέτη της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας. Αναδεικνύει ότι η ποινική δικαιοσύνη δεν λειτουργεί έξω από τις κοινωνικές σχέσεις, αλλά επηρεάζεται από την οικονομική ισχύ, την πολιτική εξουσία, τα μέσα ενημέρωσης και τις κυρίαρχες αντιλήψεις περί κινδύνου και ασφάλειας. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την κατανόηση της εγκληματικότητας των ισχυρών όχι ως περιθωριακού φαινομένου, αλλά ως κεντρικού ζητήματος για τη δημοκρατία, την κοινωνική δικαιοσύνη και την ισότητα απέναντι στον νόμο.

2.2 Μαρξιστικές και νεομαρξιστικές προσεγγίσεις

Οι μαρξιστικές και νεομαρξιστικές θεωρίες αποτέλεσαν βασικό θεωρητικό υπόβαθρο της κριτικής εγκληματολογίας και συνέβαλαν σημαντικά στην κατανόηση της σχέσης μεταξύ εγκλήματος, εξουσίας και οικονομικών ανισοτήτων. Σύμφωνα με τις προσεγγίσεις αυτές, το έγκλημα δεν μπορεί να αναλυθεί ανεξάρτητα από τις κοινωνικές και οικονομικές δομές του καπιταλισμού (Marx, 1867/2011). Η μαρξιστική θεωρία υποστηρίζει ότι το κράτος και οι θεσμοί του λειτουργούν κυρίως προς όφελος της κυρίαρχης οικονομικής τάξης. Το ποινικό σύστημα προστατεύει την ιδιοκτησία, την οικονομική σταθερότητα και τις σχέσεις εξουσίας που χαρακτηρίζουν το καπιταλιστικό σύστημα παραγωγής. Επομένως, οι μορφές εγκληματικότητας που

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

απειλούν άμεσα τα συμφέροντα των ισχυρών αντιμετωπίζονται αυστηρότερα από εκείνες που διαπράττονται από οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς παράγοντες (Rusche & Kirchheimer, 1939).

Σύμφωνα με τον Snider (1993), οι σύγχρονες καπιταλιστικές οικονομίες δημιουργούν συνθήκες που ευνοούν την ανάπτυξη εταιρικής εγκληματικότητας. Η πίεση για διαρκή αύξηση του κέρδους, ο ανταγωνισμός και η κυριαρχία των αγορών οδηγούν πολλές φορές επιχειρήσεις και οργανισμούς σε παραβίαση νόμων και κανονισμών. Ωστόσο, η ισχυρή οικονομική και πολιτική επιρροή των μεγάλων επιχειρήσεων περιορίζει συχνά την πιθανότητα ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας. Η νεομαρξιστική εγκληματολογία επεκτείνει την ανάλυση αυτή εξετάζοντας τον τρόπο με τον οποίο το κράτος διαχειρίζεται κοινωνικές κρίσεις και ανισότητες μέσω της ποινικής καταστολής. Ο Wacquant (2009) υποστηρίζει ότι στις σύγχρονες νεοφιλελεύθερες κοινωνίες παρατηρείται ενίσχυση της τιμωρητικότητας απέναντι στους κοινωνικά αποκλεισμένους πληθυσμούς, ενώ παράλληλα διατηρείται σχετική επιείκεια απέναντι στις οικονομικές ελίτ. Η φυλακή και οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου χρησιμοποιούνται κυρίως για τη διαχείριση της φτώχειας και της κοινωνικής περιθωριοποίησης. Η ελληνική οικονομική κρίση ανέδειξε έντονα στοιχεία αυτής της προβληματικής. Κατά την περίοδο των μνημονίων, μεγάλα τμήματα του πληθυσμού βρέθηκαν αντιμέτωπα με ανεργία, φτώχεια και κοινωνικό αποκλεισμό, ενώ παράλληλα οι υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς και φοροδιαφυγής υψηλών κοινωνικών στρωμάτων αντιμετωπίστηκαν συχνά με αργούς ρυθμούς και περιορισμένες συνέπειες. Η πραγματικότητα αυτή ενίσχυσε την κοινωνική αίσθηση ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί με άνισο τρόπο υπέρ των ισχυρών οικονομικών παραγόντων (Βιδάλη, 2019).

2.3 Η θεωρία του Sutherland και το “white collar crime”

Η θεωρία του Edwin Sutherland θεωρείται κομβικής σημασίας για τη μελέτη της εγκληματικότητας των ισχυρών. Ο Sutherland (1949) αμφισβήτησε την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής του, σύμφωνα με την οποία το έγκλημα αποτελούσε κυρίως χαρακτηριστικό των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Εισηγάγε τον όρο «white collar crime» για να περιγράψει εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα υψηλού κοινωνικού κύρους στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Η συμβολή της θεωρίας αυτής υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική, διότι ανέδειξε ότι οι οικονομικά και κοινωνικά ισχυροί μπορούν επίσης να επιδεικνύουν συστηματική παραβατική συμπεριφορά. Επιπλέον, τα εγκλήματα αυτά προκαλούν συχνά μεγαλύτερη κοινωνική βλάβη από τη συμβατική εγκληματικότητα, καθώς επηρεάζουν χιλιάδες ή και εκατομμύρια ανθρώπους μέσω οικονομικών απωλειών, περιβαλλοντικών καταστροφών ή υπονόμευσης θεσμών. Ο Sutherland υποστήριξε επίσης ότι η περιορισμένη ορατότητα της εγκληματικότητας των ισχυρών σχετίζεται με τον τρόπο λειτουργίας του ποινικού

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

συστήματος και των μέσων ενημέρωσης. Τα εγκλήματα αυτά παρουσιάζονται συχνά ως διοικητικές ή οικονομικές παρατυπίες και όχι ως πραγματικά εγκλήματα. Η προσέγγιση αυτή εξηγεί γιατί η κοινωνική αντίδραση απέναντι στη λευκού κολάρου εγκληματικότητα είναι συχνά πιο περιορισμένη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το σκάνδαλο Volkswagen το 2015, όταν αποκαλύφθηκε ότι η εταιρεία χρησιμοποιούσε παράνομο λογισμικό για την παραποίηση στοιχείων εκπομπών ρύπων. Η υπόθεση είχε τεράστιες περιβαλλοντικές και οικονομικές συνέπειες, ενώ ανέδειξε τον τρόπο με τον οποίο μεγάλες εταιρείες μπορούν να παραβιάζουν συστηματικά κανονισμούς στο πλαίσιο επιδίωξης μεγαλύτερου κέρδους (Ewing, 2017).

2.4 Θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας

Οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας αποτελούν βασικό θεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση της εγκληματικότητας, της ατιμωρησίας και της λειτουργίας του ποινικού συστήματος στις σύγχρονες κοινωνίες. Σε αντίθεση με τις προσεγγίσεις που εστιάζουν αποκλειστικά στα ατομικά χαρακτηριστικά των δραστών, οι θεωρίες αυτές εξετάζουν τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνικοί θεσμοί, οι σχέσεις εξουσίας και οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου επηρεάζουν τον ορισμό του εγκλήματος, την επιβολή των κανόνων και τη λειτουργία της ποινικής δικαιοσύνης. Η κεντρική τους παραδοχή είναι ότι η εγκληματικότητα δεν μπορεί να κατανοηθεί ανεξάρτητα από το κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσεται (Quinney, 1977). Ο κοινωνικός έλεγχος αναφέρεται στο σύνολο των μηχανισμών μέσω των οποίων μια κοινωνία επιδιώκει να διασφαλίσει τη συμμόρφωση των μελών της προς τους κανόνες και τις αξίες που θεωρούνται αποδεκτές. Οι μηχανισμοί αυτοί μπορεί να είναι τυπικοί, όπως η νομοθεσία, τα δικαστήρια, η αστυνομία και οι σωφρονιστικοί θεσμοί, ή άτυποι, όπως η οικογένεια, το σχολείο, η θρησκεία και οι κοινωνικές νόρμες (Durkheim, 1982). Η λειτουργία τους αποσκοπεί στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και στη σταθερότητα του κοινωνικού συστήματος.

Σύμφωνα με τον Durkheim (1982), η ύπαρξη κανόνων και μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου είναι αναγκαία για τη συνοχή κάθε κοινωνίας. Το έγκλημα δεν θεωρείται παθολογικό φαινόμενο αλλά φυσιολογικό στοιχείο της κοινωνικής ζωής, καθώς συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό των κοινωνικών ορίων και στην ενίσχυση της συλλογικής συνείδησης. Μέσα από την κοινωνική αντίδραση απέναντι στην παραβατικότητα, η κοινωνία επιβεβαιώνει τις αξίες και τις αρχές που θεωρεί σημαντικές. Ωστόσο, οι μεταγενέστερες θεωρίες υποστήριξαν ότι ο κοινωνικός έλεγχος δεν λειτουργεί πάντα ουδέτερα. Ο Foucault (1975), στο έργο του *Discipline and Punish*, ανέδειξε τη σχέση ανάμεσα στη γνώση, την εξουσία και τον κοινωνικό έλεγχο. Σύμφωνα με τον Foucault, οι σύγχρονες κοινωνίες δεν βασίζονται αποκλειστικά στην άμεση καταστολή αλλά σε πιο σύνθετους

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

μηχανισμούς επιτήρησης, πειθαρχίας και αυτοελέγχου. Η εξουσία δεν ασκείται μόνο από το κράτος αλλά διαχέεται σε πολλούς κοινωνικούς θεσμούς, οι οποίοι επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ατόμων μέσα από διαδικασίες παρακολούθησης, αξιολόγησης και κανονικοποίησης.

Η ανάλυση του Foucault είναι ιδιαίτερα σημαντική για την κατανόηση της σύγχρονης τιμωρητικότητας. Η φυλακή, η αστυνομία και οι μηχανισμοί επιτήρησης δεν αποτελούν απλώς εργαλεία τιμωρίας, αλλά μηχανισμούς διαμόρφωσης «πειθαρχημένων» πολιτών. Η προσέγγιση αυτή επιτρέπει την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνίες ελέγχουν συγκεκριμένες ομάδες πληθυσμού, ενώ ταυτόχρονα ορισμένες μορφές εξουσίας παραμένουν λιγότερο ορατές και λιγότερο ελεγχόμενες. Η σχέση κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας αναπτύχθηκε περαιτέρω από τις θεωρίες σύγκρουσης. Ο Quinney (1977) υποστήριξε ότι το ποινικό δίκαιο και οι μηχανισμοί εφαρμογής του αντανακλούν τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Οι νόμοι δεν αποτελούν ουδέτερους κανόνες που εξυπηρετούν το σύνολο της κοινωνίας, αλλά επηρεάζονται από οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές σχέσεις δύναμης. Ως αποτέλεσμα, ορισμένες μορφές παραβατικότητας αντιμετωπίζονται αυστηρά, ενώ άλλες, παρά τη σοβαρή κοινωνική βλάβη που προκαλούν, τυχάνουν μεγαλύτερης ανοχής. Στο ίδιο θεωρητικό πλαίσιο κινείται και ο Chambliss (1975), ο οποίος συνέδεσε το ποινικό σύστημα με την πολιτική οικονομία και τις ταξικές σχέσεις. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου χρησιμοποιούνται συχνά για τη διατήρηση της υπάρχουσας κοινωνικής τάξης και την προστασία των συμφερόντων των ισχυρών κοινωνικών ομάδων. Η προσέγγιση αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση της ατιμωρησίας των ισχυρών, καθώς αναδεικνύει τους λόγους για τους οποίους η οικονομική και πολιτική εξουσία μπορεί να περιορίζει την αποτελεσματικότητα του ποινικού ελέγχου.

Η θεωρία της κοινωνικής αντίδρασης του Becker (1963) προσφέρει επίσης σημαντικές ερμηνευτικές δυνατότητες. Ο Becker υποστήριξε ότι η παραβατικότητα δεν είναι εγγενές χαρακτηριστικό μιας πράξης, αλλά αποτέλεσμα κοινωνικού χαρακτηρισμού. Ορισμένα άτομα ή ομάδες στιγματίζονται ως παραβάτες, ενώ άλλοι παραμένουν εκτός του πλαισίου κοινωνικής και ποινικής καταδίκης. Η διαδικασία αυτή επηρεάζεται σημαντικά από την κοινωνική θέση, την οικονομική δύναμη και την πολιτική επιρροή των εμπλεκόμενων προσώπων. Στη σύγχρονη εποχή, η ανάλυση των σχέσεων εξουσίας συνδέεται στενά με την έννοια της «ελίτ της εξουσίας» που ανέπτυξε ο Mills (1956). Σύμφωνα με τον Mills, οι βασικές αποφάσεις στις σύγχρονες κοινωνίες επηρεάζονται από στενά συνδεδεμένα δίκτυα πολιτικής, οικονομικής και διοικητικής εξουσίας. Οι ελίτ αυτές διαθέτουν αυξημένη δυνατότητα επιρροής στους θεσμούς, στη νομοθεσία και στη δημόσια συζήτηση, γεγονός που επηρεάζει και τον τρόπο λειτουργίας του ποινικού συστήματος.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η προβληματική αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία στο πλαίσιο της εγκληματικότητας των ισχυρών. Ο Sutherland (1949) ανέδειξε ότι πρόσωπα υψηλού κοινωνικού κύρους και οικονομικής ισχύος μπορούν να διαπράττουν σοβαρές παραβιάσεις του νόμου χωρίς να αντιμετωπίζουν τις ίδιες συνέπειες με τους δράστες της συμβατικής εγκληματικότητας. Η εγκληματικότητα λευκού κολάρου, η εταιρική εγκληματικότητα και η πολιτική διαφθορά αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα μορφών παραβατικότητας που συχνά παραμένουν λιγότερο ορατές και λιγότερο τιμωρούμενες.

Η σχέση κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας συνδέεται επίσης με τη σύγχρονη έννοια της «κουλτούρας ελέγχου» που ανέπτυξε ο Garland (2001). Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από αυξημένο φόβο απέναντι στο έγκλημα και από διεύρυνση των ποινικών μηχανισμών. Ωστόσο, η αυστηροποίηση αυτή δεν εφαρμόζεται ισότιμα σε όλες τις μορφές εγκληματικότητας. Συχνά στρέφεται κυρίως προς τους κοινωνικά αδύναμους πληθυσμούς, ενώ οι μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με οικονομική και πολιτική ισχύ αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια.

Συνολικά, οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και εξουσίας συμβάλλουν καθοριστικά στην κατανόηση της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών. Αναδεικνύουν ότι το ποινικό σύστημα δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από τις κοινωνικές δομές και τις σχέσεις δύναμης, αλλά επηρεάζεται από πολιτικούς, οικονομικούς και ιδεολογικούς παράγοντες. Μέσα από αυτή την οπτική, η ατιμωρησία δεν εμφανίζεται ως απλή δυσλειτουργία του συστήματος, αλλά ως φαινόμενο που συνδέεται άμεσα με την κατανομή της εξουσίας και την άνιση πρόσβαση στους μηχανισμούς κοινωνικού και ποινικού ελέγχου. Αυτή ακριβώς η διαπίστωση αποτελεί θεμελιώδες θεωρητικό υπόβαθρο για την ανάλυση της εγκληματικότητας των ισχυρών στις σύγχρονες κοινωνίες.

2.5 Σύγχρονες θεωρίες περί εγκλημάτων των ισχυρών

Οι σύγχρονες θεωρίες περί εγκλημάτων των ισχυρών διευρύνουν την έννοια της εγκληματικότητας των ισχυρών πέρα από τα ατομικά οικονομικά εγκλήματα. Οι Tombs και Whyte (2015) υποστηρίζουν ότι η κρατική και εταιρική εγκληματικότητα προκαλεί εκτεταμένες κοινωνικές βλάβες που συχνά δεν αναγνωρίζονται επαρκώς από το ποινικό σύστημα. Οι θεωρίες αυτές εξετάζουν εγκλήματα όπως περιβαλλοντικές καταστροφές, παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εργασιακή εκμετάλλευση και κρατική διαφθορά. Η βασική τους θέση είναι ότι οι ισχυροί διαθέτουν μηχανισμούς πολιτικής, οικονομικής και επικοινωνιακής επιρροής που περιορίζουν την πιθανότητα ποινικής λογοδοσίας. Η υπόθεση της εταιρείας BP μετά τη διαρροή πετρελαίου

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

στον Κόλπο του Μεξικού το 2010 αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εταιρικής εγκληματικότητας με σοβαρές κοινωνικές και περιβαλλοντικές συνέπειες. Παρά το μέγεθος της καταστροφής, η ποινική αντιμετώπιση περιορίστηκε κυρίως σε οικονομικές κυρώσεις, χωρίς αντίστοιχη προσωπική ευθύνη υψηλόβαθμων στελεχών (Michalowski, 2013).

2.5.1 Σύγχρονες προσεγγίσεις κοινωνικής βλάβης και κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας

Η θεωρητική μελέτη της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν περιορίζεται μόνο στην ανάλυση της σχέσης κράτους και εξουσίας, αλλά επεκτείνεται και στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι σύγχρονες κοινωνίες αντιλαμβάνονται την ίδια την έννοια της κοινωνικής βλάβης. Η παραδοσιακή εγκληματολογική σκέψη εστίαζε κυρίως σε μορφές συμβατικής εγκληματικότητας, όπως οι κλοπές, οι ληστείες ή οι σωματικές επιθέσεις. Αντίθετα, οι σύγχρονες κριτικές θεωρίες υποστηρίζουν ότι ορισμένες από τις σοβαρότερες κοινωνικές βλάβες παράγονται από κρατικούς και οικονομικούς θεσμούς που λειτουργούν εντός του πλαισίου της νομιμότητας ή στα όρια αυτής (Hillyard & Tombs, 2004). Η έννοια του «social harm» αναπτύχθηκε ακριβώς για να αναδείξει ότι πολλές κοινωνικά καταστροφικές πρακτικές δεν αναγνωρίζονται πάντοτε ως εγκλήματα, παρότι προκαλούν σοβαρές επιπτώσεις στην ανθρώπινη ζωή, στην οικονομική σταθερότητα και στο περιβάλλον. Σύμφωνα με τους Hillyard και Tombs (2004), η αποκλειστική εστίαση του ποινικού συστήματος στο συμβατικό έγκλημα αποκρύπτει τις πραγματικές διαστάσεις της κοινωνικής βλάβης που προκαλείται από μεγάλους οικονομικούς οργανισμούς, κυβερνήσεις και πολυεθνικές επιχειρήσεις. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η θεωρία της κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας (state-corporate crime).

Η θεωρία αυτή εξετάζει τις περιπτώσεις συνεργασίας μεταξύ κρατικών και ιδιωτικών φορέων, οι οποίες οδηγούν σε παραβιάσεις νόμων, περιβαλλοντικές καταστροφές ή εκμετάλλευση κοινωνικών ομάδων (Kramer & Michalowski, 2006). Οι κρατικο-εταιρικές σχέσεις δημιουργούν συχνά ένα πλέγμα αλληλεξάρτησης που δυσκολεύει την επιβολή ουσιαστικών κυρώσεων, καθώς οι οικονομικές και πολιτικές εξουσίες λειτουργούν συμπληρωματικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση της εταιρείας Purdue Pharma στις Ηνωμένες Πολιτείες, η οποία συνδέθηκε με την κρίση των οπιοειδών. Η επιθετική προώθηση φαρμακευτικών ουσιών και η απόκρυψη των κινδύνων εθισμού οδήγησαν σε σοβαρή κρίση δημόσιας υγείας με χιλιάδες θανάτους. Παρά τη σοβαρότητα των συνεπειών, η ποινική λογοδοσία παρέμεινε περιορισμένη συγκριτικά με την κοινωνική βλάβη που προκλήθηκε (Van Zee, 2009). Η υπόθεση αυτή αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ισχυρές επιχειρήσεις μπορούν να επηρεάζουν θεσμούς, νομοθεσίες και ελεγκτικούς μηχανισμούς. Επιπλέον, οι σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις εξετάζουν τον ρόλο της νεοφιλελεύθερης πολιτικής στη διαμόρφωση νέων μορφών ατιμωρησίας. Ο νεοφιλελευθερισμός χαρακτηρίζεται από περιορισμό της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, απορρύθμιση των αγορών και ενίσχυση της επιχειρηματικής ελευθερίας. Ωστόσο, η αποδυνάμωση των ελεγκτικών μηχανισμών δημιουργεί συχνά συνθήκες αυξημένης εταιρικής παραβατικότητας και μειωμένης λογοδοσίας (Harvey, 2005). Ο Wacquant (2009) επισημαίνει ότι οι νεοφιλελεύθερες κοινωνίες παρουσιάζουν μία ιδιαίτερη αντίφαση: ενώ περιορίζουν τον κρατικό έλεγχο απέναντι στις οικονομικές ελίτ, ταυτόχρονα ενισχύουν την ποινική καταστολή απέναντι στις κοινωνικά αποκλεισμένες ομάδες. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί στη δημιουργία ενός «διπλού» ποινικού συστήματος, όπου οι φτωχοί και περιθωριοποιημένοι υπόκεινται σε αυστηρό έλεγχο, ενώ οι οικονομικά ισχυροί απολαμβάνουν μεγαλύτερη ευχέρεια αποφυγής κυρώσεων.

Σημαντική είναι και η συμβολή του Michel Foucault στη θεωρητική ανάλυση της εξουσίας και του κοινωνικού ελέγχου. Ο Foucault (1975) υποστήριξε ότι οι σύγχρονες μορφές εξουσίας δεν λειτουργούν αποκλειστικά μέσω άμεσης βίας ή καταστολής, αλλά μέσω διάχυτων μηχανισμών επιτήρησης και πειθαρχίας. Η λειτουργία του ποινικού συστήματος εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικού ελέγχου, το οποίο διαμορφώνει πρότυπα «κανονικότητας» και αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Η προσέγγιση αυτή βοηθά στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η εγκληματικότητα των ισχυρών συχνά αποκρύπτεται ή παρουσιάζεται ως λιγότερο απειλητική. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τον δημόσιο λόγο, να καθορίζουν τις κυρίαρχες κοινωνικές αφηγήσεις και να περιορίζουν την αρνητική προβολή των πράξεών τους. Αντίθετα, η εγκληματικότητα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων προβάλλεται εντονότερα ως απειλή για την κοινωνική τάξη και ασφάλεια. Η θεωρία του ηθικού πανικού (moral panic), που αναπτύχθηκε από τον Cohen (1972), συνδέεται επίσης με την επιλεκτική κοινωνική αντίδραση απέναντι στο έγκλημα. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, τα μέσα ενημέρωσης και οι πολιτικοί θεσμοί συχνά υπερπροβάλλουν συγκεκριμένες μορφές παραβατικότητας, δημιουργώντας υπερβολικό κοινωνικό φόβο και νομιμοποιώντας αυστηρότερες ποινικές πολιτικές. Ωστόσο, οι μορφές εγκληματικότητας που σχετίζονται με οικονομική και πολιτική εξουσία δεν προκαλούν πάντοτε αντίστοιχες «ηθικός πανικός», ακόμη και όταν οι κοινωνικές συνέπειες είναι ιδιαίτερα σοβαρές.

Τέλος, οι σύγχρονες θεωρίες περί εγκληματικότητας των ισχυρών υπογραμμίζουν την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της έννοιας του εγκλήματος. Η εγκληματολογία δεν μπορεί πλέον να περιορίζεται αποκλειστικά στη μελέτη της συμβατικής παραβατικότητας, αλλά οφείλει να εξετάζει και τις δομικές μορφές βλάβης που παράγονται από οικονομικούς και πολιτικούς θεσμούς. Η διεύρυνση αυτή της εγκληματολογικής

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

σκέψης είναι απαραίτητη για την κατανόηση των σύγχρονων μορφών ατιμωρησίας και των κοινωνικών ανισοτήτων που παράγονται μέσα από τη λειτουργία του ποινικού συστήματος.

2.6 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών αναδεικνύουν ότι το έγκλημα δεν αποτελεί ουδέτερο κοινωνικό φαινόμενο, αλλά συνδέεται άμεσα με σχέσεις εξουσίας, οικονομικής ισχύος και πολιτικής επιρροής. Η κριτική εγκληματολογία, οι μαρξιστικές θεωρίες, η θεωρία του Sutherland και οι σύγχρονες προσεγγίσεις περί “crimes of the powerful” υπογραμμίζουν ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί συχνά επιλεκτικά, αντιμετωπίζοντας με μεγαλύτερη αυστηρότητα τις κοινωνικά αδύναμες ομάδες και με μεγαλύτερη επιείκεια τους ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Η θεωρητική ανάλυση καταδεικνύει επίσης ότι η ατιμωρησία δεν αποτελεί απλώς αποτυχία εφαρμογής του νόμου, αλλά δομικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών εξουσίας. Η οικονομική δύναμη, οι πολιτικές διασυνδέσεις και η δυνατότητα ελέγχου της δημόσιας εικόνας επιτρέπουν συχνά στους ισχυρούς να περιορίζουν τις συνέπειες των πράξεών τους, ακόμη και όταν προκαλούν σοβαρές κοινωνικές βλάβες.

Η κατανόηση των θεωρητικών αυτών προσεγγίσεων είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη μελέτη της σύγχρονης ποινικής πολιτικής και της λειτουργίας του κράτους δικαίου, καθώς επιτρέπει την κριτική ανάλυση των μηχανισμών μέσω των οποίων παράγονται και αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες στο πεδίο της ποινικής δικαιοσύνης.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Ατιμωρησία, κράτος και μηχανισμοί εξουσίας

3.1 Ο ρόλος του κράτους στην ποινική καταστολή

Το κράτος αποτελεί τον βασικό φορέα άσκησης της ποινικής εξουσίας στις σύγχρονες κοινωνίες, καθώς διαθέτει τη θεσμική αρμοδιότητα θέσπισης νόμων, επιβολής κυρώσεων και οργάνωσης των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου. Η ποινική καταστολή συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του κράτους δικαίου και με την ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής τάξης. Ωστόσο, η εγκληματολογική θεωρία έχει αναδείξει ότι η άσκηση της ποινικής εξουσίας δεν είναι πάντοτε ουδέτερη ή ισότιμη, αλλά επηρεάζεται από πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις ισχύος (Garland, 2001). Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογία, το κράτος δεν λειτουργεί αποκλειστικά ως μηχανισμός προστασίας του κοινωνικού συνόλου, αλλά και ως φορέας διατήρησης συγκεκριμένων κοινωνικών και οικονομικών συμφερόντων (Quinney, 1977). Η ποινική καταστολή εφαρμόζεται συχνά επιλεκτικά, με αποτέλεσμα ορισμένες μορφές εγκληματικότητας να αντιμετωπίζονται με αυστηρότητα και άλλες με σχετική ανοχή. Η πραγματικότητα αυτή γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στην περίπτωση της εγκληματικότητας των ισχυρών, όπου οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες διαθέτουν αυξημένη δυνατότητα επιρροής στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων. Ο Foucault (1975) υποστήριξε ότι το σύγχρονο κράτος οργανώνει ένα εκτεταμένο σύστημα επιτήρησης και πειθαρχίας, μέσα από το οποίο ρυθμίζει τη συμπεριφορά των πολιτών και καθορίζει τα όρια της κοινωνικά αποδεκτής συμπεριφοράς. Η φυλακή, η αστυνομία, η δικαιοσύνη και οι μηχανισμοί επιτήρησης αποτελούν εργαλεία άσκησης κοινωνικού ελέγχου, τα οποία δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τις σχέσεις εξουσίας που επικρατούν σε μία κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, η επιλεκτική λειτουργία της ποινικής καταστολής συνδέεται με τη δυνατότητα του κράτους να καθορίζει ποιες μορφές παραβατικότητας θεωρούνται περισσότερο απειλητικές. Τα εγκλήματα του δρόμου, η μικροπαραβατικότητα και οι συμπεριφορές που συνδέονται με κοινωνικά ευάλωτες ομάδες αντιμετωπίζονται συχνά ως σημαντικός κίνδυνος για την κοινωνική ασφάλεια. Αντίθετα, μορφές οικονομικής ή πολιτικής εγκληματικότητας που προκαλούν εκτεταμένες κοινωνικές συνέπειες δεν αντιμετωπίζονται πάντοτε με ανάλογη αυστηρότητα (Wacquant, 2009).

Η επιλεκτικότητα αυτή γίνεται εμφανής και στη λειτουργία της ποινικής νομοθεσίας. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ποινικές πολιτικές διαμορφώνονται υπό την πίεση της κοινής γνώμης και των μέσων ενημέρωσης, τα οποία δίνουν έμφαση κυρίως στη συμβατική εγκληματικότητα. Ως αποτέλεσμα, η κρατική καταστολή

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

επικεντρώνεται σε μορφές εγκλήματος που προκαλούν υψηλή κοινωνική ορατότητα, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται συχνά ως τεχνικό ή διοικητικό ζήτημα (Ζαραφωνίτου, 2016).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαχείριση της οικονομικής κρίσης του 2008. Παρά τη σοβαρότητα των οικονομικών πρακτικών που συνέβαλαν στην κρίση, οι περισσότερες κυβερνήσεις επικεντρώθηκαν στην αποκατάσταση της οικονομικής σταθερότητας και όχι στην αυστηρή ποινική δίωξη των υπευθύνων χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Η πραγματικότητα αυτή ενίσχυσε την αντίληψη ότι το κράτος εμφανίζει μεγαλύτερη αυστηρότητα απέναντι στη συμβατική εγκληματικότητα παρά απέναντι σε οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κοινωνικής βλάβης (Stiglitz, 2010). Στην Ελλάδα, η συζήτηση για τη λειτουργία του κράτους και της ποινικής καταστολής συνδέθηκε ιδιαίτερα με υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς και οικονομικών σκανδάλων. Υποθέσεις όπως το σκάνδαλο Siemens, οι λίστες φοροδιαφυγής και οι υποθέσεις τραπεζικών δανειοδοτήσεων δημιούργησαν έντονη κοινωνική αμφισβήτηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την αμεροληψία των κρατικών μηχανισμών ελέγχου (Βιδάλη, 2019). Οι μακροχρόνιες δικαστικές διαδικασίες, οι καθυστερήσεις και οι περιορισμένες καταδίκες ενίσχυσαν την πεποίθηση ότι η κρατική καταστολή δεν εφαρμόζεται ισότιμα απέναντι σε όλους τους πολίτες.

3.2 Πολιτική εξουσία και επιλεκτική εφαρμογή του νόμου

Η σχέση μεταξύ πολιτικής εξουσίας και ποινικού συστήματος αποτελεί κεντρικό αντικείμενο μελέτης της εγκληματολογίας, καθώς η εφαρμογή του νόμου δεν πραγματοποιείται σε κοινωνικό και πολιτικό κενό. Η πολιτική εξουσία επηρεάζει άμεσα τόσο τη διαμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας όσο και τις προτεραιότητες της ποινικής πολιτικής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η επιλεκτική εφαρμογή του νόμου αναδεικνύεται ως βασικός μηχανισμός αναπαραγωγής κοινωνικών και πολιτικών ανισοτήτων. Σύμφωνα με τον Chambliss (1975), το κράτος χρησιμοποιεί το ποινικό δίκαιο για τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και την προστασία των κυρίαρχων συμφερόντων. Η επιλογή των πράξεων που ποινικοποιούνται αυστηρότερα συνδέεται συχνά με πολιτικές και οικονομικές σκοπιμότητες. Ως αποτέλεσμα, η ποινική δικαιοσύνη δεν λειτουργεί πάντοτε ως ουδέτερος μηχανισμός απονομής δικαίου, αλλά ως πεδίο άσκησης εξουσίας.

Η επιλεκτική εφαρμογή του νόμου γίνεται ιδιαίτερα εμφανής σε περιπτώσεις πολιτικής διαφθοράς. Πολιτικά πρόσωπα ή οικονομικοί παράγοντες με ισχυρές διασυνδέσεις διαθέτουν συχνά μεγαλύτερες δυνατότητες αποφυγής ποινικών συνεπειών, μέσω πολιτικών παρεμβάσεων, νομικών μηχανισμών ή καθυστερήσεων στη δικαστική διαδικασία. Η πραγματικότητα αυτή δημιουργεί ένα καθεστώς σχετικής ατιμωρησίας που υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος δικαίου. Στην ελληνική πραγματικότητα, η έννοια

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

της πολιτικής ευθύνης συχνά διαφοροποιείται από την ποινική ευθύνη. Πολλές υποθέσεις πολιτικών σκανδάλων αντιμετωπίστηκαν κυρίως σε επίπεδο πολιτικής αντιπαράθεσης χωρίς αντίστοιχες ποινικές συνέπειες. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την κοινωνική αντίληψη ότι οι πολιτικές ελίτ απολαμβάνουν ιδιαίτερη μεταχείριση από το ποινικό σύστημα (Πανούσης, 2009).

Επιπλέον, η πολιτική εξουσία επηρεάζει σημαντικά τη δημόσια συζήτηση γύρω από το έγκλημα και την ασφάλεια. Οι κυβερνήσεις συχνά υιοθετούν αυστηρότερες ποινικές πολιτικές για εγκλήματα υψηλής κοινωνικής ορατότητας, προκειμένου να ενισχύσουν την εικόνα αποτελεσματικότητας απέναντι στην εγκληματικότητα. Αντίθετα, ζητήματα οικονομικής διαφθοράς και εταιρικής εγκληματικότητας αντιμετωπίζονται πολλές φορές με πιο ήπιους ρυθμούς ή περιορισμένη πολιτική προτεραιότητα.

3.3 Διαφθορά και κρατική ανοχή

Η διαφθορά αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες, καθώς επηρεάζει άμεσα τη λειτουργία των θεσμών, την ποιότητα της διακυβέρνησης και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος. Ως έννοια, η διαφθορά αναφέρεται στην κατάχρηση δημόσιας ή ιδιωτικής εξουσίας με σκοπό την απόκτηση προσωπικού, οικονομικού ή πολιτικού οφέλους (Rose-Ackerman, 1999). Αν και η διαφθορά εμφανίζεται σε διαφορετικές μορφές και επίπεδα, κοινό χαρακτηριστικό όλων των περιπτώσεων αποτελεί η εκμετάλλευση θέσεων ισχύος προς όφελος ιδιωτικών συμφερόντων εις βάρος του δημόσιου συμφέροντος.

Η εγκληματολογική και πολιτική ανάλυση της διαφθοράς δεν περιορίζεται αποκλειστικά στις πράξεις δωροδοκίας ή κατάχρησης εξουσίας. Αντιθέτως, εξετάζει το ευρύτερο πλέγμα σχέσεων μεταξύ οικονομικής, πολιτικής και διοικητικής εξουσίας που επιτρέπει τη διατήρηση και αναπαραγωγή τέτοιων πρακτικών. Η διαφθορά δεν αποτελεί απλώς ατομική παρεκκλίνουσα συμπεριφορά, αλλά συχνά ενσωματώνεται σε θεσμικές και οργανωτικές δομές, αποκτώντας συστηματικό χαρακτήρα (Βιδάλη, 2019). Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη σημασία αποκτά η έννοια της κρατικής ανοχής. Η κρατική ανοχή αναφέρεται στις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι δημόσιοι θεσμοί είτε αδυνατούν είτε δεν επιθυμούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά φαινόμενα διαφθοράς. Η ανοχή αυτή μπορεί να εκδηλώνεται μέσω καθυστερήσεων στη δικαστική διερεύνηση, ανεπαρκούς εφαρμογής της νομοθεσίας, περιορισμένης λογοδοσίας ή ακόμα και μέσω πολιτικών παρεμβάσεων που παρεμποδίζουν την αποκάλυψη και τιμωρία παράνομων πρακτικών (OECD, 2022). Η σχέση διαφθοράς και κρατικής ανοχής συνδέεται άμεσα με τις θεωρίες εξουσίας και κοινωνικού ελέγχου. Σύμφωνα με τον Quinney (1977), οι μηχανισμοί του κράτους δεν λειτουργούν πάντοτε ουδέτερα, αλλά επηρεάζονται από κοινωνικές και

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

οικονομικές σχέσεις δύναμης. Οι ομάδες που κατέχουν πολιτική και οικονομική ισχύ διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα να επηρεάζουν τους θεσμούς και να περιορίζουν τις πιθανότητες λογοδοσίας τους. Έτσι, η κρατική ανοχή δεν αποτελεί απλώς διοικητική αποτυχία, αλλά συχνά συνδέεται με βαθύτερες δομές εξουσίας.

Η προβληματική αυτή γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στις περιπτώσεις οικονομικής εγκληματικότητας μεγάλης κλίμακας. Τραπεζικά σκάνδαλα, υποθέσεις φοροδιαφυγής, παράνομες χρηματοδοτήσεις πολιτικών κομμάτων και περιπτώσεις κρατικών προμηθειών έχουν δείξει ότι η αποκάλυψη και η ποινική αντιμετώπιση τέτοιων υποθέσεων είναι συχνά πιο δύσκολη σε σχέση με άλλες μορφές εγκληματικότητας. Οι εμπλεκόμενοι διαθέτουν σημαντικούς οικονομικούς πόρους, πολιτικές διασυνδέσεις και πρόσβαση σε εξειδικευμένους μηχανισμούς νομικής προστασίας, γεγονός που

Η κρατική ανοχή μπορεί να είναι είτε ενεργητική είτε παθητική. Στην πρώτη περίπτωση, κρατικοί αξιωματούχοι ή πολιτικά πρόσωπα συμμετέχουν άμεσα σε πρακτικές συγκάλυψης ή προστασίας εμπλεκόμενων. Στη δεύτερη περίπτωση, η ανοχή εκδηλώνεται μέσω αδράνειας, ανεπαρκών ελέγχων, θεσμικών αδυναμιών ή περιορισμένης πολιτικής βούλησης. Παρότι οι δύο μορφές διαφέρουν ως προς τον βαθμό εμπλοκής, καταλήγουν στο ίδιο αποτέλεσμα: τη διατήρηση της ατιμωρησίας και τη μείωση της αποτελεσματικότητας του ποινικού συστήματος.

Ο Foucault (1975) προσφέρει μια διαφορετική οπτική στην ανάλυση της κρατικής ανοχής. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, η εξουσία δεν λειτουργεί αποκλειστικά μέσω καταστολής αλλά και μέσω επιλογών σχετικά με το ποιοι θα ελεγχθούν, ποιοι θα επιτηρηθούν και ποιοι θα παραμείνουν εκτός του πεδίου παρέμβασης των θεσμών. Με αυτή την έννοια, η κρατική ανοχή μπορεί να θεωρηθεί ως μορφή άσκησης εξουσίας, καθώς το κράτος καθορίζει έμμεσα ποιες παραβάσεις θεωρούνται προτεραιότητα και ποιες όχι. Στη σύγχρονη εποχή, η παγκοσμιοποίηση έχει καταστήσει τη διαφθορά ακόμη πιο σύνθετο φαινόμενο. Η λειτουργία πολυεθνικών επιχειρήσεων, οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές συναλλαγές και η χρήση φορολογικών παραδείσων δημιουργούν πολύπλοκα δίκτυα οικονομικών σχέσεων που δυσκολεύουν τον εντοπισμό και την τιμωρία παράνομων πρακτικών. Οι αποκαλύψεις των Panama Papers ανέδειξαν με χαρακτηριστικό τρόπο την έκταση των διεθνών μηχανισμών απόκρυψης περιουσιακών στοιχείων και φοροαποφυγής, καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα κράτη στην αποτελεσματική αντιμετώπισή τους (Obermayer & Obermaier, 2016).

Οι συνέπειες της διαφθοράς και της κρατικής ανοχής είναι πολυδιάστατες. Σε οικονομικό επίπεδο, οδηγούν σε απώλεια δημόσιων πόρων, στρέβλωση του ανταγωνισμού και περιορισμό των επενδύσεων. Σε πολιτικό επίπεδο, αποδυναμώνουν τη νομιμοποίηση των θεσμών και ενισχύουν την αίσθηση ότι οι νόμοι δεν εφαρμόζονται ισότιμα για όλους τους πολίτες. Σε κοινωνικό επίπεδο, ενισχύουν το αίσθημα αδικίας και

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

μειώνουν την εμπιστοσύνη προς το κράτος και τη δημοκρατική διαδικασία (Transparency International, 2023). Η ελληνική εμπειρία έχει αναδείξει επανειλημμένα τις επιπτώσεις της διαφθοράς στη λειτουργία του κράτους και στην κοινωνική εμπιστοσύνη. Οι δημόσιες συζητήσεις γύρω από υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς, οικονομικών σκανδάλων και πελατειακών σχέσεων ανέδειξαν την ανάγκη ενίσχυσης των θεσμών διαφάνειας και λογοδοσίας. Σύμφωνα με τον Βιδάλη (2019), η αποτελεσματική αντιμετώπιση της διαφθοράς προϋποθέτει όχι μόνο αυστηρότερες κυρώσεις αλλά και βαθύτερες θεσμικές αλλαγές που θα περιορίζουν τις δυνατότητες κατάχρησης εξουσίας.

Συνολικά, η διαφθορά και η κρατική ανοχή αποτελούν αλληλένδετα φαινόμενα που επηρεάζουν άμεσα τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Η ατιμωρησία που συχνά συνοδεύει τις πρακτικές διαφθοράς δεν οφείλεται αποκλειστικά σε νομικές αδυναμίες αλλά και σε σχέσεις εξουσίας που περιορίζουν την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου. Για τον λόγο αυτό, η αντιμετώπιση της διαφθοράς απαιτεί συνδυασμό θεσμικής ανεξαρτησίας, διαφάνειας, πολιτικής βούλησης και ενεργού κοινωνικού ελέγχου, ώστε να διασφαλίζεται η ισότητα όλων απέναντι στον νόμο και η ουσιαστική λογοδοσία των φορέων εξουσίας.

3.4 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και κατασκευή της «επικινδυνότητας»

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης αποτελούν βασικό μηχανισμό διαμόρφωσης κοινωνικών αντιλήψεων σχετικά με το έγκλημα, την ασφάλεια και την ανάγκη ποινικής καταστολής. Η εικόνα που διαμορφώνει η κοινωνία για την εγκληματικότητα δεν προκύπτει αποκλειστικά από την πραγματική έκταση του φαινομένου, αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο το έγκλημα παρουσιάζεται στον δημόσιο λόγο. Η διαδικασία αυτή επηρεάζει άμεσα τόσο την κοινωνική αντίδραση όσο και τη διαμόρφωση της ποινικής πολιτικής (Jewkes, 2015). Σύμφωνα με τον Cohen (1972), τα μέσα ενημέρωσης συμβάλλουν στη δημιουργία «ηθικών πανικών», δηλαδή καταστάσεων κατά τις οποίες συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες ή μορφές παραβατικότητας παρουσιάζονται ως σοβαρή απειλή για την κοινωνική τάξη. Οι ηθικοί πανικοί ενισχύουν τον κοινωνικό φόβο και δημιουργούν πίεση για αυστηρότερες μορφές αστυνόμευσης και ποινικής καταστολής. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή δεν εφαρμόζεται ισότιμα σε όλες τις μορφές εγκληματικότητας. Η συμβατική εγκληματικότητα, όπως οι ληστείες, οι επιθέσεις ή η νεανική παραβατικότητα, προβάλλεται συχνά με έντονα δραματοποιημένο τρόπο, δημιουργώντας την εικόνα ενός άμεσου και ορατού κοινωνικού κινδύνου. Αντίθετα, η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται πολλές φορές ως τεχνικό, οικονομικό ή πολιτικό ζήτημα, χωρίς αντίστοιχη ένταση κοινωνικής καταδίκης. Η

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

άνιση αυτή προβολή συμβάλλει στην αναπαραγωγή της ατιμωρησίας, καθώς περιορίζει την κοινωνική πίεση για ουσιαστική λογοδοσία των οικονομικών και πολιτικών ελίτ (Surette, 2011). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαφορετική κάλυψη υποθέσεων οικονομικής διαφθοράς σε σύγκριση με εγκλήματα του δρόμου. Ενώ μία υπόθεση βίαιης εγκληματικότητας μπορεί να κυριαρχήσει επί ημέρες στη δημόσια συζήτηση, μεγάλες οικονομικές υποθέσεις φοροδιαφυγής ή διαφθοράς αντιμετωπίζονται συχνά αποσπασματικά και χωρίς συστηματική ανάλυση των κοινωνικών συνεπειών τους. Το γεγονός αυτό επηρεάζει την κοινωνική αντίληψη σχετικά με το ποια μορφή εγκληματικότητας θεωρείται πραγματικά επικίνδυνη. Επιπλέον, τα μέσα ενημέρωσης επηρεάζουν άμεσα και τη λειτουργία της πολιτικής εξουσίας. Η πίεση της δημοσιότητας οδηγεί συχνά κυβερνήσεις και πολιτικούς φορείς στην υιοθέτηση αυστηρότερων ποινικών πολιτικών, κυρίως απέναντι σε εγκλήματα υψηλής κοινωνικής ορατότητας. Αντίθετα, η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν προκαλεί πάντοτε την ίδια πολιτική κινητοποίηση, ιδιαίτερα όταν εμπλέκονται σημαντικά οικονομικά συμφέροντα.

3.5 Ο ρόλος των οικονομικών και πολιτικών ελίτ

Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ κατέχουν κεντρική θέση στη συζήτηση γύρω από την ατιμωρησία, καθώς διαθέτουν σημαντική δυνατότητα επιρροής στους θεσμούς, στην πολιτική εξουσία και στη διαμόρφωση της δημόσιας πολιτικής. Η ισχύς αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο οικονομικό πεδίο, αλλά επεκτείνεται και στη δυνατότητα ελέγχου πληροφοριών, πολιτικών αποφάσεων και μηχανισμών κοινωνικής νομιμοποίησης (Mills, 1956). Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογία, οι οικονομικές ελίτ δεν λειτουργούν απλώς ως κοινωνικές ομάδες με αυξημένο πλούτο, αλλά ως φορείς διαμόρφωσης πολιτικών και θεσμικών επιλογών. Η επιρροή τους μπορεί να επηρεάζει τη νομοθεσία, τη φορολογική πολιτική, τη λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών και, σε ορισμένες περιπτώσεις, την ίδια την απονομή δικαιοσύνης (Snider, 1993). Η στενή σχέση πολιτικής και οικονομικής εξουσίας δημιουργεί συχνά συνθήκες περιορισμένης λογοδοσίας. Μεγάλες επιχειρήσεις και οικονομικοί οργανισμοί διαθέτουν τη δυνατότητα άσκησης πίεσης μέσω πολιτικών διασυνδέσεων, χρηματοδότησης κομμάτων ή επιρροής στη δημόσια συζήτηση. Ως αποτέλεσμα, η κρατική παρέμβαση απέναντι σε σοβαρές μορφές οικονομικής παραβατικότητας είναι συχνά πιο περιορισμένη σε σύγκριση με άλλες μορφές εγκληματικότητας. Η διεθνής οικονομική κρίση ανέδειξε με σαφή τρόπο τον ρόλο των οικονομικών ελίτ στη διαμόρφωση πολιτικών αποφάσεων. Πολλοί χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί που συνδέθηκαν με πρακτικές υψηλού οικονομικού ρίσκου διασώθηκαν μέσω κρατικών παρεμβάσεων και

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

δημόσιων πόρων, ενώ οι κοινωνικές συνέπειες της κρίσης μεταφέρθηκαν κυρίως στα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα (Harvey, 2005). Η πραγματικότητα αυτή ενίσχυσε την αντίληψη ότι οι οικονομικές ελίτ απολαμβάνουν ιδιαίτερη προστασία από το κράτος και το ποινικό σύστημα. Στην ελληνική πραγματικότητα, η σχέση πολιτικής και οικονομικής εξουσίας συνδέθηκε συχνά με φαινόμενα πελατειακών σχέσεων, διαφθοράς και αδιαφάνειας. Οι υποθέσεις μεγάλων δημοσίων συμβάσεων, τραπεζικών δανειοδοτήσεων και οικονομικών σκανδάλων ανέδειξαν τη δυσκολία ουσιαστικού ελέγχου ισχυρών οικονομικών παραγόντων. Η κατάσταση αυτή συνέβαλε στην ενίσχυση της κοινωνικής δυσπιστίας απέναντι στους θεσμούς και στην αίσθηση ότι η ισότητα απέναντι στον νόμο δεν εφαρμόζεται στην πράξη.

3.6 Η σχέση κοινωνικής ανισότητας και ατιμωρησίας

Η ατιμωρησία συνδέεται στενά με τις κοινωνικές ανισότητες που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Η άνιση κατανομή οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής ισχύος επηρεάζει σημαντικά τόσο την πιθανότητα εμπλοκής με το ποινικό σύστημα όσο και την τελική ποινική μεταχείριση των ατόμων. Οι κοινωνικά και οικονομικά ισχυροί διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης σε νομική υποστήριξη, πολιτικές διασυνδέσεις και μηχανισμούς προστασίας, γεγονός που περιορίζει τις πιθανότητες ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας (Reiman & Leighton, 2017). Αντίθετα, τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα εμφανίζονται συχνότερα ως αντικείμενα αστυνομικού ελέγχου και ποινικής καταστολής. Η φτώχεια, η ανεργία, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η περιορισμένη πρόσβαση σε κοινωνικούς πόρους αυξάνουν την πιθανότητα ποινικοποίησης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί μία μορφή «ταξικής επιλεκτικότητας» του ποινικού συστήματος, όπου η κοινωνική θέση επηρεάζει σημαντικά την ποινική μεταχείριση. Ο Wacquant (2009) υποστηρίζει ότι οι σύγχρονες νεοφιλελεύθερες κοινωνίες αντιμετωπίζουν την κοινωνική ανισότητα κυρίως μέσω της ενίσχυσης της ποινικής καταστολής και όχι μέσω κοινωνικών πολιτικών προστασίας. Η φυλακή και οι μηχανισμοί επιτήρησης λειτουργούν ως μέσα διαχείρισης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ οι οικονομικές ελίτ διατηρούν υψηλό βαθμό προστασίας απέναντι στον ποινικό έλεγχο. Η σχέση κοινωνικής ανισότητας και ατιμωρησίας γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στις περιπτώσεις οικονομικών εγκλημάτων μεγάλης κλίμακας. Παρά τις σοβαρές κοινωνικές συνέπειες που προκαλούν, οι υπεύθυνοι τέτοιων πρακτικών σπάνια αντιμετωπίζονται με την ίδια αυστηρότητα που εφαρμόζεται σε μορφές συμβατικής εγκληματικότητας. Η άνιση αυτή μεταχείριση ενισχύει το αίσθημα κοινωνικής αδικίας και υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς το κράτος δικαίου. Επομένως, η ατιμωρησία δεν αποτελεί απλώς αποτέλεσμα αδυναμίας εφαρμογής του νόμου, αλλά συνδέεται βαθύτερα με τις κοινωνικές και οικονομικές δομές εξουσίας. Η

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

κατανόηση της σχέσης αυτής είναι απαραίτητη για την κριτική ανάλυση της λειτουργίας του σύγχρονου ποινικού συστήματος και των ανισοτήτων που αναπαράγονται μέσα από αυτό.

3.7 Η συγκέντρωση εξουσίας και οι κίνδυνοι για τη δημοκρατία

Η συγκέντρωση οικονομικής και πολιτικής εξουσίας αποτελεί βασικό παράγοντα ενίσχυσης της ατιμωρησίας και περιορισμού της δημοκρατικής λογοδοσίας. Στις σύγχρονες κοινωνίες, μεγάλες επιχειρήσεις, χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί και πολιτικές ελίτ διαθέτουν αυξημένη δυνατότητα επιρροής στη διαμόρφωση πολιτικών αποφάσεων και στη λειτουργία των κρατικών θεσμών (Mills, 1956). Η συσσώρευση εξουσίας περιορίζει την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου, καθώς οι ισχυροί οικονομικοί παράγοντες μπορούν να επηρεάζουν τη νομοθεσία, τις δημόσιες πολιτικές και τη λειτουργία των μέσων ενημέρωσης. Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί συνθήκες περιορισμένης λογοδοσίας και αυξημένης πολιτικής αδιαφάνειας. Σύμφωνα με τον Crouch (2004), οι σύγχρονες δημοκρατίες εμφανίζουν στοιχεία «μεταδημοκρατίας», όπου οι βασικές πολιτικές αποφάσεις επηρεάζονται ολοένα και περισσότερο από οικονομικά συμφέροντα και λιγότερο από τη δημοκρατική συμμετοχή των πολιτών. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει την κοινωνική δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς και αποδυναμώνει τη λειτουργία της δημοκρατίας. Η συγκέντρωση εξουσίας επηρεάζει άμεσα και τη λειτουργία της δικαιοσύνης. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης σε μηχανισμούς προστασίας και νομικής υποστήριξης, γεγονός που περιορίζει τις πιθανότητες ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας. Παράλληλα, η επιρροή στα μέσα ενημέρωσης επιτρέπει πολλές φορές τη διαχείριση της δημόσιας εικόνας και τη μείωση της κοινωνικής απαξίας απέναντι σε υποθέσεις διαφθοράς ή οικονομικής εγκληματικότητας. Η αντιμετώπιση των κινδύνων αυτών απαιτεί ενίσχυση της θεσμικής διαφάνειας, ουσιαστικό έλεγχο της οικονομικής εξουσίας και ενίσχυση της δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών. Χωρίς αποτελεσματικούς μηχανισμούς λογοδοσίας, η συγκέντρωση εξουσίας μπορεί να οδηγήσει σε περαιτέρω αποδυνάμωση του κράτους δικαίου και ενίσχυση της ατιμωρησίας.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η τιμωρητικότητα στις σύγχρονες κοινωνίες

4.1 Η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής

Η έννοια της τιμωρητικότητας αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της σύγχρονης ποινικής πολιτικής, ιδιαίτερα στις δυτικές κοινωνίες των τελευταίων δεκαετιών. Η αυστηροποίηση των ποινών, η ενίσχυση των μηχανισμών επιτήρησης και η αύξηση των μορφών αστυνομικού ελέγχου αποτελούν στοιχεία μιας γενικότερης μετατόπισης προς περισσότερο κατασταλτικές μορφές διαχείρισης της εγκληματικότητας (Garland, 2001). Η εξέλιξη αυτή συνδέεται με κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές μεταβολές που επηρεάζουν τη λειτουργία του κράτους και τη σχέση του με τους πολίτες. Σύμφωνα με τον Garland (2001), οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από μία «κουλτούρα ελέγχου», μέσα στην οποία το έγκλημα αντιμετωπίζεται ως διαρκής κοινωνική απειλή που απαιτεί αυστηρότερη ποινική παρέμβαση. Η πολιτική αυτή εκφράζεται μέσα από την αύξηση των ποινών φυλάκισης, τη διεύρυνση της αστυνόμευσης, την υιοθέτηση πολιτικών μηδενικής ανοχής και τη μεγαλύτερη έμφαση στην καταστολή αντί της πρόληψης. Η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής συνδέεται άμεσα με την ενίσχυση του κοινωνικού φόβου απέναντι στο έγκλημα. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης προβάλλουν συχνά περιστατικά βίας και παραβατικότητας με τρόπο που δημιουργεί την αίσθηση διαρκούς ανασφάλειας, ακόμη και όταν τα στατιστικά δεδομένα δεν δικαιολογούν πάντοτε αντίστοιχο επίπεδο φόβου (Jewkes, 2015). Μέσα σε αυτό το κλίμα, οι κυβερνήσεις υιοθετούν αυστηρότερες ποινικές πολιτικές προκειμένου να ενισχύσουν την εικόνα αποτελεσματικότητας και κοινωνικού ελέγχου. Η ποινική αυστηροποίηση εκδηλώνεται επίσης μέσω της διεύρυνσης των μορφών επιτήρησης. Η ανάπτυξη ψηφιακών τεχνολογιών, συστημάτων παρακολούθησης και βάσεων δεδομένων έχει ενισχύσει σημαντικά τη δυνατότητα του κράτους να επιτηρεί και να ελέγχει τη συμπεριφορά των πολιτών. Ο Foucault (1975) είχε ήδη επισημάνει ότι οι σύγχρονες μορφές εξουσίας βασίζονται όχι μόνο στην άμεση καταστολή αλλά και στη συνεχή επιτήρηση και πειθαρχία των κοινωνικών υποκειμένων. Ωστόσο, η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής δεν εφαρμόζεται ισότιμα απέναντι σε όλες τις μορφές εγκληματικότητας. Οι πολιτικές καταστολής επικεντρώνονται κυρίως στη συμβατική εγκληματικότητα και στις κοινωνικά αδύναμες ομάδες, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται συχνά με ηπιότερους μηχανισμούς ελέγχου. Η πραγματικότητα αυτή αναδεικνύει την επιλεκτική λειτουργία της τιμωρητικότητας και τη σύνδεσή της με κοινωνικές και πολιτικές ανισότητες (Wacquant, 2009). Στην ελληνική πραγματικότητα, η αυστηροποίηση της ποινικής πολιτικής έγινε ιδιαίτερα εμφανής κατά τις τελευταίες δεκαετίες μέσα από την αύξηση της αστυνόμευσης, τη διεύρυνση των ποινικών κυρώσεων και τη δημόσια

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

έμφαση σε ζητήματα «νόμου και τάξης». Παράλληλα, η πολιτική συζήτηση γύρω από την εγκληματικότητα επικεντρώθηκε συχνά σε ζητήματα καθημερινής ασφάλειας, όπως η μικροπαραβατικότητα και η νεανική βία, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών παρέμεινε λιγότερο κεντρικό αντικείμενο δημόσιας συζήτησης (Ζαραφονίτου, 2016).

4.2 Φυλακή και κοινωνικός αποκλεισμός

Η φυλακή αποτελεί τον κυρίαρχο μηχανισμό ποινικής καταστολής στις σύγχρονες κοινωνίες και συνδέεται άμεσα με την έννοια της τιμωρητικότητας. Παρότι θεωρητικά αποσκοπεί στην πρόληψη του εγκλήματος, στον σωφρονισμό και στην κοινωνική επανένταξη, στην πράξη λειτουργεί συχνά ως μηχανισμός κοινωνικού αποκλεισμού και διαχείρισης περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων (Wacquant, 2009). Σύμφωνα με τον Foucault (1975), η φυλακή δεν αποτελεί απλώς χώρο τιμωρίας, αλλά μηχανισμό πειθαρχίας και ελέγχου. Μέσα από την επιτήρηση, τη ρύθμιση της καθημερινότητας και την απομόνωση, το σωφρονιστικό σύστημα επιδιώκει τη διαμόρφωση «πειθαρχημένων» κοινωνικών υποκειμένων. Ωστόσο, η πραγματικότητα των σύγχρονων φυλακών δείχνει ότι ο εγκλεισμός συνδέεται συχνά με την αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων και όχι με την ουσιαστική κοινωνική επανένταξη. Οι πληθυσμοί των φυλακών αποτελούνται σε μεγάλο βαθμό από άτομα που προέρχονται από κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτα στρώματα. Η φτώχεια, η ανεργία, ο χαμηλός βαθμός εκπαίδευσης και ο κοινωνικός αποκλεισμός εμφανίζονται συχνά ως κοινά χαρακτηριστικά των κρατουμένων (Reiman & Leighton, 2017). Αντίθετα, οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί σπανίως εκπροσωπούνται αντίστοιχα στο σωφρονιστικό σύστημα, ακόμη και όταν εμπλέκονται σε σοβαρές μορφές εγκληματικότητας. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει την άποψη ότι η φυλακή λειτουργεί επιλεκτικά απέναντι στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Ο Wacquant (2009) υποστηρίζει ότι στις νεοφιλελεύθερες κοινωνίες η φυλακή χρησιμοποιείται ως μέσο διαχείρισης της κοινωνικής φτώχειας και της περιθωριοποίησης. Το ποινικό σύστημα αντικαθιστά σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές πολιτικές προστασίας, οδηγώντας στην ποινικοποίηση της κοινωνικής δυστυχίας. Στην Ελλάδα, τα προβλήματα υπερπληθυσμού, οι δυσμενείς συνθήκες κράτησης και οι περιορισμένες δυνατότητες κοινωνικής επανένταξης αναδεικνύουν τις δομικές αδυναμίες του σωφρονιστικού συστήματος. Παράλληλα, η κοινωνική εικόνα του «επικίνδυνου εγκληματία» συνδέεται κυρίως με άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων, γεγονός που ενισχύει την επιλεκτική λειτουργία της ποινικής καταστολής.

4.3 Η «μηδενική ανοχή» και ο ποινικός λαϊκισμός

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η πολιτική της «μηδενικής ανοχής» αποτελεί μία από τις πιο χαρακτηριστικές εκφράσεις της σύγχρονης τιμωρητικότητας. Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην αντίληψη ότι ακόμη και οι μικρές μορφές παραβατικότητας πρέπει να αντιμετωπίζονται άμεσα και αυστηρά, προκειμένου να αποτραπεί η κλιμάκωση της εγκληματικότητας (Wilson & Kelling, 1982).

Η πολιτική της μηδενικής ανοχής συνδέθηκε ιδιαίτερα με τις Ηνωμένες Πολιτείες και με την ενίσχυση των πρακτικών αστυνομικού ελέγχου κατά τη δεκαετία του 1990. Η εφαρμογή αυστηρών μορφών επιτήρησης, η αύξηση των συλλήψεων και η διεύρυνση της φυλάκισης παρουσιάστηκαν ως αποτελεσματικά μέσα προστασίας της δημόσιας ασφάλειας. Ωστόσο, η πρακτική αυτή επικρίθηκε έντονα, καθώς οδήγησε σε υπερβολική ποινικοποίηση κοινωνικά ευάλωτων ομάδων και ενίσχυσε τις κοινωνικές ανισότητες. Ο ποινικός λαϊκισμός συνδέεται άμεσα με τη λογική της μηδενικής ανοχής. Ο όρος αναφέρεται στη χρήση του εγκλήματος ως εργαλείου πολιτικής νομιμοποίησης, μέσα από τη δημόσια προβολή αυστηρών ποινικών πολιτικών που ανταποκρίνονται στο κοινωνικό αίσθημα φόβου και ανασφάλειας (Pratt, 2007). Οι πολιτικές αυτές βασίζονται συχνά περισσότερο στη συμβολική επίδειξη αυστηρότητας παρά σε επιστημονικά τεκμηριωμένες στρατηγικές πρόληψης της εγκληματικότητας. Η ανάπτυξη του ποινικού λαϊκισμού επηρεάζεται σημαντικά από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τη δημόσια κατασκευή της εγκληματικότητας. Η συνεχής προβολή περιστατικών βίας και παραβατικότητας δημιουργεί κοινωνική πίεση για αυστηρότερες ποινές και μεγαλύτερη αστυνόμευση. Ωστόσο, η πίεση αυτή επικεντρώνεται κυρίως σε εγκλήματα υψηλής κοινωνικής ορατότητας και όχι στην εγκληματικότητα των ισχυρών. Η αντίφαση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική. Ενώ οι πολιτικές μηδενικής ανοχής εφαρμόζονται αυστηρά απέναντι στη μικροπαραβατικότητα και στις κοινωνικά αδύναμες ομάδες, τα οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κλίμακας αντιμετωπίζονται συχνά με πιο ήπιους μηχανισμούς ελέγχου. Το γεγονός αυτό αναδεικνύει την επιλεκτική διάσταση της σύγχρονης τιμωρητικότητας και την άνιση εφαρμογή της ποινικής αυστηρότητας.

4.4 Φόβος εγκλήματος και κοινωνική ανασφάλεια

Ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες διαμόρφωσης της σύγχρονης ποινικής πολιτικής και συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη περισσότερο τιμωρητικών μορφών κοινωνικού ελέγχου. Η έννοια αυτή δεν αφορά αποκλειστικά τον πραγματικό κίνδυνο θυματοποίησης, αλλά κυρίως την υποκειμενική αίσθηση ανασφάλειας που βιώνουν τα άτομα μέσα στην καθημερινότητά τους (Ferraro, 1995).

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Στις σύγχρονες κοινωνίες, ο φόβος του εγκλήματος επηρεάζει σημαντικά τις κοινωνικές συμπεριφορές, τη στάση απέναντι στην ποινική καταστολή και τη σχέση των πολιτών με το κράτος. Σύμφωνα με τη Ζαραφώνιτου (2014), ο φόβος του εγκλήματος αποτελεί κοινωνικά κατασκευασμένο φαινόμενο που επηρεάζεται από πολλούς παράγοντες, όπως η προβολή της εγκληματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης, οι πολιτικές δηλώσεις γύρω από την ασφάλεια και οι ευρύτερες κοινωνικές συνθήκες ανασφάλειας. Οι οικονομικές κρίσεις, η ανεργία, η κοινωνική αβεβαιότητα και η αποδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών συμβάλλουν στην ενίσχυση του αισθήματος ανασφάλειας ακόμη και σε περιπτώσεις όπου η πραγματική εγκληματικότητα δεν παρουσιάζει σημαντική αύξηση. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του κοινωνικού φόβου. Η συστηματική προβολή βίαιων εγκλημάτων, περιστατικών παραβατικότητας και εικόνων κοινωνικής αποδιοργάνωσης δημιουργεί συχνά την εντύπωση ότι η κοινωνία βρίσκεται υπό διαρκή απειλή (Jewkes, 2015). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η ανάγκη για περισσότερη αστυνόμευση και αυστηρότερες ποινές παρουσιάζεται ως απαραίτητη προϋπόθεση προστασίας της κοινωνικής τάξης. Ωστόσο, η κοινωνική ανασφάλεια δεν σχετίζεται πάντοτε με τις πραγματικές μορφές κοινωνικής βλάβης. Ενώ εγκλήματα όπως οι ληστείες ή οι επιθέσεις προκαλούν έντονη κοινωνική αντίδραση, οι συνέπειες της οικονομικής εγκληματικότητας ή της διαφθοράς συχνά υποβαθμίζονται στον δημόσιο λόγο. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει την επιλεκτική λειτουργία της τιμωρητικότητας, καθώς η κοινωνική πίεση για αυστηρότερη καταστολή επικεντρώνεται κυρίως στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις και όχι στις οικονομικές και πολιτικές ελίτ. Ο Beck (1992), μέσα από τη θεωρία της «κοινωνίας του ρίσκου», υποστηρίζει ότι οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από γενικευμένη αβεβαιότητα και ανασφάλεια. Η εγκληματικότητα εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικών φόβων που περιλαμβάνει οικονομικές κρίσεις, περιβαλλοντικές απειλές, τρομοκρατία και κοινωνική αποσταθεροποίηση. Το κράτος αξιοποιεί πολλές φορές αυτούς τους φόβους για να νομιμοποιήσει την ενίσχυση της επιτήρησης και των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου. Στην ελληνική κοινωνία, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, ο φόβος του εγκλήματος συνδέθηκε με την κοινωνική αβεβαιότητα, την οικονομική δυσχέρεια και τη διάχυτη δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς. Η δημόσια συζήτηση γύρω από ζητήματα ασφάλειας ενισχύθηκε σημαντικά, οδηγώντας σε αιτήματα για αυστηρότερες μορφές ποινικής παρέμβασης. Παράλληλα, η κοινωνική δυσaráεσκεια απέναντι σε φαινόμενα πολιτικής και οικονομικής ατιμωρησίας ενίσχυσε το αίσθημα αδικίας και απονομιμοποίησης του ποινικού συστήματος.

4.5 Η διαφορετική μεταχείριση του «συμβατικού» και του «ισχυρού» δράστη

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της σύγχρονης τιμωρητικότητας είναι η άνιση ποινική μεταχείριση μεταξύ του «συμβατικού» και του «ισχυρού» δράστη. Παρότι το κράτος δικαίου βασίζεται θεωρητικά στην αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο, στην πράξη η λειτουργία του ποινικού συστήματος επηρεάζεται σημαντικά από κοινωνικούς, οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες (Reiman & Leighton, 2017). Ο δράστης συνδέεται συνήθως με μορφές συμβατικής εγκληματικότητας, όπως οι κλοπές, οι ληστείες ή οι πράξεις βίας. Οι μορφές αυτές εγκληματικότητας παρουσιάζονται έντονα από τα μέσα ενημέρωσης και αντιμετωπίζονται με αυστηρές μορφές αστυνόμευσης και ποινικής καταστολής. Αντίθετα, οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί δράστες αντιμετωπίζονται πολλές φορές μέσα από διοικητικές, οικονομικές ή τεχνικές διαδικασίες που δεν παράγουν αντίστοιχο κοινωνικό στιγματισμό. Ο Sutherland (1949) είχε ήδη επισημάνει ότι η εγκληματικότητα των ισχυρών χαρακτηρίζεται από μειωμένη κοινωνική ορατότητα και περιορισμένη ποινική αντιμετώπιση. Τα εγκλήματα λευκού κολάρου δεν προκαλούν την ίδια κοινωνική αντίδραση με τα εγκλήματα του δρόμου, παρά το γεγονός ότι συχνά προκαλούν πολύ μεγαλύτερες οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Η διαφορετική αυτή μεταχείριση ενισχύεται από τη δυνατότητα των ισχυρών δραστών να διαθέτουν εξειδικευμένη νομική υποστήριξη, πολιτικές διασυνδέσεις και πρόσβαση σε μηχανισμούς προστασίας. Η άνιση ποινική μεταχείριση γίνεται εμφανής και στη λειτουργία των δικαστικών διαδικασιών. Υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς, φοροδιαφυγής ή εταιρικής εγκληματικότητας χαρακτηρίζονται συχνά από μακροχρόνιες διαδικασίες, περίπλοκες νομικές ερμηνείες και περιορισμένες τελικές καταδίκες. Αντίθετα, μορφές μικροπαραβατικότητας αντιμετωπίζονται συνήθως με ταχύτερη και αυστηρότερη ποινική παρέμβαση. Η διαφορετική μεταχείριση «κοινού» και «ισχυρού» δράστη επηρεάζει άμεσα και την κοινωνική αντίληψη περί δικαιοσύνης. Όταν οι πολίτες αντιλαμβάνονται ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί με δύο μέτρα και δύο σταθμά, ενισχύεται η κρίση εμπιστοσύνης προς τη δικαιοσύνη και τους θεσμούς γενικότερα (Πανούσης, 2009). Η άνιση εφαρμογή της ποινικής καταστολής υπονομεύει την αρχή της ισονομίας και ενισχύει το αίσθημα κοινωνικής αδικίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αντιμετώπιση μεγάλων χρηματοπιστωτικών σκανδάλων μετά την οικονομική κρίση του 2008. Παρά τις σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις που προκάλεσαν οι πρακτικές τραπεζικών οργανισμών και χρηματοπιστωτικών εταιρειών, οι ποινικές συνέπειες υπήρξαν ιδιαίτερα περιορισμένες σε σύγκριση με την έκταση της κοινωνικής βλάβης (Stiglitz, 2010). Το γεγονός αυτό ενίσχυσε την αντίληψη ότι η οικονομική ισχύς λειτουργεί ως παράγοντας προστασίας απέναντι στην ποινική λογοδοσία.

4.6 Η έννοια της παραδειγματικής τιμωρίας

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η παραδειγματική τιμωρία αποτελεί βασικό στοιχείο της σύγχρονης ποινικής πολιτικής και συνδέεται με τη λειτουργία της ποινής ως μέσου κοινωνικού παραδειγματισμού. Η επιβολή αυστηρών ποινών δεν αποσκοπεί μόνο στην τιμωρία του δράστη, αλλά και στη μετάδοση ενός συμβολικού μηνύματος προς το κοινωνικό σύνολο σχετικά με τα όρια της αποδεκτής συμπεριφοράς (Durkheim, 1982). Στις σύγχρονες κοινωνίες, η παραδειγματική τιμωρία χρησιμοποιείται συχνά ως εργαλείο πολιτικής και επικοινωνιακής διαχείρισης της εγκληματικότητας. Οι δημόσιες εξαγγελίες περί αυστηρότερων ποινών και ενίσχυσης της αστυνόμευσης λειτουργούν συμβολικά, επιδιώκοντας να ενισχύσουν την εικόνα κρατικής ισχύος και αποτελεσματικότητας απέναντι στο έγκλημα (Pratt, 2007). Ωστόσο, η παραδειγματική τιμωρία εφαρμόζεται επιλεκτικά. Οι ποινικές πολιτικές εστιάζουν κυρίως σε εγκλήματα υψηλής κοινωνικής ορατότητας και σε δράστες που προέρχονται από κοινωνικά αδύναμες ομάδες. Αντίθετα, οι ισχυροί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες σπανίως αποτελούν αντικείμενο αντίστοιχου δημόσιου παραδειγματισμού, ακόμη και όταν εμπλέκονται σε σοβαρές μορφές εγκληματικότητας. Η επιλεκτικότητα αυτή αναδεικνύει τη συμβολική λειτουργία της ποινής ως μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου. Η παραδειγματική τιμωρία δεν αφορά μόνο την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας, αλλά και τη διατήρηση συγκεκριμένων κοινωνικών ισορροπιών και σχέσεων εξουσίας. Μέσα από την αυστηρή τιμώρηση ορισμένων κοινωνικών ομάδων, το κράτος επιβεβαιώνει τη δυνατότητά του να επιβάλλει πειθαρχία και κοινωνικό έλεγχο. Στην ελληνική πραγματικότητα, η δημόσια συζήτηση γύρω από την εγκληματικότητα συνοδεύεται συχνά από αιτήματα αυστηρότερων ποινών και «παραδειγματικής τιμωρίας», ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εγκλημάτων που λαμβάνουν μεγάλη δημοσιότητα. Ωστόσο, η περιορισμένη λογοδοσία σε υποθέσεις οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας δημιουργεί την εικόνα ότι η παραδειγματική αυστηρότητα δεν εφαρμόζεται ισότιμα απέναντι σε όλους τους δράστες. Επομένως, η έννοια της παραδειγματικής τιμωρίας συνδέεται άμεσα με τη συνολική λειτουργία της τιμωρητικότητας στις σύγχρονες κοινωνίες. Η επιλεκτική εφαρμογή της αναδεικνύει τις αντιφάσεις του ποινικού συστήματος και τη σύνδεση της ποινικής πολιτικής με κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις ισχύος.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Η εγκληματικότητα των ισχυρών στην Ελλάδα και διεθνώς

5.1 Οικονομικό έγκλημα και διαφθορά

Η εγκληματικότητα των ισχυρών συνδέεται άμεσα με το οικονομικό έγκλημα και τη διαφθορά, τα οποία αποτελούν από τις σημαντικότερες μορφές σύγχρονης εγκληματικότητας. Σε αντίθεση με τη συμβατική εγκληματικότητα, τα οικονομικά εγκλήματα διαπράττονται κυρίως από άτομα ή οργανισμούς που κατέχουν υψηλή κοινωνική, πολιτική ή οικονομική θέση και διαθέτουν αυξημένες δυνατότητες επιρροής στους θεσμούς και στους μηχανισμούς ελέγχου (Sutherland, 1949). Το οικονομικό έγκλημα περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα παράνομων δραστηριοτήτων, όπως φοροδιαφυγή, απάτη, ξέπλυμα χρήματος, δωροδοκία, χειραγώγηση αγορών και κατάχρηση δημόσιου χρήματος. Οι μορφές αυτές εγκληματικότητας προκαλούν σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες, καθώς επηρεάζουν τη λειτουργία των θεσμών, περιορίζουν τα δημόσια έσοδα και ενισχύουν τις κοινωνικές ανισότητες (Passas, 2005). Η διαφθορά αποτελεί μία από τις σημαντικότερες εκφάνσεις της εγκληματικότητας των ισχυρών. Σύμφωνα με την Transparency International (2023), η διαφθορά αναφέρεται στην κατάχρηση δημόσιας ή ιδιωτικής εξουσίας για προσωπικό όφελος. Η ύπαρξή της υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς το κράτος δικαίου και αποδυναμώνει τη δημοκρατική λειτουργία των θεσμών. Επιπλέον, η διαφθορά συνδέεται στενά με την ατιμωρησία, καθώς οι ισχυροί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες διαθέτουν συχνά μηχανισμούς προστασίας που περιορίζουν την πιθανότητα ουσιαστικής λογοδοσίας. Στη σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη οικονομία, το οικονομικό έγκλημα παρουσιάζει έντονο διεθνικό χαρακτήρα. Η ανάπτυξη υπεράκτιων εταιρειών, φορολογικών παραδείσων και σύνθετων χρηματοπιστωτικών μηχανισμών επιτρέπει τη μεταφορά κεφαλαίων και την απόκρυψη παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων σε διεθνές επίπεδο (Whyte & Wiegatz, 2016). Η πολυπλοκότητα αυτών των μηχανισμών δυσκολεύει σημαντικά τον εντοπισμό και την ποινική δίωξη των υπευθύνων. Η υπόθεση των Panama Papers αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα διεθνούς οικονομικής εγκληματικότητας. Οι αποκαλύψεις του 2016 ανέδειξαν ένα εκτεταμένο δίκτυο υπεράκτιων εταιρειών που χρησιμοποιούνταν από πολιτικούς, επιχειρηματίες και οικονομικές ελίτ για φοροαποφυγή, απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων και μεταφορά κεφαλαίων (Obermayer & Obermaier, 2016). Παρά τη σοβαρότητα των αποκαλύψεων, οι ποινικές συνέπειες υπήρξαν σε πολλές περιπτώσεις περιορισμένες, γεγονός που ενίσχυσε τη συζήτηση γύρω από την ατιμωρησία των ισχυρών. Στην Ελλάδα, η συζήτηση για το οικονομικό έγκλημα συνδέθηκε έντονα με την οικονομική κρίση και την

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

αποκάλυψη φαινομένων εκτεταμένης διαφθοράς και φοροδιαφυγής. Η κρίση εμπιστοσύνης προς τους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς ενισχύθηκε σημαντικά, καθώς μεγάλα τμήματα της κοινωνίας θεωρούσαν ότι η οικονομική και πολιτική ελίτ απολάμβανε προνομιακή μεταχείριση από το ποινικό σύστημα (Βιδάλη, 2019).

5.2 Τραπεζικά και εταιρικά σκάνδαλα

Τα τραπεζικά και εταιρικά σκάνδαλα αποτελούν χαρακτηριστικές μορφές εγκληματικότητας των ισχυρών, καθώς συνδέονται με οργανωμένες πρακτικές οικονομικής εξαπάτησης, κατάχρησης εξουσίας και παράβασης κανονιστικών πλαισίων. Τα σκάνδαλα αυτά αναδεικνύουν τον τρόπο με τον οποίο μεγάλες επιχειρήσεις και χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί μπορούν να προκαλούν σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές βλάβες χωρίς πάντοτε να αντιμετωπίζουν αντίστοιχες ποινικές συνέπειες (Tombs & Whyte, 2015). Η υπόθεση της Enron στις Ηνωμένες Πολιτείες θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα εταιρικά σκάνδαλα των τελευταίων δεκαετιών. Η εταιρεία χρησιμοποίησε πολύπλοκες λογιστικές πρακτικές προκειμένου να αποκρύπτει οικονομικές ζημιές και να παρουσιάζει ψευδή εικόνα κερδοφορίας στους επενδυτές. Η κατάρρευση της Enron το 2001 προκάλεσε τεράστιες οικονομικές απώλειες, απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας και σοβαρή κρίση εμπιστοσύνης προς το χρηματοπιστωτικό σύστημα (Pontell & Geis, 2007). Αντίστοιχα, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποκάλυψε εκτεταμένες πρακτικές υψηλού οικονομικού ρίσκου από τραπεζικούς οργανισμούς και επενδυτικές εταιρείες. Η χορήγηση επισφαλών στεγαστικών δανείων, η χρηματοπιστωτική κερδοσκοπία και η ανεπαρκής κρατική εποπτεία συνέβαλαν στην κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος και στη βαθιά παγκόσμια οικονομική κρίση (Stiglitz, 2010). Παρά το μέγεθος των κοινωνικών συνεπειών, οι ποινικές διώξεις υψηλόβαθμων τραπεζικών στελεχών υπήρξαν ιδιαίτερα περιορισμένες.

Σημαντική είναι και η υπόθεση της Volkswagen το 2015, όταν αποκαλύφθηκε ότι η εταιρεία χρησιμοποιούσε παράνομο λογισμικό προκειμένου να παραποιεί τις μετρήσεις εκπομπών ρύπων των οχημάτων της. Το σκάνδαλο ανέδειξε τη σύνδεση εταιρικής εγκληματικότητας και περιβαλλοντικής βλάβης, καθώς και τη δυσκολία ουσιαστικού ελέγχου μεγάλων πολυεθνικών επιχειρήσεων (Ewing, 2017). Τα εταιρικά σκάνδαλα παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά: υψηλό βαθμό οργανωτικής κάλυψης, πολυπλοκότητα οικονομικών μηχανισμών, διεθνείς διασυνδέσεις και περιορισμένη προσωπική λογοδοσία υψηλόβαθμων στελεχών. Οι οργανωτικές δομές των μεγάλων επιχειρήσεων επιτρέπουν πολλές φορές τη διάχυση της ευθύνης και τη δυσκολία εντοπισμού συγκεκριμένων υπευθύνων, γεγονός που ενισχύει τη σχετική ατιμωρησία.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

5.3 Πολιτικά πρόσωπα και ποινική μεταχείριση

Η σχέση πολιτικής εξουσίας και ποινικής μεταχείρισης αποτελεί κρίσιμο ζήτημα για τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Οι πολιτικοί φορείς διαθέτουν αυξημένη δυνατότητα επιρροής στους θεσμούς και στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, γεγονός που μπορεί να επηρεάζει άμεσα τη διαδικασία ποινικής λογοδοσίας (Chambliss, 1975). Οι υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς παρουσιάζουν συχνά δυσκολίες διερεύνησης, καθώς συνδέονται με περίπλοκες πολιτικές και οικονομικές σχέσεις. Επιπλέον, οι μακροχρόνιες δικαστικές διαδικασίες, οι παραγραφές και οι πολιτικές παρεμβάσεις δημιουργούν συχνά την εντύπωση περιορισμένης λογοδοσίας. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει την κοινωνική δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς και υπονομεύει την αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο. Στην Ελλάδα, η δημόσια συζήτηση γύρω από την πολιτική διαφθορά εντάθηκε ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση. Υποθέσεις όπως το σκάνδαλο Siemens, οι λίστες φοροδιαφυγής και οι υποθέσεις παράνομων χρηματοδοτήσεων κομμάτων δημιούργησαν έντονο κοινωνικό προβληματισμό σχετικά με τη λειτουργία των θεσμών και την αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης (Πανούσης, 2009). Το σκάνδαλο Siemens αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες υποθέσεις πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς στην Ελλάδα. Η υπόθεση συνδέθηκε με δωροδοκίες πολιτικών προσώπων και κρατικών αξιωματούχων στο πλαίσιο δημοσίων συμβάσεων. Παρά τη σοβαρότητα των καταγγελιών και τη μεγάλη κοινωνική απαξία της υπόθεσης, οι καθυστερήσεις και η περιορισμένη έκταση των ποινικών συνεπειών ενίσχυσαν το αίσθημα κοινωνικής ατιμωρησίας (Βιδάλη, 2019). Η διαφορετική ποινική μεταχείριση πολιτικών προσώπων σε σχέση με τον «κοινό» δράστη συνδέεται και με τη δυνατότητα διαχείρισης της δημόσιας εικόνας μέσω πολιτικών και επικοινωνιακών μηχανισμών. Σε πολλές περιπτώσεις, οι ποινικές υποθέσεις μετατρέπονται σε πεδίο πολιτικής αντιπαράθεσης, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η ουσιαστική συζήτηση για τις κοινωνικές συνέπειες της διαφθοράς.

5.4 Η ελληνική πραγματικότητα: οικονομική κρίση, διαφθορά και κοινωνικές αντιδράσεις

Η ελληνική οικονομική κρίση αποτέλεσε καθοριστικό σημείο για τη δημόσια συζήτηση γύρω από την εγκληματικότητα των ισχυρών, τη διαφθορά και την ατιμωρησία. Η βαθιά οικονομική ύφεση, η αύξηση της ανεργίας και η κοινωνική ανασφάλεια ενίσχυσαν την αμφισβήτηση απέναντι στους πολιτικούς και οικονομικούς θεσμούς, καθώς μεγάλο μέρος της κοινωνίας θεωρούσε ότι οι υπεύθυνοι της κρίσης δεν

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

αντιμετώπισαν ουσιαστικές συνέπειες (Featherstone, 2015). Κατά την περίοδο της κρίσης αποκαλύφθηκαν σημαντικές υποθέσεις φοροδιαφυγής, παράνομων τραπεζικών δανειοδοτήσεων, πολιτικής διαπλοκής και οικονομικής διαφθοράς. Παράλληλα, οι πολιτικές λιτότητας επιβάρυναν κυρίως τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, γεγονός που ενίσχυσε το αίσθημα κοινωνικής αδικίας και άνισης μεταχείρισης. Οι κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι στην ατιμωρησία εκφράστηκαν μέσα από διαδηλώσεις, πολιτική αμφισβήτηση και αυξημένη δυσπιστία προς το πολιτικό σύστημα. Η κρίση νομιμοποίησης των θεσμών συνδέθηκε άμεσα με την αντίληψη ότι οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ παρέμεναν προστατευμένες από ουσιαστικό ποινικό έλεγχο. Η ελληνική περίπτωση αναδεικνύει με σαφή τρόπο τη σύνδεση μεταξύ κοινωνικής ανισότητας, οικονομικής εξουσίας και επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικού συστήματος. Παράλληλα, δείχνει ότι η ατιμωρησία των ισχυρών δεν αποτελεί μόνο νομικό πρόβλημα, αλλά και κρίσιμο ζήτημα δημοκρατίας, κοινωνικής συνοχής και εμπιστοσύνης προς το κράτος δικαίου.

5.5 Διεθνείς υποθέσεις εγκληματικότητας των ισχυρών

Η μελέτη της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν μπορεί να περιοριστεί σε θεωρητικό επίπεδο, καθώς πλήθος διεθνών υποθέσεων έχει αναδείξει στην πράξη τους μηχανισμούς μέσω των οποίους η οικονομική και πολιτική ισχύς επηρεάζει τη λειτουργία των θεσμών, τη λογοδοσία και την εφαρμογή της δικαιοσύνης. Οι περιπτώσεις αυτές καταδεικνύουν ότι η κοινωνική βλάβη που προκαλείται από την εγκληματικότητα των ισχυρών μπορεί να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη, επηρεάζοντας οικονομίες, πολιτικά συστήματα και εκατομμύρια πολίτες.

5.5.1 Η υπόθεση των Panama Papers

Μία από τις σημαντικότερες διεθνείς αποκαλύψεις υπήρξε η υπόθεση των Panama Papers το 2016. Η διαρροή εκατομμυρίων εγγράφων από τη δικηγορική εταιρεία Mossack Fonseca αποκάλυψε τη χρήση υπεράκτιων εταιρειών από πολιτικούς, επιχειρηματίες και οικονομικές ελίτ για απόκρυψη περιουσιακών στοιχείων και φοροαποφυγή (Obermayer & Obermaier, 2016).

Η συγκεκριμένη υπόθεση ανέδειξε τον διεθνή χαρακτήρα της οικονομικής εγκληματικότητας και τις δυσκολίες των κρατών να ελέγξουν πολύπλοκα χρηματοπιστωτικά δίκτυα που λειτουργούν πέρα από τα εθνικά σύνορα. Παράλληλα, κατέδειξε ότι οι οικονομικά ισχυροί διαθέτουν δυνατότητες πρόσβασης σε μηχανισμούς απόκρυψης πλούτου που δεν είναι διαθέσιμοι στον μέσο πολίτη. Από εγκληματολογική σκοπιά, η υπόθεση

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο η οικονομική ισχύς μετατρέπεται σε δυνατότητα περιορισμού της λογοδοσίας. Αν και δεν ήταν όλες οι αποκαλύψεις παράνομες, το γεγονός ότι σημαντικό μέρος του παγκόσμιου πλούτου μπορούσε να αποκρύπτεται από τους φορολογικούς ελέγχους ανέδειξε την άνιση σχέση μεταξύ ισχύος και ελέγχου (Passas, 2005).

5.5.2 Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των συνεπειών που μπορεί να έχει η εγκληματικότητα ή η ανεύθυνη συμπεριφορά ισχυρών οικονομικών οργανισμών. Η κατάρρευση τραπεζών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων προκάλεσε παγκόσμια οικονομική ύφεση, αύξηση της ανεργίας και σοβαρές κοινωνικές επιπτώσεις σε εκατομμύρια ανθρώπους (Stiglitz, 2010).

Παρά το τεράστιο κοινωνικό κόστος της κρίσης, οι περιπτώσεις ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας υψηλόβαθμων στελεχών υπήρξαν περιορισμένες. Η εξέλιξη αυτή δημιούργησε έντονη κοινωνική συζήτηση σχετικά με την ατιμωρησία των οικονομικών ελίτ και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ελέγχου. Η υπόθεση καταδεικνύει ότι η κοινωνική βλάβη δεν ταυτίζεται πάντοτε με την ποινική αντιμετώπιση. Οι συνέπειες των πράξεων των χρηματοπιστωτικών οργανισμών υπήρξαν πολύ ευρύτερες από εκείνες πολλών συμβατικών εγκλημάτων, ωστόσο το ποινικό σύστημα δεν αντέδρασε με αντίστοιχη αυστηρότητα (Tombs & Whyte, 2015).

5.5.3 Το σκάνδαλο Volkswagen

Το 2015 αποκαλύφθηκε ότι η Volkswagen είχε εγκαταστήσει ειδικό λογισμικό σε εκατομμύρια πετρελαιοκίνητα οχήματα προκειμένου να παραποιούνται τα αποτελέσματα των ελέγχων εκπομπών ρύπων. Η πρακτική αυτή επέτρεπε στην εταιρεία να εμφανίζει χαμηλότερα επίπεδα ρύπανσης από τα πραγματικά (Ewing, 2017). Η υπόθεση προκάλεσε διεθνείς αντιδράσεις και σημαντικές οικονομικές κυρώσεις. Παράλληλα, ανέδειξε τη δυνατότητα μεγάλων επιχειρήσεων να παρακάμπτουν κανονισμούς και να αποκρύπτουν πληροφορίες για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Από εγκληματολογική άποψη, το σκάνδαλο Volkswagen αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα εταιρικής εγκληματικότητας. Η παραβατική συμπεριφορά δεν προήλθε από ένα μεμονωμένο άτομο αλλά από οργανωμένες εταιρικές πρακτικές που συνδέονταν με τη στρατηγική λειτουργία της επιχείρησης. Η υπόθεση επιβεβαιώνει τη θέση ότι οι μεγάλες εταιρείες μπορούν να παράγουν σημαντική κοινωνική και περιβαλλοντική

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

βλάβη χωρίς να αντιμετωπίζονται πάντοτε με την ίδια κοινωνική απαξία που συνοδεύει άλλες μορφές εγκληματικότητας (Tombs & Whyte, 2015).

5.5.4 Διεθνή φαινόμενα πολιτικής διαφθοράς

Σε πολλές χώρες έχουν αποκαλυφθεί υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς που περιλάμβαναν δωροδοκίες, παράνομη χρηματοδότηση κομμάτων, κατάχρηση δημόσιων πόρων και αθέμιτες σχέσεις μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Οι υποθέσεις αυτές ανέδειξαν τη σημασία της διαφάνειας και της λογοδοσίας για τη δημοκρατική λειτουργία των θεσμών (Rose-Ackerman, 1999). Η πολιτική διαφθορά παρουσιάζει ιδιαίτερο εγκληματολογικό ενδιαφέρον, διότι συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του κράτους και με την ικανότητά του να ελέγχει τον εαυτό του. Όταν οι ίδιοι οι φορείς εξουσίας εμπλέκονται σε παράνομες πρακτικές, οι μηχανισμοί ελέγχου εμφανίζουν συχνά μειωμένη αποτελεσματικότητα, γεγονός που αυξάνει τον κίνδυνο ατιμωρησίας.

5.5.5 Εγκληματολογική αποτίμηση των διεθνών υποθέσεων

Οι παραπάνω περιπτώσεις παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές ως προς το αντικείμενο και το πεδίο δράσης τους, ωστόσο εμφανίζουν και κοινά χαρακτηριστικά. Πρώτον, όλες συνδέονται με άτομα ή οργανισμούς που διαθέτουν σημαντική οικονομική ή πολιτική ισχύ. Δεύτερον, οι πράξεις τους προκάλεσαν εκτεταμένες κοινωνικές, οικονομικές ή περιβαλλοντικές συνέπειες. Τρίτον, οι διαδικασίες λογοδοσίας αποδείχθηκαν συχνά πιο αργές και λιγότερο αποτελεσματικές σε σύγκριση με εκείνες που εφαρμόζονται απέναντι στη συμβατική εγκληματικότητα. Οι υποθέσεις αυτές επιβεβαιώνουν τη βασική θέση της κριτικής εγκληματολογίας ότι η εξουσία επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο ορίζεται, ελέγχεται και τιμωρείται η εγκληματική συμπεριφορά (Quinney, 1977). Παράλληλα, αναδεικνύουν την ανάγκη ενίσχυσης της διεθνούς συνεργασίας, της θεσμικής διαφάνειας και των μηχανισμών λογοδοσίας, προκειμένου να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά οι σύγχρονες μορφές.

5.6 Ο ρόλος της δικαιοσύνης και των ελεγκτικών μηχανισμών

Η αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης και των ελεγκτικών μηχανισμών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών και τον περιορισμό της ατιμωρησίας. Η ύπαρξη ανεξάρτητων δικαστικών θεσμών, οικονομικών ελεγκτικών υπηρεσιών και μηχανισμών διαφάνειας θεωρείται

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

βασική προϋπόθεση για τη λειτουργία του κράτους δικαίου και την προστασία της κοινωνικής ισότητας απέναντι στον νόμο (Transparency International, 2023). Ωστόσο, η διερεύνηση οικονομικών και πολιτικών εγκλημάτων παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες. Τα εγκλήματα αυτά χαρακτηρίζονται από πολυπλοκότητα, χρήση εξειδικευμένων οικονομικών εργαλείων και διεθνείς διασυνδέσεις, γεγονός που δυσχεραίνει την αποκάλυψη και τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων. Επιπλέον, οι ισχυροί οικονομικοί παράγοντες διαθέτουν σημαντικούς οικονομικούς πόρους για νομική υποστήριξη και διαχείριση δικαστικών διαδικασιών, γεγονός που δημιουργεί ανισότητες απέναντι στο ποινικό σύστημα (Snider, 1993). Η καθυστέρηση στην απονομή δικαιοσύνης αποτελεί επίσης σημαντικό πρόβλημα. Σε πολλές περιπτώσεις, υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς και εταιρικής εγκληματικότητας διαρκούν επί σειρά ετών, οδηγώντας συχνά σε παραγραφές ή περιορισμένες τελικές καταδίκες. Η εξέλιξη αυτή ενισχύει την κοινωνική αντίληψη περί ατιμωρησίας και υπονομεύει την εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς.

Στην Ελλάδα, η λειτουργία της δικαιοσύνης σε υποθέσεις πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς αποτέλεσε αντικείμενο έντονου δημόσιου προβληματισμού. Υποθέσεις όπως το σκάνδαλο Siemens, οι λίστες φοροδιαφυγής και οι τραπεζικές υποθέσεις συνδέθηκαν με μεγάλες χρονικές καθυστερήσεις και περιορισμένα αποτελέσματα σε επίπεδο ποινικής λογοδοσίας. Η πραγματικότητα αυτή ενίσχυσε τη δημόσια αίσθηση ότι οι ελεγκτικοί μηχανισμοί αδυνατούν να ελέγξουν αποτελεσματικά την οικονομική και πολιτική εξουσία (Βιδάλη, 2019). Παράλληλα, οι διεθνείς οργανισμοί επισημαίνουν συστηματικά τη σημασία της θεσμικής διαφάνειας και της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Οργανισμοί όπως η GRECO, ο ΟΟΣΑ και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπογραμμίζουν ότι η αντιμετώπιση της διαφθοράς απαιτεί ισχυρούς ελεγκτικούς μηχανισμούς, προστασία μαρτύρων δημόσιου συμφέροντος και αποτελεσματικό έλεγχο οικονομικών συναλλαγών. Η ενίσχυση της θεσμικής λογοδοσίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες, καθώς η ατιμωρησία των ισχυρών δεν επηρεάζει μόνο την ποινική δικαιοσύνη αλλά και τη συνολική λειτουργία του πολιτικού συστήματος. Όταν οι πολίτες αντιλαμβάνονται ότι οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ απολαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση, ενισχύεται η κρίση εμπιστοσύνης προς τη δημοκρατία και αποδυναμώνεται η κοινωνική συνοχή.

5.6.1 Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές καταπολέμησης της διαφθοράς

Η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών και ιδιαίτερα της οικονομικής διαφθοράς δεν μπορεί πλέον να περιορίζεται αποκλειστικά στο εθνικό επίπεδο, καθώς οι σύγχρονες μορφές οικονομικού εγκλήματος

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

χαρακτηρίζονται από έντονο διεθνικό χαρακτήρα. Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, η ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων και η ανάπτυξη διεθνών χρηματοπιστωτικών δικτύων δημιουργούν συνθήκες μέσα στις οποίες η διαφθορά, η φοροαποφυγή και το ξέπλυμα χρήματος υπερβαίνουν τα κρατικά σύνορα. Για τον λόγο αυτό, η διεθνής συνεργασία και η λειτουργία υπερεθνικών οργανισμών θεωρούνται απαραίτητες για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών (Passas, 2005). Σημαντικό ρόλο στον τομέα αυτό διαδραματίζει η Transparency International, η οποία δημοσιεύει ετήσιες εκθέσεις σχετικά με την αντίληψη της διαφθοράς σε παγκόσμιο επίπεδο και προωθεί πολιτικές διαφάνειας και λογοδοσίας. Οι εκθέσεις αυτές επηρεάζουν σημαντικά τη διεθνή δημόσια συζήτηση και αναδεικνύουν τις αδυναμίες κρατών και θεσμών στην αντιμετώπιση της διαφθοράς (Transparency International, 2023). Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία έχει η λειτουργία της GRECO (Group of States against Corruption) του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία αξιολογεί τα κράτη ως προς την εφαρμογή μέτρων πρόληψης και καταπολέμησης της διαφθοράς. Οι εκθέσεις της GRECO έχουν επανειλημμένα επισημάνει ζητήματα που αφορούν τη χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων, τη διαφάνεια της δημόσιας διοίκησης και την ανάγκη ενίσχυσης της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) συμβάλλει επίσης σημαντικά μέσω διεθνών συμβάσεων και πολιτικών κατά της δωροδοκίας και της διαφθοράς στις διεθνείς επιχειρηματικές συναλλαγές. Η Σύμβαση του ΟΟΣΑ κατά της δωροδοκίας επιδιώκει την ποινικοποίηση πρακτικών διαφθοράς από επιχειρήσεις και πολυεθνικούς οργανισμούς, ενισχύοντας τη διεθνή συνεργασία σε ζητήματα οικονομικής εγκληματικότητας. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επίσης αναπτύξει σημαντικούς μηχανισμούς οικονομικού ελέγχου και καταπολέμησης της απάτης, μέσω οργανισμών όπως η OLAF και η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία. Οι μηχανισμοί αυτοί στοχεύουν στην προστασία των οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και στην αντιμετώπιση διασυνοριακών μορφών οικονομικού εγκλήματος και διαφθοράς. Ωστόσο, παρά την ανάπτυξη διεθνών μηχανισμών ελέγχου, η αποτελεσματικότητα της διεθνούς αντιμετώπισης της εγκληματικότητας των ισχυρών παραμένει περιορισμένη. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν συχνά τη δυνατότητα αξιοποίησης νομικών κενών, διεθνών οικονομικών δομών και φορολογικών παραδείσων, προκειμένου να αποφεύγουν τον έλεγχο και την ποινική λογοδοσία. Επιπλέον, η διαφορετική πολιτική βούληση μεταξύ κρατών και οι συγκρούσεις οικονομικών συμφερόντων περιορίζουν πολλές φορές την αποτελεσματικότητα της διεθνούς συνεργασίας. Επομένως, η διεθνής διάσταση της εγκληματικότητας των ισχυρών καθιστά αναγκαία την περαιτέρω ενίσχυση των διεθνών θεσμών διαφάνειας, των μηχανισμών οικονομικού ελέγχου και της διακρατικής συνεργασίας. Η αντιμετώπιση της ατιμωρησίας απαιτεί συντονισμένες πολιτικές δράσεις που να υπερβαίνουν τα εθνικά όρια και να

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

περιορίζουν τη δυνατότητα των ισχυρών οικονομικών και πολιτικών παραγόντων να λειτουργούν εκτός ουσιαστικού ποινικού ελέγχου.

5.6.2 Η συμβολή της ερευνητικής δημοσιογραφίας στην αποκάλυψη οικονομικών εγκλημάτων

Η ερευνητική δημοσιογραφία διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην αποκάλυψη υποθέσεων οικονομικής εγκληματικότητας και διαφθοράς, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου οι κρατικοί ελεγκτικοί μηχανισμοί εμφανίζονται αδύναμοι ή απρόθυμοι να ερευνήσουν ισχυρά οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Μέσα από τη δημοσιοποίηση στοιχείων, οικονομικών συναλλαγών και πολιτικών διασυνδέσεων, η ερευνητική δημοσιογραφία λειτουργεί ως μηχανισμός κοινωνικής λογοδοσίας και δημόσιου ελέγχου (de Burgh, 2008). Πολλές σημαντικές διεθνείς υποθέσεις εγκληματικότητας των ισχυρών αποκαλύφθηκαν μέσα από συνεργασίες δημοσιογραφικών οργανισμών. Οι Panama Papers, τα Paradise Papers και πλήθος υποθέσεων φοροδιαφυγής και διαφθοράς βασίστηκαν σε δημοσιογραφικές έρευνες που αποκάλυψαν τη χρήση υπεράκτιων εταιρειών και διεθνών οικονομικών δικτύων για απόκρυψη κεφαλαίων και αποφυγή φορολογικών υποχρεώσεων. Η συμβολή της δημοσιογραφίας είναι ιδιαίτερα σημαντική λόγω της πολυπλοκότητας των οικονομικών εγκλημάτων. Οι μηχανισμοί εταιρικής εγκληματικότητας χαρακτηρίζονται από αδιαφάνεια, διεθνείς διασυνδέσεις και εξειδικευμένες οικονομικές πρακτικές που συχνά δυσκολεύουν τη δημόσια κατανόηση του φαινομένου. Η δημοσιογραφική έρευνα συμβάλλει στη μεταφορά αυτών των πληροφοριών στη δημόσια σφαίρα και στην ενίσχυση της κοινωνικής πίεσης για λογοδοσία. Ωστόσο, η ερευνητική δημοσιογραφία αντιμετωπίζει σημαντικές πιέσεις, ιδιαίτερα όταν ερευνά ισχυρά οικονομικά ή πολιτικά συμφέροντα. Νομικές διώξεις, πολιτικές παρεμβάσεις και οικονομικές εξαρτήσεις των μέσων ενημέρωσης μπορούν να περιορίσουν την ανεξαρτησία και την αποτελεσματικότητα της δημοσιογραφικής έρευνας. Η προστασία της ελευθερίας του Τύπου και των ερευνητών δημοσιογράφων αποτελεί συνεπώς βασική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση της ατιμωρησίας και την ενίσχυση της δημοκρατικής διαφάνειας.

5.7 Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις της σύγχρονης εγκληματολογίας και της ποινικής πολιτικής. Τα οικονομικά εγκλήματα, η πολιτική διαφθορά, τα εταιρικά σκάνδαλα και οι διεθνείς χρηματοπιστωτικές πρακτικές προκαλούν εκτεταμένες κοινωνικές και οικονομικές βλάβες, επηρεάζοντας τη λειτουργία των θεσμών, την κοινωνική ισότητα και την εμπιστοσύνη προς το κράτος

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

δικαίου. Η ελληνική και διεθνής εμπειρία αναδεικνύει ότι οι ισχυροί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες διαθέτουν συχνά αυξημένες δυνατότητες αποφυγής ουσιαστικής ποινικής λογοδοσίας. Η πολυπλοκότητα των οικονομικών μηχανισμών, οι διεθνείς διασυνδέσεις, η πολιτική επιρροή και οι αδυναμίες των ελεγκτικών μηχανισμών συμβάλλουν στη δημιουργία συνθηκών σχετικής ατιμωρησίας. Παράλληλα, η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος οδηγεί σε άνιση κοινωνική αντίδραση απέναντι στις διαφορετικές μορφές εγκληματικότητας. Ενώ η συμβατική εγκληματικότητα αντιμετωπίζεται με αυστηρές μορφές ποινικής καταστολής, τα εγκλήματα των ισχυρών συχνά παρουσιάζονται ως τεχνικά ή οικονομικά ζητήματα, χωρίς αντίστοιχη κοινωνική απαξία και ποινική αυστηρότητα. Η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών απαιτεί ουσιαστική ενίσχυση της θεσμικής διαφάνειας, ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, αποτελεσματικούς διεθνείς μηχανισμούς συνεργασίας και πολιτική βούληση για περιορισμό της επιρροής οργανωμένων οικονομικών συμφερόντων. Διαφορετικά, η ατιμωρησία θα συνεχίσει να υπονομεύει τη δημοκρατία, την κοινωνική συνοχή και την αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της ατιμωρησίας

6.1 Κρίση εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς

Η ατιμωρησία των ισχυρών προκαλεί σημαντικές συνέπειες στη λειτουργία των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών, καθώς επηρεάζει άμεσα την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς του κράτους δικαίου. Όταν μεγάλα οικονομικά και πολιτικά σκάνδαλα παραμένουν χωρίς ουσιαστική λογοδοσία ή όταν οι ποινικές διαδικασίες χαρακτηρίζονται από καθυστερήσεις και περιορισμένες κυρώσεις, ενισχύεται η κοινωνική αντίληψη ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί επιλεκτικά και άνισα (Tyler, 2006). Η εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς αποτελεί βασική προϋπόθεση κοινωνικής συνοχής και δημοκρατικής σταθερότητας. Οι πολίτες αναμένουν ότι οι νόμοι εφαρμόζονται ισότιμα και ότι η κρατική εξουσία λειτουργεί με διαφάνεια και αμεροληψία. Ωστόσο, όταν διαμορφώνεται η πεποίθηση ότι οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ απολαμβάνουν ιδιαίτερη προστασία απέναντι στο ποινικό σύστημα, ενισχύεται η κρίση νομιμοποίησης του κράτους και της δικαιοσύνης (Βιδάλη, 2019). Η κρίση εμπιστοσύνης γίνεται ιδιαίτερα έντονη σε περιόδους οικονομικής και κοινωνικής αστάθειας. Η ελληνική οικονομική κρίση αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς η κοινωνική δυσaréσκεια απέναντι σε φαινόμενα διαφθοράς, φοροδιαφυγής και πολιτικής διαπλοκής συνδέθηκε άμεσα με τη γενικότερη αμφισβήτηση του πολιτικού συστήματος. Μεγάλο μέρος της κοινωνίας θεωρούσε ότι οι υπεύθυνοι της οικονομικής κρίσης δεν αντιμετώπισαν ουσιαστικές συνέπειες, γεγονός που ενίσχυσε τη δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς και στη λειτουργία της δικαιοσύνης (Featherstone, 2015). Σύμφωνα με τον Tyler (2006), η νομιμοποίηση των θεσμών δεν βασίζεται αποκλειστικά στην αποτελεσματικότητα της κρατικής εξουσίας, αλλά κυρίως στην αντίληψη περί δικαιοσύνης και ισότιμης μεταχείρισης. Όταν οι πολίτες αντιλαμβάνονται ότι η εφαρμογή του νόμου εξαρτάται από την οικονομική ή πολιτική ισχύ του δράστη, μειώνεται η εμπιστοσύνη προς το κράτος δικαίου και ενισχύεται η κοινωνική αποξένωση. Η κρίση εμπιστοσύνης επηρεάζει επίσης τη σχέση των πολιτών με τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου. Η μειωμένη εμπιστοσύνη προς τη δικαιοσύνη, την αστυνομία και το πολιτικό σύστημα οδηγεί συχνά σε αποδυνάμωση της κοινωνικής συμμόρφωσης και ενίσχυση του κοινωνικού κυνισμού. Η αντίληψη ότι οι ισχυροί παραμένουν ατιμώρητοι δημιουργεί το αίσθημα ότι οι θεσμοί λειτουργούν προς όφελος συγκεκριμένων ομάδων και όχι του κοινωνικού συνόλου.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Παράλληλα, η κρίση εμπιστοσύνης ενισχύεται από τον τρόπο με τον οποίο προβάλλονται τα φαινόμενα διαφθοράς και ατιμωρησίας στον δημόσιο λόγο. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι πολιτικές αντιπαραθέσεις και η συνεχής δημοσιοποίηση οικονομικών και πολιτικών σκανδάλων εντείνουν την αίσθηση ότι η διαφθορά αποτελεί συστημικό χαρακτηριστικό της πολιτικής και οικονομικής ζωής. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει αρνητικά τη συμμετοχή των πολιτών στους δημοκρατικούς θεσμούς και περιορίζει την κοινωνική εμπιστοσύνη.

6.2 Υπονόμευση του κράτους δικαίου

Η ατιμωρησία των ισχυρών συνδέεται άμεσα με την υπονόμευση του κράτους δικαίου, καθώς αμφισβητεί θεμελιώδεις αρχές όπως η ισότητα απέναντι στον νόμο, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και η θεσμική λογοδοσία. Το κράτος δικαίου προϋποθέτει ότι όλοι οι πολίτες, ανεξάρτητα από την κοινωνική, οικονομική ή πολιτική τους θέση, υπόκεινται στους ίδιους κανόνες δικαίου και αντιμετωπίζονται ισότιμα από τους θεσμούς (Habermas, 1996). Ωστόσο, η επιλεκτική εφαρμογή του ποινικού συστήματος δημιουργεί συνθήκες άνισης μεταχείρισης, μέσα στις οποίες οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν μεγαλύτερες δυνατότητες αποφυγής ποινικής λογοδοσίας. Οι καθυστερήσεις στις δικαστικές διαδικασίες, οι περιορισμένες καταδίκες και οι πολιτικές παρεμβάσεις σε υποθέσεις διαφθοράς ενισχύουν την κοινωνική αντίληψη ότι η εφαρμογή του νόμου δεν είναι ουδέτερη. Η υπονόμευση του κράτους δικαίου επηρεάζει άμεσα και τη δημοκρατική λειτουργία των θεσμών. Όταν οι πολίτες θεωρούν ότι οι κρατικοί μηχανισμοί αδυνατούν ή δεν επιθυμούν να ελέγξουν αποτελεσματικά την οικονομική και πολιτική εξουσία, ενισχύεται η απονομιμοποίηση του πολιτικού συστήματος και η κρίση δημοκρατικής αντιπροσώπευσης (Crouch, 2004). Η προβληματική αυτή εμφανίζεται έντονα και σε διεθνές επίπεδο. Πολλές πολυεθνικές επιχειρήσεις και χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί διαθέτουν οικονομική ισχύ συγκρίσιμη ή και μεγαλύτερη από ορισμένα κράτη, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα ουσιαστικού κρατικού ελέγχου. Η διεθνοποίηση της οικονομίας δημιουργεί ένα περιβάλλον μέσα στο οποίο οι ισχυροί οικονομικοί παράγοντες μπορούν να αξιοποιούν διεθνείς νομικές και χρηματοπιστωτικές δομές για να περιορίζουν την ποινική τους ευθύνη (Whyte & Wiegratz, 2016). Στην ελληνική πραγματικότητα, η συζήτηση γύρω από την υπονόμευση του κράτους δικαίου συνδέθηκε ιδιαίτερα με τις υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς, τη λειτουργία των ελεγκτικών μηχανισμών και την απονομή δικαιοσύνης σε οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κλίμακας. Οι κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι σε φαινόμενα ατιμωρησίας ενίσχυσαν την αμφισβήτηση απέναντι στην ανεξαρτησία των θεσμών και στην αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης. Επιπλέον, η υπονόμευση του κράτους δικαίου δεν αφορά μόνο τη λειτουργία της δικαιοσύνης αλλά και τη συνολική

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ποιότητα της δημοκρατίας. Η περιορισμένη λογοδοσία των ισχυρών οδηγεί σε συγκέντρωση εξουσίας, αποδυνάμωση της κοινωνικής ισότητας και περιορισμό της εμπιστοσύνης προς τις δημοκρατικές διαδικασίες. Η εξέλιξη αυτή δημιουργεί σοβαρούς κινδύνους για τη σταθερότητα και τη νομιμοποίηση των σύγχρονων πολιτικών συστημάτων.

6.3 Κοινωνική ανισότητα και αίσθημα αδικίας

Η ατιμωρησία των ισχυρών συνδέεται άμεσα με την αναπαραγωγή και ενίσχυση των κοινωνικών ανισοτήτων. Όταν οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες αποφεύγουν ουσιαστικές ποινικές συνέπειες, δημιουργείται η εντύπωση ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί διαφορετικά για κάθε κοινωνική τάξη. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει το κοινωνικό αίσθημα αδικίας και αποδυναμώνει την αντίληψη περί ισότητας απέναντι στον νόμο (Reiman & Leighton, 2017). Η κοινωνική ανισότητα δεν αφορά μόνο την άνιση κατανομή πλούτου ή εξουσίας, αλλά και την άνιση πρόσβαση στην προστασία και στη δικαιοσύνη. Οι οικονομικά ισχυροί διαθέτουν μεγαλύτερες δυνατότητες νομικής υποστήριξης, πολιτικών διασυνδέσεων και επιρροής στη δημόσια συζήτηση. Αντίθετα, τα κοινωνικά ευάλωτα στρώματα εμφανίζονται συχνότερα ως αντικείμενα αστυνομικού ελέγχου, ποινικοποίησης και φυλάκισης. Σύμφωνα με τον Young (1999), οι σύγχρονες κοινωνίες χαρακτηρίζονται από ενίσχυση του κοινωνικού αποκλεισμού και από αυξανόμενη απόσταση μεταξύ των οικονομικών ελίτ και των κατώτερων κοινωνικών ομάδων. Η άνιση εφαρμογή της ποινικής δικαιοσύνης ενισχύει αυτή τη διαδικασία, καθώς οι φτωχότερες κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζονται αυστηρότερα από το ποινικό σύστημα σε σχέση με τους ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Η ελληνική οικονομική κρίση ανέδειξε ιδιαίτερα το αίσθημα κοινωνικής αδικίας. Τα μέτρα λιτότητας, η ανεργία και η οικονομική ανασφάλεια επηρέασαν κυρίως τα μεσαία και κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ενώ παράλληλα οι υποθέσεις μεγάλης φοροδιαφυγής, τραπεζικής διαπλοκής και πολιτικής διαφθοράς συχνά δεν συνοδεύτηκαν από αντίστοιχη ποινική λογοδοσία. Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε τη δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς και δημιούργησε την αίσθηση ότι οι συνέπειες της κρίσης μεταφέρθηκαν άνισα στην κοινωνία (Featherstone, 2015). Παράλληλα, η άνιση ποινική μεταχείριση επηρεάζει και τη συλλογική αντίληψη περί νομιμότητας. Όταν οι πολίτες θεωρούν ότι οι νόμοι εφαρμόζονται επιλεκτικά, αποδυναμώνεται η κοινωνική αποδοχή του ποινικού συστήματος και ενισχύεται η πεποίθηση ότι η εξουσία λειτουργεί κυρίως προς όφελος των ισχυρών. Η κατάσταση αυτή μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική αποξένωση, πολιτική απαξίωση και ενίσχυση αντισυστημικών στάσεων. Επιπλέον, το αίσθημα αδικίας δεν προκύπτει μόνο από την ύπαρξη οικονομικών εγκλημάτων, αλλά και από τη σύγκριση της ποινικής

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

μεταχείρισης μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η αυστηρή αντιμετώπιση της μικροπαραβατικότητας και η σχετική επιείκεια απέναντι σε οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κοινωνικής βλάβης δημιουργούν μία εικόνα διπλού ποινικού συστήματος, στο οποίο η κοινωνική θέση καθορίζει σε σημαντικό βαθμό την ποινική μεταχείριση.

6.4 Η κανονικοποίηση της διαφθοράς

Η ατιμωρησία των ισχυρών συμβάλλει σημαντικά στην κανονικοποίηση της διαφθοράς μέσα στις σύγχρονες κοινωνίες. Όταν φαινόμενα πολιτικής διαπλοκής, δωροδοκίας ή οικονομικής κατάχρησης παραμένουν χωρίς ουσιαστικές συνέπειες, δημιουργείται η αντίληψη ότι τέτοιες πρακτικές αποτελούν «αναμενόμενο» ή ακόμη και αποδεκτό στοιχείο της πολιτικής και οικονομικής ζωής (Passas, 2005). Η κανονικοποίηση της διαφθοράς έχει σοβαρές κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις. Οι πολίτες σταδιακά χάνουν την εμπιστοσύνη τους στη δυνατότητα των θεσμών να λειτουργήσουν με διαφάνεια και αμεροληψία, ενώ η συμμετοχή σε παράτυπες ή πελατειακές πρακτικές εμφανίζεται ως αναγκαίος μηχανισμός κοινωνικής και οικονομικής επιβίωσης. Η εξέλιξη αυτή οδηγεί σε αποδυνάμωση της θεσμικής νομιμότητας και ενίσχυση της κοινωνικής ανοχής απέναντι στη διαφθορά. Σύμφωνα με τον Cohen (2001), οι σύγχρονες κοινωνίες συχνά αναπτύσσουν μηχανισμούς «άρνησης» απέναντι σε μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με πολιτική και οικονομική εξουσία. Οι πρακτικές αυτές παρουσιάζονται ως αναπόφευκτες ή ως μέρος της φυσιολογικής λειτουργίας της οικονομίας και του πολιτικού συστήματος. Ως αποτέλεσμα, η κοινωνική απαξία απέναντι στη διαφθορά περιορίζεται και η ατιμωρησία ενισχύεται. Στην ελληνική κοινωνία, η κανονικοποίηση της διαφθοράς συνδέθηκε ιστορικά με πελατειακές σχέσεις, πολιτικές εξυπηρετήσεις και αδιαφανείς πρακτικές στη δημόσια διοίκηση. Η συχνή δημοσιοποίηση υποθέσεων διαφθοράς χωρίς ουσιαστικές συνέπειες δημιούργησε την αντίληψη ότι η πολιτική και οικονομική εξουσία λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό εκτός πραγματικού ελέγχου. Η εξέλιξη αυτή επηρέασε αρνητικά τη σχέση των πολιτών με τους θεσμούς και ενίσχυσε τον κοινωνικό κυνισμό απέναντι στη δημόσια ζωή. Η κανονικοποίηση της διαφθοράς επηρεάζει επίσης και τη νέα γενιά, καθώς η διαρκής έκθεση σε φαινόμενα ατιμωρησίας διαμορφώνει πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς που αποδυναμώνουν την αξία της νομιμότητας και της κοινωνικής ευθύνης. Όταν οι ισχυροί εμφανίζονται να αποφεύγουν τις συνέπειες των πράξεών τους, η συμμόρφωση προς τους νόμους παύει να συνδέεται με την έννοια της δικαιοσύνης και αντιμετωπίζεται περισσότερο ως υποχρέωση των κοινωνικά αδύναμων. Επομένως, η κανονικοποίηση της

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

διαφθοράς αποτελεί μία από τις σοβαρότερες συνέπειες της ατιμωρησίας, καθώς διαβρώνει σταδιακά τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και αποδυναμώνει τη συλλογική εμπιστοσύνη προς το κράτος δικαίου.

6.5 Η κοινωνική ανοχή απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών

Η κοινωνική ανοχή απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελεί ένα ιδιαίτερα σύνθετο κοινωνικό και πολιτικό φαινόμενο, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις σχέσεις εξουσίας, τη λειτουργία των θεσμών και τον τρόπο με τον οποίο οι κοινωνίες αντιλαμβάνονται την έννοια του εγκλήματος. Σε αντίθεση με τη συμβατική εγκληματικότητα, η οποία συνήθως προκαλεί έντονες κοινωνικές αντιδράσεις και αυξημένες απαιτήσεις για τιμωρία, οι παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πρακτικές που συνδέονται με πολιτική, οικονομική και θεσμική ισχύ συχνά αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια ή ακόμη και αδιαφορία (Sutherland, 1949).

Η κοινωνική αυτή ανοχή δεν σημαίνει απαραίτητα αποδοχή της παραβατικής συμπεριφοράς. Αντιθέτως, συχνά αποτελεί αποτέλεσμα της δυσκολίας των πολιτών να αντιληφθούν το εύρος και τις συνέπειες των εγκλημάτων των ισχυρών. Οι μορφές αυτές εγκληματικότητας χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό πολυπλοκότητας, τεχνικής εξειδίκευσης και οργανωτικής κάλυψης, γεγονός που δυσχεραίνει την κατανόηση των πραγματικών επιπτώσεών τους στην κοινωνία (Pontell & Geis, 2007). Ως αποτέλεσμα, εγκλήματα όπως η μεγάλης κλίμακας φοροδιαφυγή, η πολιτική διαφθορά, η χρηματοπιστωτική απάτη ή η εταιρική εγκληματικότητα δεν προκαλούν πάντοτε την ίδια κοινωνική καταδίκη που προκαλούν τα εγκλήματα βίας ή τα εγκλήματα του δρόμου.

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της ανοχής διαδραματίζουν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Σύμφωνα με τον Cohen (1972), η δημόσια αντίληψη για το έγκλημα επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τους μηχανισμούς κοινωνικής κατασκευής της επικινδυνότητας. Τα μέσα ενημέρωσης τείνουν να προβάλλουν με μεγαλύτερη ένταση εγκλήματα που σχετίζονται με βία, ληστείες ή νεανική παραβατικότητα, δημιουργώντας ηθικούς πανικούς και ενισχύοντας τον φόβο του εγκλήματος. Αντίθετα, η εγκληματικότητα των ισχυρών παρουσιάζεται συχνά ως οικονομικό, διοικητικό ή πολιτικό ζήτημα και όχι ως σοβαρή εγκληματική δραστηριότητα με σημαντικές κοινωνικές συνέπειες (Jewkes, 2015). Η προβολή αυτή επηρεάζει άμεσα τις κοινωνικές αντιλήψεις. Όταν οι πολίτες εκτίθενται καθημερινά σε ειδήσεις για βίαια εγκλήματα, τείνουν να θεωρούν ότι η μεγαλύτερη απειλή για την κοινωνία προέρχεται από τους κοινούς παραβάτες. Αντίθετα, οι μορφές εγκληματικότητας που διαπράττονται από πολιτικά πρόσωπα, οικονομικούς οργανισμούς ή μεγάλες επιχειρήσεις παραμένουν συχνά λιγότερο ορατές, παρά το γεγονός ότι μπορούν να προκαλέσουν εκτεταμένη κοινωνική και οικονομική βλάβη (Tombs & Whyte, 2015).

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η κοινωνική ανοχή συνδέεται επίσης με τη θέση και το κύρος των δραστών. Ο Becker (1963) υποστήριξε ότι η διαδικασία του κοινωνικού στιγματισμού δεν εφαρμόζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα άτομα και τις κοινωνικές ομάδες. Πρόσωπα που κατέχουν υψηλή κοινωνική θέση, οικονομική ισχύ ή πολιτική επιρροή διαθέτουν μεγαλύτερη δυνατότητα να προστατεύουν τη δημόσια εικόνα τους και να αποφεύγουν τον χαρακτηρισμό τους ως εγκληματιών. Αντίθετα, οι κοινωνικά αδύναμοι στιγματίζονται ευκολότερα και αποτελούν συχνότερα αντικείμενο κοινωνικού και ποινικού ελέγχου. Η θεωρία της εξουσίας του Mills (1956) προσφέρει μια επιπλέον διάσταση στην κατανόηση του φαινομένου. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, οι οικονομικές, πολιτικές και διοικητικές ελίτ συγκροτούν ένα πλέγμα εξουσίας που επηρεάζει τη λειτουργία των θεσμών και τη διαμόρφωση της δημόσιας γνώμης. Η ισχύς αυτή επιτρέπει στις κυρίαρχες ομάδες να επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι πράξεις τους στην κοινωνία, περιορίζοντας πολλές φορές το κοινωνικό κόστος που συνοδεύει την αποκάλυψη παραβατικών συμπεριφορών.

Παράλληλα, η κοινωνική ανοχή απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών συνδέεται με την κανονικοποίηση συγκεκριμένων μορφών παραβατικότητας. Σε περιβάλλοντα όπου η διαφθορά, οι πελατειακές σχέσεις ή η κατάχρηση εξουσίας εμφανίζονται συστηματικά, οι πολίτες ενδέχεται να θεωρήσουν τις πρακτικές αυτές ως αναπόφευκτο στοιχείο της κοινωνικής και πολιτικής πραγματικότητας. Η διαδικασία αυτή οδηγεί σταδιακά στη μείωση της κοινωνικής ευαισθησίας απέναντι στη διαφθορά και στην αποδοχή συμπεριφορών που υπό άλλες συνθήκες θα προκαλούσαν έντονη κοινωνική αντίδραση (Rose-Ackerman, 1999). Η οικονομική κρίση και οι πολιτικές λιτότητας που εφαρμόστηκαν σε πολλές χώρες ανέδειξαν ακόμη περισσότερο τις συνέπειες της κοινωνικής ανοχής απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών. Ο Stiglitz (2010) υποστηρίζει ότι η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αποκάλυψε σοβαρές αδυναμίες ελέγχου των οικονομικών ελίτ και των τραπεζικών οργανισμών. Παρά το γεγονός ότι οι πρακτικές αυτές συνέβαλαν σημαντικά στην παγκόσμια οικονομική αποσταθεροποίηση, οι περιπτώσεις ουσιαστικής λογοδοσίας υπήρξαν περιορισμένες. Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε το αίσθημα κοινωνικής αδικίας και δημιούργησε την εντύπωση ότι διαφορετικοί κανόνες εφαρμόζονται για τους ισχυρούς και διαφορετικοί για τους υπόλοιπους πολίτες.

Η κοινωνική ανοχή σχετίζεται επίσης με το επίπεδο εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς. Σύμφωνα με τον Tyler (2006), οι πολίτες είναι περισσότερο πρόθυμοι να συμμορφώνονται με τους νόμους όταν θεωρούν ότι οι θεσμοί λειτουργούν δίκαια και εφαρμόζουν τους κανόνες ισότιμα. Αντίθετα, όταν επικρατεί η αντίληψη ότι οι ισχυροί απολαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση, μειώνεται η εμπιστοσύνη προς τη δικαιοσύνη και ενισχύεται η κοινωνική δυσπιστία απέναντι στο κράτος.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η περίπτωση της Ελλάδας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η δημόσια συζήτηση γύρω από πολιτικά σκάνδαλα, οικονομικές υποθέσεις διαφθοράς και σχέσεις μεταξύ πολιτικής και οικονομικής εξουσίας έχει επηρεάσει σημαντικά την κοινωνική εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς. Σύμφωνα με τον Βιδάλη (2019), η διαχρονική παρουσία φαινομένων διαφθοράς και περιορισμένης λογοδοσίας συνέβαλε στην ανάπτυξη μιας ευρύτερης κοινωνικής δυσπιστίας απέναντι στην αποτελεσματικότητα του κράτους δικαίου. Παράλληλα, η Ζαραφονίτου (2016) επισημαίνει ότι η αντίληψη περί άνισης μεταχείρισης απέναντι στον νόμο αποτελεί σημαντικό παράγοντα αποδυνάμωσης της κοινωνικής εμπιστοσύνης και της δημοκρατικής νομιμοποίησης των θεσμών.

Συνολικά, η κοινωνική ανοχή απέναντι στην εγκληματικότητα των ισχυρών δεν αποτελεί απλώς ζήτημα ατομικών στάσεων, αλλά σύνθετο κοινωνικό φαινόμενο που συνδέεται με την εξουσία, τα μέσα ενημέρωσης, τη λειτουργία των θεσμών και τις κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις. Η κατανόηση των μηχανισμών που παράγουν και αναπαράγουν αυτή την ανοχή είναι απαραίτητη για την ερμηνεία της ατιμωρησίας στις σύγχρονες κοινωνίες και για τη διαμόρφωση πολιτικών που θα ενισχύουν τη λογοδοσία, τη διαφάνεια και την ισότητα απέναντι στον νόμο.

6.6 Επιπτώσεις στη δημοκρατία και στα ανθρώπινα δικαιώματα

Η ατιμωρησία των ισχυρών δεν επηρεάζει μόνο τη λειτουργία του ποινικού συστήματος, αλλά και τη συνολική ποιότητα της δημοκρατίας και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ύπαρξη άνισης μεταχείρισης απέναντι στον νόμο υπονομεύει θεμελιώδεις δημοκρατικές αρχές, όπως η ισονομία, η λογοδοσία και η διαφάνεια, δημιουργώντας συνθήκες θεσμικής αποδυνάμωσης και κοινωνικής απονομιμοποίησης (Habermas, 1996). Σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου, η άσκηση εξουσίας προϋποθέτει αποτελεσματικό έλεγχο και δυνατότητα λογοδοσίας όλων των φορέων πολιτικής και οικονομικής ισχύος. Ωστόσο, όταν οι ισχυροί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες εμφανίζονται να αποφεύγουν ουσιαστικές συνέπειες για πράξεις διαφθοράς, οικονομικής απάτης ή κατάχρησης εξουσίας, δημιουργείται η εντύπωση ότι οι δημοκρατικοί θεσμοί λειτουργούν επιλεκτικά. Η εξέλιξη αυτή περιορίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δημοκρατική διαδικασία και ενισχύει την πολιτική απαξίωση. Η ατιμωρησία επηρεάζει επίσης άμεσα την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η διαφθορά, η οικονομική εκμετάλλευση και η κατάχρηση πολιτικής εξουσίας μπορούν να οδηγήσουν σε σοβαρές κοινωνικές συνέπειες, όπως περιορισμό κοινωνικών δικαιωμάτων, αύξηση της φτώχειας και διεύρυνση κοινωνικών ανισοτήτων. Οι οικονομικές κρίσεις που προκαλούνται ή ενισχύονται

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

από πρακτικές οικονομικής εγκληματικότητας επηρεάζουν συχνά βασικά κοινωνικά αγαθά, όπως η εργασία, η υγεία και η κοινωνική προστασία (Whyte & Wiegratz, 2016). Σύμφωνα με τον Crouch (2004), οι σύγχρονες δημοκρατίες αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο μετάβασης σε μορφές «μεταδημοκρατίας», όπου οι βασικές πολιτικές αποφάσεις επηρεάζονται όλο και περισσότερο από οικονομικές ελίτ και μεγάλους επιχειρηματικούς οργανισμούς. Στο πλαίσιο αυτό, η πολιτική εξουσία εμφανίζεται λιγότερο ικανή να ελέγξει αποτελεσματικά την οικονομική ισχύ, γεγονός που περιορίζει τη δημοκρατική λογοδοσία και ενισχύει την κοινωνική ανισότητα. Η υπονόμηση της δημοκρατίας γίνεται ιδιαίτερα εμφανής όταν η κοινωνία αντιλαμβάνεται ότι οι μηχανισμοί ελέγχου εφαρμόζονται αυστηρά απέναντι στους κοινωνικά αδύναμους αλλά επιεικώς απέναντι στους ισχυρούς. Η επιλεκτική αυτή λειτουργία του ποινικού συστήματος ενισχύει την κοινωνική δυσαρέσκεια, την αποξένωση από τους θεσμούς και την ανάπτυξη αντισυστημικών ή ακραίων πολιτικών στάσεων. Στην ελληνική πραγματικότητα, η οικονομική κρίση ανέδειξε έντονα τις συνέπειες της ατιμωρησίας στη δημοκρατική λειτουργία των θεσμών. Η κοινωνική δυσαρέσκεια απέναντι σε φαινόμενα πολιτικής διαφθοράς, οικονομικής διαπλοκής και περιορισμένης λογοδοσίας συνέβαλε στην αποδυνάμωση της εμπιστοσύνης προς το πολιτικό σύστημα και στην αύξηση της πολιτικής πόλωσης. Η εξέλιξη αυτή ανέδειξε ότι η ατιμωρησία δεν αποτελεί μόνο πρόβλημα ποινικής δικαιοσύνης, αλλά και κρίσιμο ζήτημα δημοκρατικής σταθερότητας και κοινωνικής συνοχής. Επομένως, η αποτελεσματική αντιμετώπιση της ατιμωρησίας αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προστασία της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ενίσχυση της διαφάνειας, της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης και της θεσμικής λογοδοσίας είναι απαραίτητη προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η άσκηση πολιτικής και οικονομικής εξουσίας υπόκειται σε πραγματικό κοινωνικό και νομικό έλεγχο.

6.7 Η διάβρωση της κοινωνικής συνοχής

Η ατιμωρησία των ισχυρών επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική συνοχή, καθώς ενισχύει την αίσθηση άνισης μεταχείρισης και περιορίζει την εμπιστοσύνη μεταξύ πολιτών και θεσμών. Η κοινωνική συνοχή βασίζεται στην αντίληψη ότι οι κανόνες εφαρμόζονται ισότιμα και ότι όλοι οι πολίτες υπόκεινται στους ίδιους μηχανισμούς λογοδοσίας (Durkheim, 1982). Όταν οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ εμφανίζονται να αποφεύγουν ουσιαστικές συνέπειες για πράξεις διαφθοράς ή οικονομικής εγκληματικότητας, δημιουργείται η πεποίθηση ότι η κοινωνία λειτουργεί με διαφορετικούς κανόνες για τους ισχυρούς και τους αδύναμους. Η αντίληψη αυτή ενισχύει τον κοινωνικό διχασμό και περιορίζει την κοινωνική εμπιστοσύνη. Η διάβρωση της κοινωνικής συνοχής επηρεάζει και τη σχέση των πολιτών με το κράτος. Η αποδυνάμωση της εμπιστοσύνης προς τους

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

θεσμούς οδηγεί σε κοινωνική αποστασιοποίηση, πολιτική απαξίωση και μείωση της συμμετοχής στις δημοκρατικές διαδικασίες. Παράλληλα, η ενίσχυση του κοινωνικού κυνισμού απέναντι στη διαφθορά και στην ατιμωρησία αποδυναμώνει τη συλλογική προσήλωση στις αξίες της νομιμότητας και της κοινωνικής ευθύνης. Σύμφωνα με τον Putnam (2000), η κοινωνική εμπιστοσύνη αποτελεί βασικό στοιχείο της δημοκρατικής σταθερότητας και της αποτελεσματικής λειτουργίας των θεσμών. Κοινωνίες με υψηλά επίπεδα διαφθοράς και ατιμωρησίας εμφανίζουν συνήθως χαμηλότερο επίπεδο κοινωνικής εμπιστοσύνης και αυξημένες μορφές κοινωνικής πόλωσης. Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής απαιτεί συνεπώς ουσιαστική αντιμετώπιση της ατιμωρησίας, διασφάλιση ίσης εφαρμογής του νόμου και ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Προτάσεις αντιμετώπισης και συμπεράσματα

7.1 Η ανάγκη ενίσχυσης της διαφάνειας

Η αντιμετώπιση της ατιμωρησίας και της εγκληματικότητας των ισχυρών προϋποθέτει την ενίσχυση της διαφάνειας σε όλα τα επίπεδα της πολιτικής, οικονομικής και διοικητικής λειτουργίας. Η διαφάνεια αποτελεί βασική αρχή του κράτους δικαίου και συνδέεται άμεσα με τη δυνατότητα κοινωνικού και θεσμικού ελέγχου της εξουσίας. Όταν οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οι οικονομικές συναλλαγές και οι δημόσιες συμβάσεις λειτουργούν με αδιαφανή τρόπο, αυξάνονται σημαντικά οι πιθανότητες ανάπτυξης φαινομένων διαφθοράς και κατάχρησης εξουσίας (Transparency International, 2023). Η ενίσχυση της διαφάνειας απαιτεί αποτελεσματικούς μηχανισμούς ελέγχου, δημοσιοποίηση οικονομικών στοιχείων και περιορισμό των δυνατοτήτων πολιτικής και οικονομικής διαπλοκής. Παράλληλα, ιδιαίτερη σημασία έχει η ψηφιοποίηση των δημόσιων υπηρεσιών και η ενίσχυση της ανοικτής πρόσβασης των πολιτών σε δημόσια δεδομένα, καθώς οι πρακτικές αυτές περιορίζουν τις δυνατότητες αυθαίρετης διαχείρισης δημόσιων πόρων. Σύμφωνα με τον Rose-Ackerman (1999), η διαφθορά αναπτύσσεται κυρίως σε περιβάλλοντα όπου η κρατική εξουσία ασκείται χωρίς επαρκή έλεγχο και λογοδοσία. Η ύπαρξη ανεξάρτητων ελεγκτικών μηχανισμών, η προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος και η ενίσχυση της ερευνητικής δημοσιογραφίας θεωρούνται βασικά εργαλεία περιορισμού της ατιμωρησίας. Στην ελληνική πραγματικότητα, η ανάγκη ενίσχυσης της διαφάνειας αναδείχθηκε ιδιαίτερα μετά την οικονομική κρίση και την αποκάλυψη υποθέσεων πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς. Η κρίση εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς κατέδειξε ότι η αποτελεσματική λειτουργία του κράτους δικαίου απαιτεί όχι μόνο αυστηρότερους νόμους, αλλά και πραγματική πολιτική βούληση για εφαρμογή τους χωρίς εξαιρέσεις και προνομιακές μεταχειρίσεις.

7.2 Θεσμικοί μηχανισμοί ελέγχου

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών προϋποθέτει την ύπαρξη ισχυρών και ανεξάρτητων θεσμικών μηχανισμών ελέγχου. Οι μηχανισμοί αυτοί περιλαμβάνουν τις δικαστικές αρχές, τις ανεξάρτητες αρχές διαφάνειας, τις οικονομικές ελεγκτικές υπηρεσίες και τους διεθνείς οργανισμούς καταπολέμησης της διαφθοράς. Η λειτουργία τους είναι καθοριστική για την πρόληψη, τη διερεύνηση και την ποινική αντιμετώπιση μορφών οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας (OECD, 2022). Η ανεξαρτησία

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

των ελεγκτικών μηχανισμών αποτελεί βασική προϋπόθεση αποτελεσματικότητας. Όταν οι ελεγκτικοί θεσμοί εξαρτώνται πολιτικά ή οικονομικά από τα πρόσωπα και τους οργανισμούς που καλούνται να ελέγξουν, περιορίζεται σημαντικά η δυνατότητα ουσιαστικής λογοδοσίας. Για τον λόγο αυτό, η σύγχρονη εγκληματολογική και πολιτική θεωρία δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση θεσμών που λειτουργούν χωρίς πολιτικές παρεμβάσεις και οικονομικές εξαρτήσεις.

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν επίσης οι διεθνείς οργανισμοί, όπως η GRECO, η Transparency International και η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάπτυξη κοινών προτύπων διαφάνειας και στην παρακολούθηση της εφαρμογής μέτρων κατά της διαφθοράς. Η διεθνής συνεργασία είναι ιδιαίτερα σημαντική λόγω της διεθνοποίησης των οικονομικών εγκλημάτων και της χρήσης υπεράκτιων οικονομικών δομών για τη μεταφορά και απόκρυψη κεφαλαίων.

Παράλληλα, η προστασία των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος θεωρείται κρίσιμος παράγοντας για την αποκάλυψη υποθέσεων διαφθοράς και οικονομικής εγκληματικότητας. Πολλές μεγάλες υποθέσεις διεθνώς αποκαλύφθηκαν μέσω πληροφοριοδοτών που παρείχαν στοιχεία για παράνομες πρακτικές μεγάλων επιχειρήσεων ή πολιτικών φορέων. Η θεσμική προστασία αυτών των προσώπων ενισχύει σημαντικά τη δυνατότητα αποκάλυψης μορφών εγκληματικότητας που διαφορετικά θα παρέμεναν αόρατες.

7.3 Ανεξαρτησία της δικαιοσύνης

Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη λειτουργία του κράτους δικαίου και για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της ατιμωρησίας των ισχυρών. Ένα δικαστικό σύστημα που λειτουργεί χωρίς πολιτικές ή οικονομικές παρεμβάσεις είναι απαραίτητο προκειμένου να διασφαλιστεί η ισότιμη εφαρμογή του νόμου απέναντι σε όλους τους πολίτες (Habermas, 1996).

Η εγκληματικότητα των ισχυρών χαρακτηρίζεται συχνά από υψηλό βαθμό πολιτικής και οικονομικής επιρροής, γεγονός που δημιουργεί κινδύνους παρέμβασης στη λειτουργία της δικαιοσύνης. Οι πιέσεις προς δικαστικούς λειτουργούς, οι καθυστερήσεις στις δικαστικές διαδικασίες και η πολιτικοποίηση σημαντικών υποθέσεων περιορίζουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δικαστική εξουσία και ενισχύουν την κοινωνική αντίληψη περί ατιμωρησίας. Σύμφωνα με τον Garland (2001), η ποινική δικαιοσύνη δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από τις ευρύτερες κοινωνικές και πολιτικές σχέσεις εξουσίας. Για τον λόγο αυτό, η ενίσχυση της ανεξαρτησίας των δικαστικών θεσμών απαιτεί όχι μόνο θεσμικές εγγυήσεις αλλά και πολιτική κουλτούρα σεβασμού προς τη διάκριση των εξουσιών και τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Στην Ελλάδα, η δημόσια συζήτηση γύρω από

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης συνδέθηκε έντονα με υποθέσεις πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς. Οι κοινωνικές αντιδράσεις απέναντι σε καθυστερήσεις ή περιορισμένες καταδίκες σε σημαντικές υποθέσεις ανέδειξαν την ανάγκη ενίσχυσης της θεσμικής αποτελεσματικότητας και της εμπιστοσύνης προς τους δικαστικούς μηχανισμούς. Η ανεξάρτητη και αποτελεσματική λειτουργία της δικαιοσύνης αποτελεί βασικό παράγοντα προστασίας της δημοκρατίας, καθώς περιορίζει τη δυνατότητα των ισχυρών να αξιοποιούν πολιτική ή οικονομική επιρροή για αποφυγή ποινικών συνεπειών. Χωρίς πραγματική ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, η αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο παραμένει περιορισμένη και το φαινόμενο της ατιμωρησίας διαιωνίζεται.

7.4 Διεθνείς οργανισμοί και πολιτικές κατά της διαφθοράς

Η διεθνής διάσταση της εγκληματικότητας των ισχυρών καθιστά αναγκαία την ανάπτυξη υπερεθνικών πολιτικών συνεργασίας για την αντιμετώπιση της διαφθοράς, της φοροδιαφυγής και του οικονομικού εγκλήματος. Η λειτουργία οργανισμών όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, ο ΟΟΣΑ, η GRECO και η Transparency International συμβάλλει σημαντικά στην προώθηση κοινών προτύπων διαφάνειας και λογοδοσίας (OECD, 2022). Οι διεθνείς οργανισμοί επιδιώκουν την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ κρατών, την ανταλλαγή πληροφοριών και τη δημιουργία κοινών μηχανισμών οικονομικού ελέγχου. Παράλληλα, οι διεθνείς συμβάσεις κατά της διαφθοράς επιδιώκουν την ποινικοποίηση πρακτικών δωροδοκίας, ξεπλύματος χρήματος και παράνομων οικονομικών συναλλαγών. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα των διεθνών πολιτικών περιορίζεται συχνά από συγκρούσεις οικονομικών συμφερόντων και από την ύπαρξη κρατών που λειτουργούν ως φορολογικοί παράδεισοι ή προσφέρουν περιορισμένο έλεγχο στις οικονομικές δραστηριότητες. Η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών απαιτεί συνεπώς ισχυρότερη διεθνή συνεργασία και συντονισμένες πολιτικές παρεμβάσεις.

7.5 Η σημασία της κοινωνικής λογοδοσίας

Η κοινωνική λογοδοσία αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη λειτουργία του κράτους δικαίου και τη διασφάλιση της δημοκρατικής νομιμοποίησης των θεσμών. Ως έννοια, αναφέρεται στη δυνατότητα των πολιτών, των κοινωνικών οργανώσεων, των μέσων ενημέρωσης και των ανεξάρτητων θεσμών να ελέγχουν τις

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

πράξεις όσων ασκούν πολιτική, οικονομική ή διοικητική εξουσία και να απαιτούν διαφάνεια και υπευθυνότητα για τις αποφάσεις και τις ενέργειές τους (Habermas, 1996). Η κοινωνική λογοδοσία δεν περιορίζεται στη νομική ευθύνη, αλλά επεκτείνεται και στην ηθική και πολιτική ευθύνη απέναντι στην κοινωνία. Στο πλαίσιο της εγκληματικότητας των ισχυρών, η κοινωνική λογοδοσία αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς οι παραδοσιακοί μηχανισμοί ελέγχου συχνά αποδεικνύονται ανεπαρκείς. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν σημαντικούς πόρους, πρόσβαση σε κέντρα λήψης αποφάσεων και δυνατότητα επηρεασμού της δημόσιας συζήτησης, γεγονός που περιορίζει την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών ποινικού ελέγχου (Mills, 1956). Σε αυτές τις περιπτώσεις, η ενεργός συμμετοχή της κοινωνίας λειτουργεί ως συμπληρωματικός μηχανισμός ελέγχου και περιορισμού της αυθαιρεσίας.

Η σημασία της κοινωνικής λογοδοσίας συνδέεται άμεσα με τη θεωρία της δημοκρατικής δημόσιας σφαίρας του Habermas (1996). Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η δημοκρατία προϋποθέτει ενεργούς πολίτες οι οποίοι συμμετέχουν στον δημόσιο διάλογο και ασκούν κριτικό έλεγχο στις αποφάσεις των φορέων εξουσίας. Όταν η κοινωνία αδυνατεί να ελέγξει αποτελεσματικά την πολιτική και οικονομική εξουσία, δημιουργούνται συνθήκες περιορισμένης λογοδοσίας και αυξημένου κινδύνου διαφθοράς και ατιμωρησίας.

Σημαντικός παράγοντας κοινωνικής λογοδοσίας είναι και η ελευθερία της πληροφόρησης. Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ιδιαίτερα η ερευνητική δημοσιογραφία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην αποκάλυψη υποθέσεων οικονομικής εγκληματικότητας, διαφθοράς και κατάχρησης εξουσίας. Όπως επισημαίνει η Jewkes (2015), η δημοσιότητα που λαμβάνουν ορισμένες υποθέσεις μπορεί να ασκήσει σημαντική πίεση προς τους θεσμούς για την ανάληψη δράσης και την απόδοση ευθυνών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν διεθνείς υποθέσεις όπως τα Panama Papers, όπου η δημοσιοποίηση πληροφοριών συνέβαλε στην αποκάλυψη εκτεταμένων δικτύων φοροαποφυγής και οικονομικής αδιαφάνειας (Obermayer & Obermaier, 2016). Η κοινωνική λογοδοσία συνδέεται επίσης με την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς. Σύμφωνα με τον Tyler (2006), οι πολίτες είναι περισσότερο πρόθυμοι να αποδέχονται τις αποφάσεις των κρατικών θεσμών όταν θεωρούν ότι οι διαδικασίες είναι δίκαιες, διαφανείς και εφαρμόζονται ισότιμα σε όλους. Αντίθετα, η αντίληψη ότι οι ισχυροί απολαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση ή ότι οι πράξεις τους παραμένουν ατιμώρητες υπονομεύει τη νομιμοποίηση των θεσμών και ενισχύει τη δυσπιστία απέναντι στο κράτος. Η απουσία κοινωνικής λογοδοσίας συμβάλλει συχνά στην κανονικοποίηση της διαφθοράς. Η Rose-Ackerman (1999) υποστηρίζει ότι σε περιβάλλοντα όπου οι πολίτες δεν έχουν ουσιαστική δυνατότητα ελέγχου της εξουσίας, η διαφθορά τείνει να παγιώνεται ως μέρος της καθημερινής λειτουργίας των θεσμών. Σε τέτοιες συνθήκες, οι

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

παράνομες ή αδιαφανείς πρακτικές γίνονται σταδιακά αποδεκτές ως αναπόφευκτο στοιχείο της πολιτικής και οικονομικής ζωής, γεγονός που ενισχύει περαιτέρω την ατιμωρησία.

Παράλληλα, η κοινωνική λογοδοσία συνδέεται στενά με τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και της δημοκρατικής σταθερότητας. Ο Putnam (2000) επισημαίνει ότι η κοινωνική εμπιστοσύνη και η ενεργός συμμετοχή των πολιτών αποτελούν βασικούς παράγοντες ενίσχυσης του κοινωνικού κεφαλαίου και της αποτελεσματικής λειτουργίας των δημοκρατικών θεσμών. Όταν οι πολίτες αισθάνονται ότι έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις δημόσιες αποφάσεις και να ελέγχουν τους φορείς εξουσίας, ενισχύεται η εμπιστοσύνη προς το πολιτικό σύστημα και περιορίζονται τα φαινόμενα κοινωνικής αποξένωσης. Στη σύγχρονη εποχή, η κοινωνική λογοδοσία αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία λόγω της παγκοσμιοποίησης και της αυξημένης ισχύος των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των χρηματοπιστωτικών οργανισμών. Όπως επισημαίνουν οι Tombs και Whyte (2015), πολλές μορφές εταιρικής εγκληματικότητας έχουν διακρατικό χαρακτήρα και προκαλούν εκτεταμένες κοινωνικές βλάβες χωρίς πάντοτε να συνοδεύονται από αντίστοιχη ποινική λογοδοσία. Για τον λόγο αυτό, η ενίσχυση της κοινωνικής λογοδοσίας σε εθνικό και διεθνές επίπεδο αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό έλεγχο των σύγχρονων μορφών εξουσίας.

Συνοψίζοντας, η κοινωνική λογοδοσία συνιστά βασικό μηχανισμό περιορισμού της ατιμωρησίας και ενίσχυσης της δημοκρατικής λειτουργίας των θεσμών. Μέσω της διαφάνειας, της δημόσιας κριτικής, της συμμετοχής των πολιτών και της ελευθερίας της πληροφόρησης, δημιουργούνται προϋποθέσεις ουσιαστικού ελέγχου της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας. Η ενίσχυσή της αποτελεί αναγκαίο βήμα για τη διασφάλιση της ισότητας απέναντι στον νόμο, την καταπολέμηση της διαφθοράς και την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες.

7.6 Εκπαίδευση, κοινωνική ευαισθητοποίηση και πρόληψη

Η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών δεν μπορεί να βασίζεται αποκλειστικά στην ποινική καταστολή και στην επιβολή κυρώσεων μετά την εκδήλωση των παράνομων πράξεων. Αντιθέτως, η πρόληψη προϋποθέτει τη διαμόρφωση μιας κοινωνικής κουλτούρας διαφάνειας, δημοκρατικής συμμετοχής και σεβασμού της λογοδοσίας. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση και η κοινωνική ευαισθητοποίηση αποτελούν θεμελιώδεις μηχανισμούς πρόληψης, καθώς συμβάλλουν στην ανάπτυξη πολιτών που είναι σε θέση να αναγνωρίζουν φαινόμενα διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας και κοινωνικής αδικίας και να αντιδρούν απέναντί τους (Freire, 1970). Η εκπαίδευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση δημοκρατικής συνείδησης

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

και κριτικής σκέψης. Σύμφωνα με τον Freire (1970), η εκπαίδευση δεν πρέπει να περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων αλλά να συμβάλλει στην ανάπτυξη ενεργών και κριτικά σκεπτόμενων πολιτών, οι οποίοι μπορούν να αμφισβητούν τις κοινωνικές ανισότητες και τις αυθαίρετες μορφές εξουσίας. Η προσέγγιση αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών, καθώς η κοινωνική αδιαφορία και η έλλειψη ενημέρωσης αποτελούν συχνά παράγοντες που διευκολύνουν την αναπαραγωγή φαινομένων ατιμωρησίας.

Παράλληλα, η κοινωνική ευαισθητοποίηση συμβάλλει στην ενίσχυση της δημόσιας αντίληψης σχετικά με τις πραγματικές συνέπειες της οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας. Σε πολλές περιπτώσεις, οι πολίτες αντιλαμβάνονται ως σοβαρότερες απειλές τα εγκλήματα βίας ή τα εγκλήματα του δρόμου, ενώ υποτιμούν τις επιπτώσεις της διαφθοράς, της φοροδιαφυγής μεγάλης κλίμακας, της χρηματοπιστωτικής απάτης ή της εταιρικής εγκληματικότητας. Ωστόσο, οι μορφές αυτές παραβατικότητας προκαλούν συχνά σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες, επηρεάζοντας τη λειτουργία των θεσμών και την ποιότητα ζωής των πολιτών (Tombs & Whyte, 2015). Η ενημέρωση των πολιτών σχετικά με τις συνέπειες της εγκληματικότητας των ισχυρών μπορεί να συμβάλει στη μείωση της κοινωνικής ανοχής απέναντι σε φαινόμενα διαφθοράς και κατάχρησης εξουσίας. Όπως επισημαίνει η Rose-Ackerman (1999), η διαφθορά ευνοείται όταν οι πολίτες θεωρούν τέτοιες πρακτικές ως φυσιολογικό ή αναπόφευκτο στοιχείο της κοινωνικής πραγματικότητας. Αντίθετα, η ανάπτυξη κουλτούρας διαφάνειας και λογοδοσίας ενισχύει την κοινωνική αντίσταση απέναντι σε παράνομες ή αδιαφανείς πρακτικές.

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης στην πρόληψη. Η ερευνητική δημοσιογραφία μπορεί να λειτουργήσει ως σημαντικός μηχανισμός αποκάλυψης υποθέσεων διαφθοράς και οικονομικής εγκληματικότητας, ενισχύοντας τη δημόσια λογοδοσία και τον κοινωνικό έλεγχο. Σύμφωνα με την Jewkes (2015), η πληροφόρηση των πολιτών επηρεάζει καθοριστικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται την εγκληματικότητα και αξιολογούν τη λειτουργία των θεσμών. Παράλληλα, οι αποκαλύψεις μεγάλων διεθνών υποθέσεων, όπως τα Panama Papers, ανέδειξαν τη σημασία της δημοσιογραφικής έρευνας στην αποκάλυψη πρακτικών που διαφορετικά θα παρέμεναν αθέατες για την κοινή γνώμη (Obermayer & Obermaier, 2016).

Η πρόληψη συνδέεται επίσης με την ενίσχυση της κοινωνικής εμπιστοσύνης και του κοινωνικού κεφαλαίου. Ο Putnam (2000) υποστηρίζει ότι οι κοινωνίες στις οποίες αναπτύσσονται ισχυροί δεσμοί εμπιστοσύνης, συνεργασίας και συμμετοχής των πολιτών εμφανίζουν μεγαλύτερη ικανότητα ελέγχου των θεσμών και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση φαινομένων διαφθοράς. Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών στη δημόσια ζωή ενισχύει τη διαφάνεια και περιορίζει τις δυνατότητες αυθαίρετης άσκησης εξουσίας.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Παράλληλα, η πρόληψη της εγκληματικότητας των ισχυρών απαιτεί την ανάπτυξη θεσμικής παιδείας και ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών. Η κατανόηση της λειτουργίας των θεσμών, της σημασίας της λογοδοσίας και των μηχανισμών ελέγχου ενισχύει την ικανότητα των πολιτών να συμμετέχουν ενεργά στις δημοκρατικές διαδικασίες και να απαιτούν μεγαλύτερη διαφάνεια από όσους κατέχουν θέσεις εξουσίας (Habermas, 1996). Επιπλέον, η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στην πρόληψη μέσω της καλλιέργειας ηθικών αξιών και κοινωνικής υπευθυνότητας. Η ενίσχυση αξιών όπως η ισότητα, η κοινωνική δικαιοσύνη, η ακεραιότητα και ο σεβασμός των δημοκρατικών αρχών λειτουργεί ως ανάχωμα απέναντι σε πρακτικές διαφθοράς και κατάχρησης εξουσίας. Η πρόληψη δεν αφορά μόνο τη συμμόρφωση προς τον νόμο αλλά και τη διαμόρφωση μιας κουλτούρας που απορρίπτει κοινωνικά τις πρακτικές ατιμωρησίας και αδιαφάνειας (Tyler, 2006).

Τέλος, η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι η αποτελεσματική πρόληψη της διαφθοράς και της εγκληματικότητας των ισχυρών απαιτεί συνδυασμό εκπαίδευσης, ενημέρωσης, θεσμικής διαφάνειας και ενεργού συμμετοχής των πολιτών. Οι σχετικές εκθέσεις του OECD (2022) και της Transparency International (2023) επισημαίνουν ότι οι χώρες που επενδύουν συστηματικά σε πολιτικές ενημέρωσης, πρόληψης και ενίσχυσης της κοινωνικής λογοδοσίας παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα διαφθοράς και υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς. Συνοψίζοντας, η εκπαίδευση, η κοινωνική ευαισθητοποίηση και η πρόληψη αποτελούν κρίσιμους πυλώνες μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής αντιμετώπισης της εγκληματικότητας των ισχυρών. Η ανάπτυξη ενημερωμένων και ενεργών πολιτών, η ενίσχυση της διαφάνειας και η καλλιέργεια δημοκρατικών αξιών μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στη μείωση της ατιμωρησίας και στην ενδυνάμωση του κράτους δικαίου στις σύγχρονες κοινωνίες.

7.7 Τελικά συμπεράσματα της εργασίας

Η παρούσα εργασία επιχείρησε να αναλύσει το φαινόμενο της ατιμωρησίας και της τιμωρητικότητας μέσα από το πρίσμα της εγκληματικότητας των ισχυρών, εξετάζοντας τις θεωρητικές, κοινωνικές, πολιτικές και θεσμικές διαστάσεις του ζητήματος. Η μελέτη ανέδειξε ότι η εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις των σύγχρονων δημοκρατικών κοινωνιών, καθώς συνδέεται άμεσα με τη λειτουργία του κράτους δικαίου, τη δημοκρατική νομιμοποίηση των θεσμών και την κοινωνική ισότητα. Η ανάλυση των θεωρητικών προσεγγίσεων κατέδειξε ότι το έγκλημα δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως ουδέτερο κοινωνικό φαινόμενο ανεξάρτητο από τις σχέσεις εξουσίας. Η κριτική εγκληματολογία, οι μαρξιστικές

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

θεωρίες, οι θεωρίες κοινωνικού ελέγχου και οι σύγχρονες προσεγγίσεις περί “crimes of the powerful” υπογράμμισαν ότι το ποινικό σύστημα λειτουργεί συχνά επιλεκτικά, αντιμετωπίζοντας με μεγαλύτερη αυστηρότητα τις κοινωνικά αδύναμες ομάδες και με μεγαλύτερη επιείκεια τους ισχυρούς οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες. Παράλληλα, η εργασία ανέδειξε ότι η ατιμωρησία των ισχυρών δεν αποτελεί απλώς πρόβλημα ποινικής αντιμετώπισης, αλλά βαθύτερο δομικό χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών εξουσίας. Οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν αυξημένες δυνατότητες επιρροής στους θεσμούς, στα μέσα ενημέρωσης και στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, γεγονός που περιορίζει σημαντικά την πιθανότητα ουσιαστικής λογοδοσίας. Οι διεθνείς υποθέσεις οικονομικής διαφθοράς, τραπεζικών σκανδάλων και εταιρικής εγκληματικότητας κατέδειξαν ότι οι κοινωνικές συνέπειες των εγκλημάτων αυτών είναι ιδιαίτερα εκτεταμένες, επηρεάζοντας την οικονομία, τη δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ελληνική πραγματικότητα ανέδειξε με ιδιαίτερη ένταση τις κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες της ατιμωρησίας. Η οικονομική κρίση, τα φαινόμενα πολιτικής διαφθοράς και η περιορισμένη εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς ενίσχυσαν την κοινωνική αίσθηση αδικίας και άνισης μεταχείρισης απέναντι στον νόμο. Η κρίση νομιμοποίησης του πολιτικού συστήματος συνδέθηκε άμεσα με την αντίληψη ότι οι ισχυροί οικονομικοί και πολιτικοί παράγοντες απολαμβάνουν προνομιακή μεταχείριση από το ποινικό σύστημα. Επιπλέον, η εργασία κατέδειξε ότι η σύγχρονη τιμωρητικότητα παρουσιάζει έντονα επιλεκτικά χαρακτηριστικά. Οι πολιτικές αυστηρής καταστολής και μηδενικής ανοχής εφαρμόζονται κυρίως απέναντι στη συμβατική εγκληματικότητα και στις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, ενώ η εγκληματικότητα των ισχυρών αντιμετωπίζεται συχνά με πιο ήπιους μηχανισμούς ελέγχου. Η πραγματικότητα αυτή ενισχύει τις κοινωνικές ανισότητες και υπονομεύει την αρχή της ισότητας απέναντι στον νόμο. Η αντιμετώπιση της ατιμωρησίας απαιτεί συνεπώς πολυδιάστατη προσέγγιση που να συνδυάζει θεσμικές, πολιτικές και κοινωνικές παρεμβάσεις. Η ενίσχυση της διαφάνειας, η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, η ανάπτυξη αποτελεσματικών διεθνών μηχανισμών ελέγχου, η προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος και η ενίσχυση της κοινωνικής λογοδοσίας αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τον περιορισμό της εγκληματικότητας των ισχυρών. Τέλος, καθίσταται σαφές ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της ατιμωρησίας δεν αφορά μόνο την ποινική πολιτική αλλά και τη συνολική ποιότητα της δημοκρατίας. Η ισότιμη εφαρμογή του νόμου, η θεσμική διαφάνεια και η ουσιαστική λογοδοσία όλων των φορέων εξουσίας αποτελούν αναγκαίες προϋποθέσεις για την προστασία της κοινωνικής δικαιοσύνης, της δημοκρατικής σταθερότητας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις σύγχρονες κοινωνίες.

7.8 Η ανάγκη διαμόρφωσης νέας αντεγκληματικής πολιτικής

ΑΘΑΝΑΣΙΑΛΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ισχυρών απαιτεί επαναπροσδιορισμό της σύγχρονης αντεγκληματικής πολιτικής και απομάκρυνση από αποκλειστικά τιμωρητικές λογικές που επικεντρώνονται κυρίως στη συμβατική εγκληματικότητα. Οι σύγχρονες κοινωνίες καλούνται να αναπτύξουν πολιτικές που να αντιμετωπίζουν ουσιαστικά τις μορφές οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας που προκαλούν εκτεταμένες κοινωνικές βλάβες (Tombs & Whyte, 2015). Η παραδοσιακή ποινική πολιτική βασίστηκε κυρίως στην ενίσχυση της καταστολής, της αστυνόμευσης και της φυλάκισης. Ωστόσο, η εγκληματικότητα των ισχυρών παρουσιάζει χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μόνο μέσω παραδοσιακών ποινικών μηχανισμών. Η πολυπλοκότητα των οικονομικών εγκλημάτων, οι διεθνείς διασυνδέσεις και η οργανωτική κάλυψη απαιτούν εξειδικευμένες μορφές ελέγχου και διεθνούς συνεργασίας. Η νέα αντεγκληματική πολιτική πρέπει να βασίζεται περισσότερο στην πρόληψη, στη διαφάνεια και στη θεσμική λογοδοσία. Η ενίσχυση οικονομικών ελεγκτικών μηχανισμών, η προστασία των πληροφοριοδοτών δημοσίου συμφέροντος και η αυστηρότερη εποπτεία χρηματοπιστωτικών δραστηριοτήτων αποτελούν βασικά εργαλεία περιορισμού της οικονομικής εγκληματικότητας. Παράλληλα, απαιτείται μετατόπιση της δημόσιας συζήτησης γύρω από το έγκλημα. Οι κοινωνίες οφείλουν να αναγνωρίσουν ότι οι μορφές εγκληματικότητας των ισχυρών προκαλούν συχνά σοβαρότερες κοινωνικές συνέπειες από τη συμβατική εγκληματικότητα. Η αναγνώριση αυτή είναι απαραίτητη για τη μείωση της κοινωνικής ανοχής απέναντι στη διαφθορά και στην οικονομική ατιμωρησία. Η ανάπτυξη νέας αντεγκληματικής πολιτικής συνδέεται επίσης με την ανάγκη ενίσχυσης της κοινωνικής δικαιοσύνης και της δημοκρατικής λογοδοσίας. Η ισότιμη εφαρμογή του νόμου και ο ουσιαστικός έλεγχος όλων των μορφών εξουσίας αποτελούν βασικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση της δημοκρατικής σταθερότητας και της κοινωνικής εμπιστοσύνης στις σύγχρονες κοινωνίες.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Beck, U. (1992). Risk society: Towards a new modernity. Sage.
- Becker, H. (1963). Outsiders: Studies in the sociology of deviance. Free Press.
- Chambliss, W. (1975). Toward a political economy of crime. Theory and Society, 2(1), 149–170.
- Cohen, S. (1972). Folk devils and moral panics. Routledge.
- Cohen, S. (2001). States of denial: Knowing about atrocities and suffering. Polity Press.
- Crouch, C. (2004). Post-democracy. Polity Press.
- Durkheim, É. (2015). Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου (Μετάφρ. Λουκία Μουσούρου). Αθήνα: Gutenberg. (Η πρωτότυπη έκδοση κυκλοφόρησε το 1895).
- Featherstone, K. (2015). Europe in modern Greek history. Hurst.
- Ferraro, K. (1995). Fear of crime: Interpreting victimization risk. SUNY Press.
- Foucault, M. (1989). Επιτήρηση και τιμωρία: Η γέννηση της φυλακής (Μετάφρ. Τ. Μπέτζελος). Αθήνα: Πλέθρον. (Η πρωτότυπη έκδοση κυκλοφόρησε το 1975).
- Freire, P. (2020). Η παιδαγωγική των καταπιεσμένων (Μετάφρ. Γ. Κρητικός). Αθήνα: Κέδρος. (Η πρωτότυπη έκδοση κυκλοφόρησε το 1968).
- Garland, D. (2001). The culture of control. Oxford University Press.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace and peace research. Journal of Peace Research, 6(3), 167–191.
- Habermas, J. (1996). Between facts and norms. MIT Press.
- Harvey, D. (2005). A brief history of neoliberalism. Oxford University Press.
- Jewkes, Y. (2015). Media and crime. Sage.
- Mills, C. W. (2020). Η ελίτ της εξουσίας (Μετάφρ. Γ. Μπαρουζής). Αθήνα: Κουκκίδα. (Η πρωτότυπη έκδοση κυκλοφόρησε το 1956).
- Obermayer, B., & Obermaier, F. (2016). The Panama papers. Oneworld.
- OECD. (2022). Anti-corruption and integrity outlook. OECD Publishing.
- Passas, N. (2005). Lawful but awful: Legal corporate crimes. Journal of Socio-Economics, 34(6), 771–786.
- Pontell, H., & Geis, G. (2007). International handbook of white-collar and corporate crime. Springer.
- Pratt, J. (2007). Penal populism. Routledge.
- Putnam, R. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Quinney, R. (1977). Class, state and crime. Longman.

Reiman, J., & Leighton, P. (2017). The rich get richer and the poor get prison. Routledge.

Rose-Ackerman, S. (1999). Corruption and government. Cambridge University Press.

Stiglitz, J. (2010). Freefall: America, free markets and the sinking of the world economy. Norton.

Sutherland, E. (1949). White collar crime. Dryden Press.

Tombs, S., & Whyte, D. (2015). The corporate criminal. Routledge.

Transparency International. (2023). Corruption perceptions index 2023.

Tyler, T. (2006). Why people obey the law. Princeton University Press.

Wacquant, L. (2009). Punishing the poor. Duke University Press.

Whyte, D., & Wiegatz, J. (2016). Neoliberalism and the moral economy of fraud. Routledge.

Wilkinson, R., & Pickett, K. (2009). The spirit level. Penguin.

Young, J. (1999). The exclusive society. Sage.

Βιδάλη, Σ. (2019). Πέρα από τα όρια: Έγκλημα, διαφθορά και κοινωνικός έλεγχος. Αθήνα: Τόπος.

Ζαραφονίτου, Χ. (2014). Ο φόβος του εγκλήματος στη σύγχρονη κοινωνία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ζαραφονίτου, Χ. (2016). Εγκληματολογία και αντεγκληματική πολιτική. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Πανούσης, Ι. (2009). Σύγχρονη εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΣΤΕΡΓΙΟΣ-ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ «"ΑΤΙΜΩΡΗΣΙΑ ΚΑΙ ΤΙΜΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: Ατιμωρησία, τιμωρητικότητα και εγκλήματα των ισχυρών: θεωρητικές διαστάσεις και κοινωνική πραγματικότητα. Αναφερθείτε σε συγκεκριμένες υποθέσεις από την Ελλάδα ή άλλες χώρες και αναλύστε συγκριτικά τα φαινόμενα αυτά σε συνάρτηση με την θεωρητική προσέγγισή τους." »

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.